Bronislaw
MALİNOWSKİ

İLKEL TOPLUM

ANTROPOLOJİ

ÖTEKİ YAYINEVİ

ÖTEKİ YAYINEVİ

Öteki
ANROPOLOJİ

Yapım
ÖTEKİ AJANS

Kapak Tasarımı
ŞULE ÖZBAHAR

Redaktör
KEMAL KUTU

Baskı ve Cilt
ÖTEKİ MATBAASI

Birinci Baskı
1998

YÖNETİM YERİ
Mediha Eldem Sokak 52/1
06420 Kızılay/ANKARA
Tel: 312 435 38 33
Fax: 312 433 96 09

ISBN 975-584-015-X

B. Malinowski

İLKEL TOPLUM

Çeviren
HÜSEYİN PORTAKAL

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

Dinlerin dışında kalan çoğu insanın ve çok sayıda uzmanın antropolojiye gösterdiği ilgi, güncellikle ve gerçeklikle hiç ilgisi olmayan şeyleri ortaya koyabilir. Vahşilik her zaman için saçmalıkla, zalimlikle, bize garip gelen törelerle, düşsel boş inançlarla ve başkaldırı uygulamalarıyla bir tutuldu. Cinsel başıboşluğun, çocuk öldürmelerinin, kafatası avcılığının, kanibalizmin ve diğerlerinin söz konusu olan anlatıları çoğu insan için antropolojiyi çekici okuma kitapları haline ve antropolojiyi ciddi bir inceleme konusundan çok, merak uyandırıcı bir alan durumuna getirdiler. Bununla birlikte, antropolojinin kimi yanları su götürmez bilimsel bir nitelik sunuyor, çünkü denetimi olanaksız sanılar alanında dolaşmadan pratik olgularla yetiniyor, insan doğası üzerine bizim bilgilerimizi derinleştiriyor ve doğrudan pratik açıklamalar için hazırlanan kimi raporlara uygun düşüyor. Böylece örneğin ilkel ekonominin incelenmesi de, genelde insanın ekonomik doğasına ilişkin bilgilerimizin derinleşmesine izin vermesiyle önem kazanıyor. Bu ise, tropikal ülkelerin kay-

naklarını geliştirmeyi önerenler, yerlilerin emeğini kullanmak ve onlarla ticaret yapmak isteyenler için büyük bir önem taşıyabilir. Ayrıca şimdiden verimli verilerle psikolojiyi zenginleştirmiş bulunan ilkel insanın kafa yapısını ve onun süreçlerini incelemek isteyenlere de büyük hizmette bulunabilir.

Son olarak (bunu sona bırakmamız, daha az önemli olmasından ileri gelmiyor), ilkel yasanın incelenmesini, düzeni sağlamaya yardım eden çeşitli güçleri, bir ilkel kabilenin tekbiçimliliğini ve kendi içindeki bağlantıları anlatacağız. Bu güçlerin tanınması, ilkel toplumsal örgütlenmenin antropolojik kuramlarına temel hizmeti verebilir ve bu bölgelerin yasama ve yönetimi için yönlendirici düşünceler kazandırabilir. Bizim ilkel dediklerimiz üzerine daha derinden edindiğimiz bilgiler, bunların insan doğasının biyolojik, entelektüel ve toplumsal gereksinimlerine uygun düşen kesin yasalara ve kesin geleneklere her an uyduklarını gösteriyor, yoksa her denetimden kaçan zincirden boşanmış tutkulara ve tepi olarak değil. İlkel ırkların kabile yaşamında yürürlükte olan tüm küçük güncel yaşam uğraşılarına olduğu kadar, fantastik, heyecanlı, önemli ya da kutsal toplumsal yaşamın büyük edimlerine kadar hepsine bu yasalar ve düzen yön verir. Bununla birlikte, antropolojinin tüm dalları ve ilkel yasaların incelenmesi, çok daha az incelenmiş ve çok daha az doyurucu olmuştur.

Antropolojinin ilkel tüze ve onların yönetim biçimi üzerine günümüzdeki gibi her zaman bir ayrılığa düşmediğini söylemek de yine burada önemlidir. Bundan elli yıl kadar önce,* ilkellerin yasa uygulaması üzerine gerçek bir araştırma salgını özel olarak Avrupa anakarasında ve daha özel olarak da Almanya'da ortaya çıktı. Bu akımın gerçekleştirdiği çalışmaların kapsamının ve niteliğinin amacını sosyologlara anımsatmak için *Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft* dergisi çevresinde toplanan

* Kitabın elimizdeki bu bölümü 1926 yılında Londra'da "Crime custom in Savage Society" adı altında yayımlanmıştır.

Bachofen, Post, Bernhöft, Kohler ve diğerlerinin adlarını burada anmak yetişir. Bununla birlikte, bu çalışmaların bir kusuru vardı, çünkü bu çalışmalar çoğunluğu amatör olan ilk etnografların verilerine dayanıyordu; oysa yetkili uzmanların gerçekleştirdiği ve yerinde yapılan modern araştırma yöntemiyle ne istendiği, sorunun gerektirdiği derin bilgiler o dönemde henüz bilinmiyordu. Oysa ilkel yasama gibi soyut olduğu kadar karmaşık olan bir konu üzerine yapılan amatörce gözlemler bir değer taşımazlar.

İlkel toplumlarda yasamanın incelenmesine kendini veren tüm ilk Alman bilginleri "ilkel karışık yaşama" ve "grup evliliği" varsayımının yandaşıydılar; benzer şekilde, çağdaşları İngiliz vatandaşı Sir. H. Maine de, ataerkillik kuramına aşırı bağlılıkla durumu yanlış değerlendiriyordu. Avrupa anakarasında ilkel hukuk üzerine çalışmaya girişen bilginlerin çoğunun çabası (boşuna yapılmış çalışmalar), Morgan'ın çalışmalarını doğrulama amacını taşıyordu. "Grup evliliği" mitolojisi, kendi gölgesini tüm kanıtlamalar ve tüm betimlemeler üzerine yansıtıyordu ve "grup sorumluluğu", "grup adaleti", "grup mülkiyeti", "komünizm" gibi kavramların yardımıyla kurduğu tüm tüzel yapıları iyileşmez bir kusurla vuruyordu; sözün kısası, ilkellerde hukukun yokluğunu ve bireysel zorunlulukları bir dogma olarak kabul ediyordu.

Tüm bu düşüncelerin temelinde şu postula vardı: İlkel toplumlarda bireye kabile, grup ya da sürü tümüyle egemen olur ve birey topluluğun buyruklarına, geleneklerine, toplumun kanılarına kölece bir edilgenlikle boyun eğer; ona büyü yapılmıştır adeta. Bu postula, ilkellerin anlayışı ve toplumsal yaşamı üzerine yapılan yeni tartışmalarda hâlâ önemli bir rol oynuyor ve özellikle Durkheim'ın Fransız okulunda, çoğu Amerikan ve Alman çalışmalarında, bu arada kimi İngilizce yapıtlarda bulunuyor.

Böylece yetersiz belgeleri ve savlarının dayanaksızlığıyla elverişsiz duruma düşen hukuk antropolojisinin ilkokulu, yapay

bir yanının ve kısırlığın çıkmazı içinde sıkışmış bulunuyor. Ayrıca ilgilenmiş olduğumuz konu, kısa bir parlak dönemden sonra pek tutunamadı ve ciddi bir çöküş başladı (tümüyle ortadan kalkmasa bile). Bu konuyla ilgili olarak bir ya da iki tane önemli yapıt yayımlandı, örneğin ceza hukukunun kökenleri üzerine Steinmetz'in anketleri ve Durkheim'm sivil yasama ile ilkel suçları analizi. Bununla birlikte, bütün olarak ilk çalışmalar öylesine az bir iz bıraktı ki, modern antropologların çoğu ve kuramcılar kadar uygulamacılar bunun varlığını bilmiyorlardı. Örneğin *Antropoloji Üzerine Notlar ve Sorular El Kitabını* açtığımız zaman, "yasa" terimini ne dizinde bulabiliyoruz, ne de konu başlıklarında, yalnız bu konuya ayrılmış birkaç sütunda yazılan "Hükümet" ve "Politika", ne denli güzel olursa olsun, konunun önemine yeterince denk düşmüyor. Doktor Rivers'in *Social Organization* kitabında, ilkel yasama sorunu, kazara araya karışıyor ve daha sonra göreceğimiz gibi, yazar konuyu toplumbilimin içine sokacağına, daha çok onun dışına çıkarıyor.

Modern antropolojideki bu boşluğun nedeni, ilkel hukuku küçümsemeden ileri gelmiyor, daha çok bunun öneminin abartılmış olmasından ileri geliyor. Ne denli çelişkili görünürse görünsün, günümüzdeki antropolojinin ilkel hukuku umursamadığı bir gerçektir, bunun nedeni, abartılı bir görüşe sahip olmasıdır ve bu konuda yetkinleşemediğini de hemen eklemeliyim.

İLKEL TOPLUMLARDA SUÇ VE TÖRE

Birinci Bölüm

İLKEL TOPLUMLARDA YASA VE DÜZEN

Töreye ve Gerçekliğe Kendiliğinden Boyun Eğme

İlkel insanın çoğu zaman katı, can sıkıcı ve tatsız davranış kurallarına neden boyun eğdiği, özel ve toplumsal yaşam olaylarına hangi etkenlerin izin verdiğini, kolayca yürüyen ve çatışmalara yol açmayan ekonomik işbirliğine kendini hangi nedenle bağladığını; sözün kısası, ilkel toplumlarda yasa ve düzenin gerçekliğini sağlayan güçlerin neler olduğunu sonunda sormadan önce, bunları yanıtlamak için sıkıntıya düşüyoruz; ayrıca antropolojinin bu konuda söyleyebildiğine inandığı ne varsa, doyurucu olmaktan da uzak. "Vahşinin" gerçekten vahşi olduğunu, sahip olduğu kuralsız ve çok gevşek yasalara çok az uyduğunu onayladığımız sürece, ortaya bir sorun çıkmıyor. Ama ilkel yaşamı nitelendiren yasaların yokluğunun daha çok bir anomali olduğuna inandığımız zaman, bilimsel görüş tümüyle karşıt bir

tutumu onaylamıştır: İlkel insan, kendi topluluğunun yasalarına tam saygı duyan ve her zaman bunlara uymaya hazır olan örnek bir vatandaş olmakla kalmıyor, ayrıca kabilenin koyduğu tüm kurallara ve engellere uyması bir aksiyom olarak kabul edilirken, bu insan adeta en küçük direniş yollarını izleyerek kendi doğal tepilerine boyun eğmekten başka bir şey yapmıyor.

İlkel insan, -yetkili modern antropologların yargısı böyledir-kendi töre ve geleneklerine büyük bir saygı duyar, buyruklara boğun eğmesi sadece kendiliğinden olur. Bunlara "kölece", "ayrımında olmadan", "kendiliğinden", "zihinsel duyarsızlıkla" uyar; her şey doğaüstü görüşlerin ve cezaların korkusuna bağlıdır; ya da "grup güdüsü" değilse bile, "grup duygusuna" derinden bağlılıktan yanadır.

İşte size yeni bir yapıttan okuyabileceklerimizden örnekler: "Vahşi insan, Rousseau'nun düş gücünden çıkmış olan tüm zincirlerden bağışık ve özgür bir yaratık olmaktan uzaktır. Tersine, kendi topluluğunun töreleri onu her yandan zincire vurmuştur; yalnız toplumsal ilişkilerinde değil, kendi dininde, sağlık işlerinde, endüstrisinde, sanatlarında, sözün kısası, yaşamının her yönünde eski zamanlardan kalma geleneklerle bağlanmıştır." (E. Sidney Hartland, *Primitive Law,* s. 138).

Bu görüşü onaylarken bizi iğrendirmiyor; sadece bizim görüşümüze göre "gelenek zincirinin" gerçek bir biçimde köstekleyici eylemiyle etki etmediğine, sanatlarda, toplumsal ilişkilerde, endüstri ve dinde de benzeri görülmediğine bizim dikkatimizi çekiyor. Bununla birlikte, biraz ötede "bu köstekleri onun kendisi (ilkel insan) kendiliğinden bir şey gibi kabul etmiştir" ve "hiçbir zaman bunu kırmayı aramaz" derken, ona hemen karşı çıkmak gerektiğine inanıyoruz. Tüm baskıları kendiliğinden giden bir şey gibi kabul etmek insan doğasına ters düşmez mi? İster uygar olsun, ister ilkel, bir insanın arzu edilmeyen can sıkıcı, hatta zalimce kurallara, tabulara zorlanmadan uyduğu, kendi gücünü

aşan ya da direnme olanaklarını aşan baskı olmadan bunları kabul ettiği hiç görülmüş müdür?

Bununla birlikte, kabilenin her üyesinin bu yasalara kendiliğinden uyması, güdüsel olarak boyun eğmesi, ilkel düzen üzerine ve ilkel yasa üzerine yapılan araştırmaları yöneten temel aksiyomu oluşturur. Bu nedenledir ki, bu konuda yüksek yetki sahibi olan Doktor Rivers, daha önce andığımız kitabında "toplumsal yaşamın bilinçdışı ve sezgisel" kurallarından söz ediyor; ona göre bu yöntem "ilkel komünizme yakından bağlıdır". Ve sözlerini sürdürüyor: "Melanezyalılar gibi bir toplumda, otoriteyi uygulamayı kolaylaştırmaya yönelik toplumsal bir aygıtı onaylamayı yararsız kılan bir grup duygusu vardır ve benzer şekilde ortak mülkiyetin uyumlu olarak işlemesine ve cinsel alanda komünist sistemin rahatça yürümesine olanak kılar" (*Social Organization,* s. 169).

Burada yine bize düzenin, yasanın, komünizmin, karma cinsel yaşamın egemen olmasıyla ilgili "sezgisel", "bilinçdışı", "güdesel bir boyun eğme" ve gizemli bir "grup duygusu" yöntemlerinin güvencesi veriliyor. Bir cennet tablosunun çizildiğini sanıyoruz ama bu betimleme, benim ilk elden tanıdığım Melanezyalı toplumlarına elbette uygulanamaz.

Benzer bir görüşü, üçüncü bir yazar dile getiriyor: Bir sosyolog olan bu yazar, yaşamakta olan başka bir antropologdan daha çok belki bizim ilkel toplumların örgütlenmelerini anlamamıza yardımcı oluyor, çünkü bu yazar, ilkel toplumları psikolojik ve sosyolojik evrim açısından inceliyor. Profesör Hobhouse, kültürel açıdan en aşağılara yerleşmiş bulunan kabilelerden söz ederken, bu "toplumların, üyelerinin tümü tarafından zorunlu kabul edilen törelere sahip olduklarını" onaylıyor. Ama "eğer bir otoritenin kabul ettirdiği ve kuralların tümünün oluşturduğu yasamaya akrabalık ya da dostluk gibi kişisel bağlarla bağlılık anlaşılmıyorsa, o zaman böyle bir kurumun, ilkelerin toplumsal

örgütlenmesiyle bağdaşamayacağını açıklamak zorundayız" (*Morals in Evolution*, s. 73).

Yazıda geçen ve "zorunluluk olarak" duyulan sözcüklerin, gerçek sorunu çözmek yerine, onu gizlemeye, maskelemeye hizmet edip etmediğini kendimize soruyoruz. Hiç değilse, kimi kurallarla ilgili olarak bir baskı düzeneği yok mudur? Belki bunu bir dış otorite kabul ettirmemiştir ama gerçek nedenlere, gerçek çıkarlara ve karmaşık duygulara dayanmaktadır. Sert yasaklar, zahmetli ödevler, ağır yükümlülükler, sinir bozucu işler, basit bir "duygudan" yana zorunluluk olabilir mi? Bu değer biçilmez psikolojik tutumla ilgili olarak daha iyi bilgi edinmek isteriz ama yazar bunu geçerli bir olgu gibi önceden kabul ediyor. Ayrıca "akrabalık ya da dostluk bağlarıyla bağlı bulunulan bir otoritenin kabul ettirdiği kuralların tümü" olarak tanımlanan yasa, bana çok dar görünüyor ve önemli öğeleri göz önüne almıyor. İlkel toplumlarda yürürlükte bulunan davranış normları arasında bir başka bireyin ya da grubun, bir başka bireye ya da gruba kabul ettirdiği zorunluluklar da vardır. Bu zorunlulukları yerine getirenler, genelde bunları yerine getirdikleri ölçüde ödüllendirilirler, oysa bunları umursamayanlar, hiçbir hoşgörüye güvenemezler. Bunlara zorunluluk niteliği veren güçleri, yasanın anlaşılır ışığı altında analiz ederken, otorite, hükümet ve ceza gibi sorunların bize verdiği tartışmasının bize verdiğinden çok daha doyurucu sonuçlara varıyoruz.

Doktor Lowie (Birleşik Devletler'de antropoloji konusunda en büyük uzman) çok benzer bir görüşü dile getiriyor: "Töresel bir niteliğe sahip olan yasalara, genelde bizim yazılı yasalarımıza göre daha bir özenle uyuluyor ya da daha doğrusu, kendiliğinden boyun eğiliyor" (*Primitive Society*, s. 387). İlkel bir Avustralyalının yasalara "özenle" boyun eğmesini, NewYork'ta oturan birisininkiyle ya da bir Melanezyalı'nın yasalara boyun eğmesini, Glasgow'un kurallara uymayı sevmeyen bir vatandaşınınkiyle karşılaştırmak, tehlikeli bir yönteme başvurmaktır

ve böyle bir karşılaştırmanın sonuçları, gerçekte çok "genel" olabilir ve tüm anlamını yitirebilir. Gerçek olan bir şey varsa, o da bir toplum kendi üyelerinin yasalara "özenle" uymasına güvenmedikçe, diğer bir deyişle, toplumun üyeleri yasalara "kendiliğinden" boyun eğmedikçe, o toplum etkin bir şekilde işleyiş kazanmaz. Baskıcı tehditler ve ceza korkusu sıradan insana ulaşmaz, bunlar ister uygar olsun, ister ilkel; ama hangi toplumda bulunursa bulunsun, toplumu bozan ya da suç işleyen bireyler için kaçınılmazdır. Ayrıca her uygarlıkta kimi yasa, tabu ve zorunluluklar vardır ve bunlar her vatandaşın üzerinde ağırlıklarını duyurur, onlardan büyük özveriler ister; birey bunlara ahlaksal, duygusal ya da pratik nedenlerle boyun eğer ama ortada bir "kendiliğindenlik" yoktur.

Bu alıntılar kolayca çoğaltılabilir ve törelere kendiliğinden boyun eğme dogmasının, ilkel yasama üzerine yapılan tüm araştırmalarda ağır bastığı gösterilebilir. Bununla birlikte, birçok kuramsal yanlışların ve gözlem kusurlarının bu konuda güçlükler ve tuzaklar yarattığını da kabul etmek gerekir.

Bize sorarsanız, sorunun en büyük güçlüğü, ilkel yasayı oluşturan güçlerin çok karmaşık ve belirsiz niteliğinden ileri geliyor. Bizler yasamanın, yönetimin ve yasaların uygulanmasının kesin düzeneğine alışmış olarak, ilkel toplumlarda da benzerini arıyoruz ve sonra bulamayınca, ilkel insanın kendi ülkelerinin yasalarına kendi ilkel eğilimi sayesinde boyun eğdiği sonucuna varıyoruz.

Antropolojinin burada içinde bulunduğu güçlük, Tylor'ın "dinin en basit tanımını" yaparken üstesinden geldiği güçlüğe benziyor. Yasanın kendi gücünü merkezi bir otoritenin, yazılı yasaların, yargı kurumlarının, yargıçların varlığından aldığı ilkesinden çıkarak, ister istemez şu sonuca varıyoruz: İlkel topluluklar tüm bu kurumlardan yoksun olduğuna göre, bunlara yasa uygulamaya gerek kalmıyor ve kendiliğinden boyun eğiliyor. İlkellerin yasaları çiğnediği durumları (gerçekten de seyrek ve

rastlantısal) gözlemciler kaydetmişler ve antropoloji kuramcısı yazarlar, ilkel insanların ceza yasalarından başka bir yasa bilmediklerini her zaman söylemişlerdir. Bununla birlikte, çok sayıda olgular modern antropologların gözlerinden tümüyle kaçmıştır; şöyle ki, olağan koşullarda yasalara boyun eğme az çok kısmen gerçekleşir, koşullara bağlıdır ve zayıflıktan sayılır; boyun eğmeyi zorlayanlar, ceza uygulaması ya da genel olarak geleneğe bağlılık gibi kaba nedenler değildir; psikolojik ve toplumsal etkenlerin karmaşık bütünüdür. Melanezya'nın kuzeybatısını etnografik örnek alarak ben de bunu göstermeye çalışacağım ve benim yaptıklarıma benzer gözlemlerin diğer toplumlarda bulunduğu konusunda üsteleyeceğim; bunlar kendi hukuk örgütlenmeleri konusunda bize az çok doğru bir düşünce vermelidir.

Bizi ilgilendiren soruna çok esnek ve çok geniş bir kavramla yaklaşıyoruz. "Yasayla" ve tüzel güçlerle ilgilenirken, zorlayıcı yükümlülükler olarak kabul edilen kuralları sadece aramaya çalışacağız; bu kurallara sonuç olarak uyuluyor, bu zorunluluklardın doğasından insan serbest kalıyor ve etkinliği, geçerliliği güvence altına alınacak şekilde bu kurallar sınıflandırılıyor. Bir öndüşünce ve önsel bir tanım olmadan tümevarımcı bir incelemenin, ilkel bir toplumun ölçü ve kurallarının doyurucu bir sınıflamasına izin verdiğini, yani ilkel yasayla törenin diğer biçimleri arasında açık bir ayrım yapabildiğini, ilkellerin yeni ve dinamik bir kavramla açıklandığını göreceğiz. Bu kitapta anlatılan olaylar Melanezya'dan toplandığına göre, "komünizmin" "karışık cinsel yaşamın", "grup duygusunun", "kabile dayanışmasının", "kendiliğinden boyun eğmenin" bu klasik ülkesinden biz bu basmakalıp kavramları almayacağız; varacağımız sonuçlar bizim için çok özel şeyler sunacak böylece.

Melanezya Ekonomisi ve İlkel Komünizm Kuramı

Bizi ilgilendiren Melanezya topluluğunun oturduğu Trobriyand Takımadaları, Yeni-Gine'nin kuzeydoğusunda bulunur ve

bir küme düz mercan adasından oluşur, lagünlerle çevrelenir. Ülkenin ovaları verimli topraklara sahiptir, lagünlerde bol bol balık bulunur; ova ve kıyı gölleri adalar halkının kolayca iletişim kurmalarını sağlar. Bunun sayesinde adalar yoğun bir nüfusu barındırır, tarım ve balıkçılık başlıca uğraşıyı oluşturur ama ayrıca çeşitli zanaat ve meslekler de gelişmiştir, ticaret maddeleri ve değiş tokuş işleri de iyice yaygındır.

Mercan Adalarınm tüm sakinleri gibi bunlar da zamanlarının büyük bir bölümünü merkezi lagün üzerinde geçirirler. Havanın sakin olduğu bir günde kayıklar insan ya da mal taşır ya da birçok balıkçılık işlerine hizmet eder. Tüm bu uğraşılara dıştan bir göz atıldığında, insan keyfi bir dağınıklık, anarşi ya da tümden bir yöntem ve sistem yokluğu izlenimi edinebilir. Ama uzun süre ve sabırla bir gözlem yapılacak olursa, yerlilerin yalnızca balıkçılık için kesin teknik sistemlerine ve karmaşık ekonomik örgütlenmelere sahip olmadıkları, ayrıca işçi bölüklerinin toplumsal işlevlere sahip kesin işbölümleri yaptıkları ve yeterince iyi örgütlendikleri saptanabilir.

Örneğin her kayığın yasal bir sahibinin bulunduğu ve diğerlerinin de birer ekip oluşturdukları görülür. Genelde aynı alt klana ait olan tüm bu insanlar bir yandan birbirlerine, öte yandan köyün diğer sakinlerine karşılıklı görevlerle bağlıdırlar: Tüm topluluk balığa çıktığı zaman, kayık sahibi kayığını vermemezlik edemez. Bu insanlara ya kendisi eşlik etmelidir ya da yerine bir başkasını göndermesi gerekir. Balıkçıların da ona karşı kimi görevleri vardır. Birazdan anlayacağımız nedenlerden ötürü, her insanın kendi yeri ve görevi bulunur. Her insan kendi hizmetinin karşılığını ve balık avında kendi payına düşeni alır. Böylece kayığın sahibi ve onu kullananlar karşılıklı görev ve zorunluluklarla birbirlerine bağlanırlarken, gerçek bir ekip oluştururlar.

Durumu daha da karmaşıklaştıran bir şey varsa, o da kayık sahiplerinin ve ekip üyelerinin kendi haklarını ve görevlerini akrabalarına ya da dostlarına devretmede özgür olmalarıdır. Bu

sık sık yapılıyor, ama ya saygı gereği, ya da bir bedel karşılığında. Tüm bu ayrıntılı işlerin dışında olan ve her uzlaşmaya giden yolları bilmeyen bir gözlemci, ilkel bir komünizmin varlığı karşısında bulunduğuna kolayca inanır, çünkü ona, kayık tüm grubun malı gibi görünür ve topluluğun tüm üyeleri ayrım gözetmeden onu kullanıyor sanır.

Doktor Rivers, "Gerçekte," diyor "kayık Melanezya kültürünün nesnelerinden birisidir ve her zaman olmasa bile, genelde ortak bir mülkiyeti oluşturur". Daha sonra bu onayım geliştirirken ekliyor: "Melanezya halklarında, mülkiyetle ilgili komünist duygular çok gelişmiştir" (*Social Organization,* s. 105 ve 107).

Aynı yazar başka bir kitabında "Melanezya örneği topluluklarda sosyalist, dahası komünist davranıştan" söz ediyor (*Psychology and Politics,* s. 86 ve 87).

Bu tür genelleştirmeden daha yanlış bir şey olamaz. Bu insanlar arasında her bireyin haklarını net ve açıkça birbirinden ayıran bir ayrım ve tanım vardır: bunun mülkiyete verdiği niteliğin komünizmle hiçbir ilgisi yoktur. Melanezya'da karmaşık ve karışık bir mülkiyet sistemi var, ama bunun "sosyalizm" ya da "komünizm" ile bir bağlantısı bulunmuyor. Melanezya'daki mülkiyet düzeni, modern anonim bir toplumunkinden hiç de daha çok komünist değil. Günümüz ekonomik koşullarından ya da modern politik tartışmalardan alınan "komünizm", "kapitalizm", "anonim topluluk" gibi terimlerde dile gelen tüm toplum tanımları genelde yanlış anlaşılmalardan başka bir işe yaramaz.

Hukuk durumunu, somut olguların terimleriyle tanımlamaktan başka bir yol yoktur. Örneğin Trobriyand Adaları'nda bir balıkçı kayığı üzerindeki özel mülkiyet hakkı, bunu üreten ve sahipliğinden yararlanan insan grubunun, onu üretme ve kullanma tarzıyla tanımlanıyor. Kayığın sahibi, aynı zamanda ekibin şefi ve balıkçılığın büyücüsüdür; eski kayık kullanılmayacak kadar yıprandığı zaman, kendi cebinden yeni bir kayık yaptırmakla yükümlüdür, kayığın bakımını yapmakla sorumludur,

yalnız bunu ekibin yardımıyla yapar. Birbirlerine karşı bulundukları yükümlülük gereği, her birey kendi görev yerinde bulunmalı ve ortak bir balık avı hazırlandığı zaman, kayık topluluğun hizmetine verilmelidir.

Balıkçı teknesinin kullanılmasında her ortak belli bir yere sahiptir; ortaklar belli bir ayrıcalığa ve çıkara sahip olduğu gibi, ödevleri de paylaşır. Herkesin yeri ve görevi belirtilmiştir, herkese kendi görevine uygun düşen bir ad verilir: "usta", "dümenci", "ağları gözleyen", "balıkları gözleyen". Yerler ve adlar aynı zamanda kendi sırasına, yaşına ve kişisel ustalığına göre belirlenir.

Öte yandan her kayığın filo içindeki yeri ve ortak balık avındaki manevrada oynayacağı rol belirtilmiştir. Böylece olayları yakından incelerken, açık seçik bir işbölümü sistemini ve karşılıklı katı görevleri ortaya çıkarıyoruz; bu durum aynı zamanda görev duygusunu ve ortak çalışmanın gerekliliğini tanımayı, kişisel kazanç aramayı, ayrıcalıkları ve gelirleri içeriyor. Demek ki mülkiyet, "komünizm", "bireycilik"le ya da "anonim toplumlar"ın sistemleriyle ya da "kişisel girişimle" değil, sadece olguların ışığı altında ve somut koşullar içinde tanımlanmalıdır. Ortak mal sahiplerini birbirlerine ve eşyaya bağlayan görevlerin, ayrıcalıkların ve karşılıklı ilişkilerin tümü oluyor.

Böylece bizim dikkatimizi çeken ilk nesne -yerlilerin kayığı-konusunda bir yasanın, düzenin ve ayrıcalıkların kesin varlığını ve bunların yanında iyi gelişmiş bir görev sistemini saptıyoruz.

Ekonomik Görevlerin Buyurucu Niteliği

Buyurucu görevlerin niteliğine daha derinden girmek için, deniz kıyısındaki balıkçıları izleyelim. Birçok durumda, ürünün sadece küçük bir bölümü köyde oturanlara gelir. Genelde içerdeki topluluktan gelmiş olan çok sayıdaki insanın kıyıda beklediği görülür. Bunlar balıkçılardan balık paketlerini alırlar ve ki-

mi kez binlerce mil içerdeki evlerine koşarak dönerler; amaç, balıkların yerine taze ulaşmasıdır.

Burada da köylerin iki topluluğu arasında sürekli bir uzlaşmaya dayalı karşılıklı bir hizmet sisteminin ve görevlerinin varlığını görüyoruz. İçerdeki köyler balıkçılara sebze veriyorlar, kıyıda oturan topluluklar bunu balıkla ödüyorlar. Her şeyden önce bu ekonomik bir uzlaşmadır ama bunun bir de törensel yanı var, çünkü değiş tokuş çok karmaşık bir ayine ve tüzeye göre yapılmalıdır; bu durum ise karşılıklı bir görev sistemini içerir: Balıkçı içerdeki köylülerden hizmetinin karşılığını alırken, kendisi de onlara hizmetlerinin karşılığını verir. Değiş tokuş yapan hiç kimse reddetme, pazarlık etme ve karşılık vermeyi geciktirme hakkına sahip değildir.

Bu görevleri böylesine buyurucu yapan nedir? Hem içerdeki, hem kıyıdaki köyler yiyecek bakımından birbirlerine bağımlıdırlar. Kıyıdaki köyler hiçbir zaman yeterince sebze bulamaz, içerdekiler ise her zaman balığa gereksinim duyar. Ayrıca kıyı köylerinde yapılan tüm büyük törenlerde, adetler yiyecek dağıtmayı gerektirir. Törenlerde yiyecek dağıtımı, ilkellerin toplumsal yaşamının önemli bir yanıdır. Böyle dağıtılan yiyecekler, yalnız içerdeki verimli ovalarda yetişen kimi sebze çeşitlerini içerir. Oysa kıyıda oturanlar sadece balık üretimine sahiptirler. Böylece göreceli olarak az bulunan sebze yiyeceğinin değerini artırmaya yol açan tüm diğer nedenlere, iki yerleşim yeri arasında bulunan tarımın yanında bir de yapay bağımlılık eklenir. Demek ki her şey, birinin diğerinden vazgeçemeyeceği yarışına dayanır. Bununla birlikte, eğer yiyecek değişimi yapanlardan birisi görevini yerine getirmezse, er ya da geç bundan pişman olacağını bilir. Gerçekte her topluluk kendi haklarına saygılı olunması için bir silaha sahiptir, bu ise karşılıklı olma ilkesidir.

Bu söylemiş olduklarımız yalnızca balığa karşı sebze değişimini içermiyor. Genel bir tarzda iki topluluk birbirine diğer eşya ve diğer hizmetler açısından da ayrıca bağımlıdır. Buna

göre her karşılıklı hizmet zinciri, karşılıklılık ilkesine dayanan çok karmaşık tüm bir sistemin bir parçası olduğu oranda güçlüdür.

Karşılıklı Olma İlkesi ve İkili Örgütlenme

İlkel toplumlarm örgütlenmesinde karşılık ilkesinin önemini anlayan bir tek yazar tanıdım. Berlin'de büyük Alman antropologu Profesör Thurnwald, "toplumsal örgütlenmenin simetrisi"nden özellikle söz ediyor ve bir "edimler simetrisi" buna denk düşüyor. Banarolar topluluğu için özel olarak yazdığı monografi, belki de var olan ilkel bir topluluğu betimleyen en iyi çalışmayı oluşturuyor. Profesör Thurnwald burada simetrinin yerlilerin toplumsal yapısına ve edimlerine ne derece egemen olduğunu gösteriyor. Bununla birlikte yazar, hukuksal bir bağ olarak simetrinin gösterdiği önem üzerinde yeterince durmuyor. Buna karşılık "insan duygusundaki" psikolojik temeli daha çok araştırıyor ve bunu sürekliliği ve karşılıklı hizmet dengesini kurtarmaya yönelik toplumsal bir işlev gibi analiz ediyor.

Kabilenin ikiye ayrılması üzerine eski kuramlar, "kabilenin ikiye bölünmesi"nin ya da "yarım"ın kökenleri üzerine ve kabilenin altbölümüne yöneticilik eden ikilemle ilgili tartışmalar, hiçbir zaman iç temeli ya da ikiye ayrılmanın dış olgusunun ayrımını göz önüne almadı. Doktor Rivers ve onun okulu "ikilemci örgütlenmeyle" çok iyi ilgilendi, ama bu çalışmaların çok ciddi bir eksikliği vardı: Olayın kendisini analiz etmek yerine, gizli ve gizemli nedenlerini araştırmaya yöneldiler. İkilemci ilke ne bir "kaynaşmadan", ne bir "bölünmeden", ne de başka herhangi bir sosyolojik katalizmden sonuçlanıyor. Sadece tüm toplumsal uzlaşmaların iç simetrisinin ve onsuz hiçbir ilkel toplumun olamayacağı karşılıklı hizmetlerin doğrudan sonucudur. İkilemci bir örgütlenme, iki "yarıma" bölünmüş bir kabile içinde açıkça görülebilir ya da tümüyle silinmiş olabilir. Bununla birlikte, insan ne zaman kendini olayları dikkatle incelemeye verse,

simetrik yapının, tüm ilkel toplumların kaçınılmaz olarak temelini oluşturduğunu saptamaktan geri kalmıyor.

Karşılıklı ilişki ilkesine yön veren sosyolojik usul, bunları daha da ciddileştiriyor. İki topluluk arasındaki değiş tokuş rastlantılarla yapılmıyor ve herhangi iki birey arasında rastlantıya bağlı ticari bir uzlaşma da söz konusu değil. Tersine, her insanın belli bir unvanı bulunan bir iş arkadaşı var ve başkaları işin içine girmeden onunla düzenli bir şekilde alışveriş yapıyor. Bu iki insan genelde evlilik yoluyla akrabadır ya da yeminli dosttur ya da kula adı verilen ve törenle yapılan değiş tokuş sisteminin önemli iki üyesidir.

Öte yandan, her topluluğun içinde bir çift iş arkadaşı, totemik alt-kabileye bölünmüştür. Böylece değiş tokuş işleminin lehine olarak ekonomik nitelikte sosyolojik bir bağ sistemi oluşmuştur ve çoğu zaman bireyleri, insan kümelerini, köyleri ya da diğer bölgeleri birbirine bağlayan başka bağlar oluştururlar.

Buraya değin betimlediğimiz ilişkilerin ve değiş tokuşların tümüne göz atarken, her kuralın temelinde karşılıklı ilişki ilkesinin bulunduğunu kolayca saptayabiliyoruz. Her edim, sosyolojik bir ikilemi kapsıyor: Her iki bölümde bulunanlar hizmet ve görev değişimi yapıyor, herkes ötekinin kendi görevini elden geldiğince eksiksiz ve tam bir dürüstlükle yerine getirmesi için onu gözlüyor. Örneğin kazançları ve tutkuları kendi balıkçı teknesinin çevresinde toplanan kayık sahibi, tüm dış çevrede temsil ettiği ekibin üyeleri arasında işlemlerin düzenli olmasını gözlüyor. Ekibin her üyesi, kayık yapımı süresince ona bağlıdır, daha sonra da gerektiğinde bu bağlılık sürer. Buna karşılık, kayık sahibi de, yapım işi bittikten sonra yapılan şenlik törenlerinde herkese çalışmasının karşılığını öder. İnsanların ayrı ayrı kayıkta alacakları yeri reddedemez ve herkesin balık avından ayrı ayrı alacakları payları da yine gözetir. Tüm diğer ekonomik etkinliklerde olduğu gibi, yerlilerin toplumsal davranışı, *do ut des* (veresin diye veriyorum) sistemine dayanır, iyice yerleşmiş bu-

lunan bu sistem, söylenmeden herkesin kafasında vardır ve denge uzun sürede kurulmuştur. Bu yerliler için karşılık ilkesini göz önüne almadan bir görevi herhangi bir şekilde yerine getirmek ya da bir ayrıcalığı ahlak kurallarını düşünmeden kabul etmek söz konusu değildir: "Komünist" ödenek küçümsemesini tanımıyorlar ve şundan ya da bundan tüm alınanların er ya da geç verileceğini biliyorlar. Alışverişin yapıldığı özgür ortam ve izinler, bunlara yön veren iyi davranışlar, sürtüşmeleri ve beceriksizlikleri azaltmak için yapılıyor, yine bunlar yapay hesap yapan gözlemcilerden sakınmak ve ilgilerin taraflara kılavuzluk etmesi için yapılıyor. Gerçi yerlileri yakından tanıyan birisi için bu hesaplardan daha açık hiçbir şey yoktur. Kayığın içinde ustabaşının yaptığı denetim, topluluk içinde, genelde soydan gelme bir büyücü olan şefin yaptığı denetime denk düşer.

Yasa, Kişisel Kazanç ve Toplumsal Tutku

Balıkçıları kendi görevlerini yerine getirmeye iten karşılıklı baskı ve zorunluluklardan ayrı olarak başka nedenler olduğunu eklemeye pek neden kalmıyor. Mesleğin yararlı oluşu, her zaman taze ve iyi bir yiyecek bulma arzusu, yerlilerin büyüleyici bir spor gibi kabul ettikleri balıkçılığın onlar üzerinde bıraktığı çekici etki, zorunlu eşitlik olarak betimlediklerimizden daha açık nedenleri, daha büyük bir bilinci ve etkinlikleri oluşturuyor. Bununla birlikte, toplumsal zorlama, haklara saygı ve başkalarının haklarını araması, kendilerinden ne istendiğini açıkça anlamayı başardıkları zaman, yerlilerin akıllarında ve davranışlarında her zaman kendini gösteriyor. Ayrıca baskı ve saygı, kurumların olağan işlevini güvence altına almak için kaçınılmaz oluyor, çünkü toplumsal yaşamın sunduğu tüm çekiciliklere karşın, her zaman toplumda yerini bulmayan bireyler, keyfi kaçmış olanlar, çoğu zaman bir aşk entrikası içinde kafasını başka işlere takanlar, eğer ellerinden gelirse, görevlerinden kaçabilirlerse mutlu olurlar. Kısa süreli ve eğlenceli ama birlikte

uyum içinde çalışmayı gerektiren bir girişim için Melanezyalılar'dan bir ekip oluşturmanın olanaksız olmasa bile, ne kadar zor olduğunu bilenler, her zamanki işlerini titizlikle ve zevkle yaparken, baskının ne denli gerekli olduğunu anlarlar, özellikle yerliler kendileri için çalışmadıklarını bildikleri zaman.

Görevlerin buyurucu niteliğini artırmaya katkıda bulunan başka bir güç daha var. İşlemlerin törensel yönünü daha önce anlatmıştım. Daha yukarıda betimlediğimiz değiş tokuş sisteminde yer alan besin armağanları, kimi çok sıkı formaliteler gözlenerek sunulmalıdır, bunun için özel olarak yapılmış ağaç ölçekler, ayin törenleri içinde ve kulaklara fısıldanarak sıkı sıkı kurallara uyularak taşınır ve sunulur. Bu durumda besinlerin sergilenmesinin verdiği özeniş ve övünme kadar hiçbir şey, Melanezyalılar'ın anlayışı üzerine etkili olamaz. Armağan sunma ve fazla yiyeceklerin dağıtımında, bir gücün dışavurumu ve kişiliğin yüceltilmesi görülür.

Trobriyandlılar yiyeceklerini, kendi oturdukları kulübelerden daha iyi yapılmış ve süslenmiş evlerin içinde saklarlar. Bunların gözünde cömertlik en büyük erdemdir, zenginlik, toplumsal itkinliğin ve yerin en önemli öğesidir. Kimi toplumsal törenlere bağlı yarı ticari işlemler olgusu, özel psikolojik bir düzeneğe dayanan başka bir buyruğu yaratır: Göze çarpma arzusu, eli açık görünme tutkusu, zenginlik ve yiyecek bolluğu için aşırı saygı.

Kimi davranış kurallarını zorunlu yasalara dönüştüren psikolojik ve sosyal güçlerin niteliğine topluca göz atmış olduk. Oysa zorlayıcı öğe, gereksiz olmaktan uzaktır. Yerliler saygınlıklarından bir şey yitirmedikleri ve bir zarara uğramadıkları zaman, uygar bir ülkede herhangi bir işadamının yaptığı gibi, kendi zorunlu görevlerinden kaçıyorlar. Yerlilerin kendi sözde zorunluluklarını yerine getirdikleri "gevşek otomatizm" daha yakından incelendiği zaman, iş ilişkilerinin her zaman sürtüşmelere yol açtığı ve eleştirildiği görülüyor; taraflar pek az birbirlerinden hoşnut kalıyorlar. Bununla birlikte, olay tümüyle göz

önüne alındığında, bunlar gördükleri işe bağlı kalıyorlar. İster kazanç nedeniyle olsun, ister kişisel tutkuyla ya da bir toplum duygusuyla, görevlerini yerine getirmeye çalışıyorlar. Kendi görevlerinden her zaman kaçmaya hazır olan ama bu görevi yerine getirdiği zaman durmadan övünen ve şişinen ilkel insanı, etiyle kemiğiyle, töreleri kölece izleyen ve herhangi bir kurala kendiliğinden boyun eğen ve antropologların betimlediği bu gevşek adamla karşılaştırınız. Her ikisi arasında hiçbir benzerlik yoktur. Kendiliğinden boyun eğme dogmasının, ilkel insanların çok sayıda gerçekten önemli tüzel örgüt olgusunu yerinde antropologlardan gizlemeye yaradığını anlamaya başlıyoruz. Yasa buyruklarının (kesinlikle zorunlu bir niteliğe sahip olan buyruklar), töresel basit kurallardan doğduğunu anlamaya başlıyoruz. Olumlu düzenlemelerden oluşan sivil yasa biliminin, basit yasaklar koyan kodlara göre çok daha geliştiğini biliyoruz ve ilkellerin ceza yasalarını inceleyenler, onların hukuksal yaşamlarının en önemli olaylarını göz önüne almıyorlar.

İncelemekte olduğumuz kuralların, tartışılmaz olan zorunlu niteliklerine karşın, dinsel buyruklara hiç benzemedikleri ayrıca açıktır; çünkü dinsel buyruklar da insanlara kesin bir biçimde uymak zorundadır, bunlara katı bir biçimde ve bütün olarak boyun eğmelidir. Oysa bizim ilgilendiğimiz kurallar temelde esnektir, koşullara uyum sağlayabilir ve salt niteliğini ortadan kaldıran önemli bir sınıra sahiptir. Örneğin balık demeti, yer elması (patates) ölçüleri ya da taro paketleri ancak yaklaşık olarak pay edilebilir ve değiş tokuşun miktarı, balık mevsiminin uygunluk koşullarına ve tarım ürünlerinin azlığına ya da bolluğuna göre az çok değişebilir. Tüm bu koşullar göz önüne alınır, yalnız açgözlülük, umursamazlık ve tembellik gibi nedenler, sözleşmeleri bozmaya haklı olarak yol açar. Ve el açıklığının onur ve övgü kazandırma hakkını verdiği göz önüne alınırsa, sıradan bir yerli fazladan tüm çabalarının ve cömertliğinin er ya da geç

ödüllendirileceğini bildiği ölçüde, cömert görünmek için elinden geleni yapacaktır.

Kimi kuralları çiğnemeyi, cezalandırmayı basit bir makine gibi uygulayan yasamaya göre sorunu dar ve katı bir şekilde kavramanın, sözünü ettiğimiz tüm olayları bir yana bıraktığını şimdi görüyoruz. Tanımını yapmış olduğumuz tüm olgularda "yasa" öğesi ya da görünümü, diğer bir deyişle etkin toplumsal zorlama, insanları kendi görevlerini yerine getirmeye yönelik zorlayıcı düzenlemelerin karmaşık bir ağı gibi görünüyor. Bu düzenlemelerin en önemlisi, insanları karşılıklı bir hizmet zinciriyle bağlayan çok sayıdaki iş ilişkileridir; diğer bir deyişle, belli bir süre içinde herkes yaptığı hizmet için ödüllendirilmiş olur. Yasayı güçlendiren nedenlerden birisi, bir yandan bu iş ilişkilerine eşlik eden az çok kamusal törenler, öte yandan, Melanezyalılar'ın büyük tutkuları ve daha az büyük olmayan övüngenlikleridir.

Dinsel Edimlerde Yasal Düzenlemeler

Bundan önceki bölümlerde, başlıca ekonomik ilişkilerle ilgilendik, çünkü bizde olduğu gibi ilkellerde de sivil yasaların başlıca amacı, mülkiyet ve malvarlığıdır. Bununla birlikte, kabile yaşamının yasal bir yönünü göstermeyen bir alan olmadığını saptamak da kolaydır. Törensel yaşamın en belirgin niteliklerini örnek olarak alalım: Ölüm nedeniyle yas ve üzüntü ayinleri. Bu ayinlerde doğal olarak en önce gözümüze çarpanlar, dinsel niteliktekilerdir, korkunun ya da sevginin zorladığı ya da ruhun istediği ölüye karşı saygı edimleri. Bir duygunun ayin biçiminde ve kamu önünde dışavurumu olarak, ayrıca topluluğun törensel yaşamının da bir parçasını oluşturuyor.

Bu dinsel işlemlerin yasal bir yöne sahip olduğundan acaba kim kuşkulanabilir? Bununla birlikte, Trobriyand Adaları'nda yaşayan herhangi birine karşı zorunlulukları yerine getirmeyi

görev saymayan bir tek gömme töreni ya da tören yoktur. Dul kalan kadın ağlar, sızlanır, gösterişli acılarını sergiler, dinsel ve korkulu üzüntülerini gösterir ama bu dışavurumların şiddeti, aynı zamanda kadının ölen kocasının kardeşlerine ve anne yönünden akrabalarına karşı doğrudan bir doyum elde etme amacını taşır. Gerçekte akrabalık ve yas konusunda yerlilerin bildirdiği kurama göre anne soyundan gelen akrabalar, bu ölümden gerçekten üzüntü duyar. Kocasıyla birlikte oturmuş olsa da, bu kurama göre kadın bir yabancı gibi sayılır ve çoğu zaman içtenlikle dışavurduğu üzüntüsüne karşın yabancıdır. Kocasının klanının geri kalan üyelerine karşı görevi, acısını açıkça dışavurmak, uzun bir dönem yaslara bürünmek ve kocasının çene kemiğini birkaç yıl boyunca süs eşyası gibi taşımaktır. Bu görevin karşılıksız olmadığını da hemen söyleyelim. Kocanın ölümünden üç gün sonra yer alan ilk büyük dağıtımda, kadın kocasının akrabalarından kendi gözyaşları için yiyecekler alır. Ve bunun peşinden gelen törenli bayramlarda, kocası için daha uzun süre yaslara büründüğünden, başka paylar da alır. Ayrıca yerlilerin tuttuğu yasın, kadınla kocası ve sonra aileleri arasında var olan zincirin bir halkasını oluşturduğunu da unutmamak gerekir.

Evliliğe İlişkin Yasalar

Daha önceki bir bölümde, evlilik sorununa kapalı bir biçimde yaklaşmıştık; yerlilerin gözünde yasanın ne anlama geldiği konusunda doğru bir fikir edinmek istiyorsak, bu konuyu derinleştirmek önem kazanır. Evlilik yalnız iki eş arasında bağ kurmuyor, koca ile aile ve daha özellikle de kadının kardeşi arasında sürekli ve karşılıklı bir ilişki yaratıyor. Kadınla kardeşi arasında çok özel nitelikte ve yine çok önemli bir akrabalık ilişkisi vardır. Trobriyandlı bir aile içinde kadın her zaman bir erkeğin koruması altında kalır, bu adam kadının kardeşlerinden birisidir, o yoksa, anne soyundan en yakın başka bir erkek olur. Kadın ona boyun eğmeli ve ona karşı kimi görevleri yerine getirmeli-

dir, erkek akraba ise kadının rahatını gözlemeli, evlendikten sonra bile onun ekonomik yaşamını güvence altına almalıdır.

Erkek kardeş, kendi kız kardeşinin çocuklarının doğal vasisidir; çocukların gözünde ailenin yasal şefi baba değil, odur. Erkek kardeş, kendi açısından çocuklara göz kulak olmalı ve kendi yiyeceğinden önemli bir payı onların evine vermelidir. En zor yükümlülük de budur, çünkü evlilik kocanın köyünde olur, genç kadın gider kocasının topluluğunun içine yerleşir, bu durum her harman zamanı sürekli gidip gelmeleri gerektirir.

Ürün alınınca, patatesler sınıflandırılır ve her bahçenin ürünü konik biçiminde harmanlanır. Bahçedeki başlıca pay, her zaman kız kardeşin evine gönderilir. Bu besin sergisinin kanıtladığı ustalık ve çalışma, yalnızca bahçıvanın tutkularını doyurma amacını taşır. Tüm topluluk, hatta tüm yöre halkı, bahçenin ürünlerini teftiş etmeye, yorumlamaya, eleştirmeye ya da övmeye gelir. Bana bilgi verenlere göre bir yiyecek yığını şu anlama gelir: "Bakınız, kız kardeşim ve çocukları için neler yaptım; ben iyi bir bahçıvanım, kız kardeşim ve çocukları hiçbir zaman yiyecek kıtlığından acı çekmeyecektir."

Birkaç gün sonra harman bozulur; patatesler sepetlere konulur ve kız kardeşin oturduğu köye taşınır, orada yeniden kadının kocasının evinin önünde konik biçimde yığın yapılır. Bu kez, bu topluluğun üyeleri gelir, patateslere hayranlıkla bakarlar. İşlemlerin tüm bu törensel yanı, daha önceden bildiğimiz bir uzlaştırıcı güce sahiptir. Topluluk önünde yapılan sergileme, karşılaştırma ve bölüşme, bunu veren için psikolojik bir baskı oluşturur: Cömertçe bir armağan verecek durumda olduğu zaman, memnun kalır ve ödüllendirilir; oysa yetersiz bir durum, açgözlülük ya da kötü bir şans, onun için kırıcı ve küçültücü olur.

Bu işlemlerin temelinde yalnızca tutku ve övünme yoktur: Burada karşılıklı ilişki ilkesi, diğerlerinde olduğu kadar önemli bir rol oynar. Arada bir, bu işlemleri adım adım izleyerek onu oluşturan küçük edimlere karışır. Her şeyden önce koca, eşinin ailesinden aldığı ve her yıl dönüşümlü olarak verilen ödülünü

almalıdır. Daha sonra çocuklar büyüdüğü zaman, doğrudan doğruya dayılarının otoritesinin altına girerler. Erkek çocuklar, yaptığı her şeyde dayıya yardımcı olur ve ödenmesi gereken borçlara katkıda bulunur. Kızlarsa, doğrudan doğruya çok az şey yaparlar dayı için ama ana soyundan gelen bir ailede ona iki kuşak boyunca miras bırakırlar.

Üründen verilen sunuları kendi sosyolojik bağlamları içine yerleştirirken ve bunlara denk düşen ilişkileri daha yakından incelerken, bu ilişkilerin oluşturduğu ve işlemin, karşılıklılık ilkesi içindeki zincirde bir halka olduğunu saptıyoruz. Bununla birlikte, eğer bu kendi çerçevesinden çıkarılır ve tek başına göz önüne alınırsa, her işlem bize anlamsız, hiç katlanılmayacak kadar zahmetli görünür ve hiçbir sosyolojik anlam taşımaz, öyleyse (kuşku yok!) "komünist" nitelikte sanılır. Ekonomik görüş açısından her erkeğin kendi kız kardeşi için çalıştığı ve buna karşılık, kendi eşinin kardeşinin çalışmasına güvendiği bu çaprazlama ürün dağıtımından daha saçma olan ne vardır? Üstelik ürünü sergilemek ve göstermek için daha çok zaman ve enerji harcanıyor ve ürünler bir yerden ötekine taşmıyor. Bununla birlikte, daha yakından yapılan bir analiz, görünüşte yararsız olan bu eylemlerden kimisinin daha güçlü bir ekonomi için itici olduğunu, diğerlerinin yasal bağlar için bir güç içerdiğini, başka edimlerin ise yerlilerin akrabalık ilişkilerinin doğrudan sonucu olduğunu gösteriyor. Bu ilişkilerin yasal yönünü daha iyi anlamak için, karşılıklı görev zinciri içinde şu ya da bu halkaya daha çok değer ve önem vermeden, bunları bütün olarak göz önüne almak gerektiği açıktır.

Do Ut Des İlkesi

Kabile Yaşamında Ağır Basan Bir Rol Oynar

Daha önceki sayfalarda, evlilik ilişkilerinin, bir balıkçılar ekibinin içindeki işbirliğinin, içerdeki köylerle, kıyıdaki köyler arasında

değiş tokuşun, yas tutmayla ilişkili olarak kimi törensel zorunlulukların tüzel görünümlerini betimlemeye yönelik yerlilerin yaşamından bir dizi tablolar verdik. Bu örnekleri, insanı kendi görevlerini yerine getirmeye zorlayan yasanın, toplumsal ve psikolojik baskının, değişken ve gerçek nedenlere bağlı güçlerin gerçek düzeneği olarak göz önüne aldığımız ne varsa, bunların somut işlevini ortaya koyacak şekilde ayrıntılarıyla anlattık. Eğer yeterince yerimiz olsaydı, tüm bu tek tek örnekleri bir desen içinde bir araya getirebilir, aynı tüzel düzeneğin tüm toplumsal ilişkilerde ve kabile yaşamının tüm alanlarında bulunduğunu, bu düzenekten dolayı buyurucu görevlerin kendi başına bir kategori oluşturduğunu, tüm diğer töresel kurallardan ayrıldığını kolayca gösterebilirdik.

Önce ekonomik işlemleri ele alalım: Mal ve hizmet alışverişi çoğu zaman, birbirlerine göre sözde unvan sahibi arkadaşlar arasında gerçekleşiyor, ya da kimi toplumsal bağlarla koşullandırılıyor, ya da ekonomik olmayan işlemler içinde bulunan karşılık ilkesi gereği kuruluyor. Ekonomik işlemlerin hepsinin olmasa bile çoğunun o sırada ya da başka zamanlarda oluşan zincirin bir parçası olduğunu saptıyoruz; uzun sürede bu her iki yanı da memnun edecek şekilde bir denge kurarak sonuçlanıyor.

The Primitive Economics of Trobriand Islanders (Trobriyand Adalıları'nın İlkel Ekonomisi) adlı bir makalede (1921) ve benim *Argonauts of Pacific* (1923) adlı yapıtımda, kuzeydoğu Melanezya'da var olan ekonomik koşulları betimlemiştim. Bu sonuncu yapıtın altıncı bölümü, burada ilgilendiğimiz sorunların tartışılmasına, yani ekonomik alışveriş biçimlerine ayrılmıştır. Bu kitabı yazdığım dönemde, ilkel tüze üzerine düşüncelerim yeterince olgun olmadığı için, burada savunmuş olduğum savları oraya aktarmadan, sadece olguları anlatmakla yetinmiştim, bu da anlatıyı daha güzel kılmaya yaradı. Bununla birlikte, "Saf Armağanlar" başlığı altında bir bölümü betimlerken ve kocanın kadına, babanın çocuklarına verdiği armağanları sıralarken, bir yanlışlık yaptım. Yanılgı şuydu: Yukarıda sö-

zünü ettiğim ve herhangi bir edimi kendi bağlamından ayrı düşünmekti, yani tüm işlem zincirini yeterince göz önüne almamıştım. Aynı paragraf, ayrıca benim yanılgımın düzeltilmesini içeriyor, çünkü şunları ekliyorum: "Bir babanın oğluna verdiği armağanı (yerliler), kocanın anneyle ilişkisine ilişkin bir ödüllendirme gibi sayıyorlar" 5s. 179). Kadına "bağımsız olarak" verilen armağanların da, yine aynı düşünceye dayandığını ayrıca göstermiştim. Bununla birlikte, tüzel olduğu kadar ekonomik açıdan da koşulları gerçekten doğru bir biçimde sunmak için, bir yandan kocayla yapılan değiş tokuşları, öte yandan kadın, çocukları ve kadının kardeşleri arasındaki değiş tokuşları oluşturan tüm armağanları, görevleri ve kazançları bütün olarak göz önüne almak gerekir. Böylece yerlilerin kafasında sistemin çok karmaşık bir *do ut des* (veresin diye veriyorum) ilkesine dayandığını ve uzun sürede hizmetlerin karşılıklı olarak dengelendiğini saptıyoruz.

Bu görevlerin genel olarak, hatta titizce yerine getirilmesinin gerçek nedeni, insanın bunları yerine getirmediği durumda toplumda hoş görülmemesi ve küçük bir umursamazlığın yüz karası olmasıdır. Ekonomik işlerde yasal buyruklara boyun eğmemekte direnen insan, çok geçmeden ekonomik ve toplumsal yaşamın dışına itileceğini bilir, hem de çok iyi bilir. Bugün kimi yerlilerin tembellik, toplumun dışına düşme ya da uyum sağlama eksikliği yüzünden, statülerinin içerdiği zorunlulukları bilmedikleri ve bu nedenle beyazların sırtından geçindikleri biliniyor.

Saygın bir vatandaş, kendi görevlerini yerine getirmek zorundadır ve bu görevlere uyması, ona bir güdüyle, sezgisel bir tepiyle ya da gizemli bir "grup duygusuyla" buyurulmaktan uzaktır, yalnızca tüm ayrıntılarıyla geliştirilmiş bir sistemin işleyişinin sonucudur ve bu sistem içinde her edimin kendi yeri vardır, geciktirilmeden yerine getirilmesi gerekir. Ne denli zeki olursa olsun, hiçbir yerli bizim soyut terimlerle dile getirdiğimiz durumu söyleyecek olmasa ya da sosyolojik bir kurama bağlamasa da, herkes

bunun varlığını daha az bilmiyor değil ve ödevleri yerine getirmemenin yol açacağı sonuçları önceden görecek durumdadır.

Din ya da büyü törenlerinde, aşağı yukarı her edim, yalnızca kendi amaçlarına ve ilk sonuçlarına göre yerine getirilmez, ayrıca bireylerle gruplar arasında törenin öngördüğü gibi er ya da geç bir ödülle ya da karşı bir hizmetle sonuçlanır. Büyü en önemli biçimleri içinde bir toplumsal kurumdur ve büyücü (genelde kendi görevlerini miras yoluyla alır), büyüyü tüm grup adına yönetmek zorundadır. Bahçecilik büyüsü, balıkçılık, savaş, iyi ve kötü hava büyüsü, kayık yapımında yapılan büyü böyledir. Gerekli mevsimlerde ya da diğer koşullarda ne zaman bir gereksinim olursa, büyü yapmakla, tabulara saygılı olmayı gözlemekle ve kimi kez de tüm girişimleri denetlemekle yükümlüdür. Bu hizmetleri için hemen kendisine küçük armağanlar ödenir ve pratik alışkanlıkların içinde yer alır. Bununla birlikte, büyücü gerçek ödülünü kazandığı saygınlıkta, toplumsal durumunun kendisine verdiği güçte ve ayrıcalıkta bulur.[1] Küçük büyülerde ya da fırsat çıktıkça yaptığı büyü için, örneğin aşk büyüsü, iyileştirme büyüleri, karabüyü, diş ağrısı için yapılan büyülerde, domuzların sağlığını güvence altına aldığı sanılan büyülerde, sözün kısası, özel olarak yaptığı tüm büyülerde büyücü yiyecekten bir pay alır ve müşteri ile büyücü arasındaki ilişkiler, törenin yerleştirdiği bir sözleşmeye dayanır. Burada bizi ilgilendiren konuda büyücünün, topluluğun tüm büyü edimlerini yerine getirmek zorunda olduğunu bildirmeliyiz; bu zorunluluk, büyücünün toplumsal durumunun bir parçasını oluşturur; görev çoğu zaman soydan geçer ve her zaman erk ve ayrıcalık taşır.

Bir kimse kendi durumunu bırakabilir ve en yakın ardılına bunu aktarabilir ama o bunu kabul ettiği andan itibaren ve bu görevi sürdürdüğü zaman içinde, ilgili görevleri yerine getirmek zorunda ol-

---

1 *Argonauts of the Western Pacific* adlı yapıtımızın *Büyü* bölümünde, büyücülüğü miras alanın toplumsal ve yasal durumuna ilişkin başka ayrıntılar da bulabilirsiniz. Orada ayrıca kayık, denizcilik ve *kaloma* büyülerinin ve bu konuyla ilgili birçok kaynakların betimlemesini bulabilirsiniz.

duğu gibi, topluluk da ona olan borcunu ödemek zorundadır.

Genelde büyüden çok dinsel olarak kabul edilen edimlere gelince, örneğin doğum ve evlilik törenleri, ölü gömme ve yas ayinleri, şeytan, ruhsal varlık ve mit olmuş kişiler kültü gibi edimler, daha önce betimlediğimiz ölülerle ilgili uygulamalarda açıkça görülen yasal bir yanı gösterir. Dinsel nitelik taşıyan tüm edimler, kült nesnesi konusunda ahlaksal bir zorunluluk gibi anlaşılır: Şeytan, ruhsal varlık, güç gibi, ayrıca buna eşlik edenin duygusal gereksinimini de doyurur.

Bütün bunlardan ayrı olarak, büyücü toplumsal şema içinde belli bir yere sahiptir, üçüncü kişi ya da kişiler ona kendilerini borçlu sayarlar ve bu borç açıklanır ve daha sonra malla ya da başka bir yolla ödenir. Örneğin ölülerin ruhları kendi köylerine yıllık dönüş yaptıkları dönemde, akrabalarınızdan birisinin ruhuna bir sunuda bulunursunuz, onun duygularına doyum kazandırırsınız ve hiç kuşkusuz onun ruhsal iştahı, sizin sunduğunuz yemeğin ruhsal maddesiyle beslenir. Ve siz bunu yaparken, sevgili ölüye karşı belki de kendi öz duygularınızı dile getirmiş olursunuz. Bununla birlikte, bu edim toplumsal bir görevi içeriyor: Yemek bir süre sergilendikten ve ruh, kendi ruhsal payını aldıktan sonra, geri kalan yine sıradan bir yemek özelliğini korur ve bir dosta ya da evlilik yoluyla kazanılmış bir akrabaya verilir: Daha sonra bu kimse, karşılık ilkesine göre benzer bir armağan sunar.[1] Kendi başat işlevine az çok doğrudan bağlı bir sosyolojik tarz sunmayan ve dinsel görev niteliğine toplumsal görevi katmayan bir tek dinsel edim bilmiyorum.

Kabile yaşamının diğer evrelerini gözden geçirebilirim ve daha önce kimi örneklerini sunduğum aile ilişkilerinin yasal yönünü daha ayrıntılarıyla tartışabilirim. Ya da büyük girişimlere bağlı karşılık ilkesini ortaya çıkarabilirim. Ama sanıyorum okuyucuyu ikna etmek için yeterince şeyler söyledim ve daha

1 Bunun için Milamala betimlemesine ya da Baloma'da ruhların geri dönüşünün yıllık bayramına bakınız; *Journ. of the R. Anthrop. Inst.* 1916.

önce verdiğim, tek tek olay durumundan uzaktır, bunlar yerlilerin yaşamının tümü üzerine dayalı bir sürü şeyi dile getiriyor.

Toplumsal Yapının Temeli "Karşılık İlkesi"

Şimdi görünümü değiştirelim ve sosyolojik açıdan şeyleri göz önüne alalım, diğer bir deyişle, kabile yapısının birbirinden ayrı niteliklerini peş peşe inceleyelim ama bu daha önce yaptığımız kabile etkinliklerinin birbirinden ayrı bir incelemesi biçiminde olmasın, çünkü bu kez Trobriyandlı toplumunun tüm yapısının *yasal statü* ilkesi üzerine dayandığını göstermek olasıdır. Bununla demek istediğimiz şey şu: Şefin topluluğun insanları üzerindeki hakları, kocanın kadın üzerinde ya da ana babanın çocuklar üzerinde hakları keyfi ve tek yanlı değildir, tanımı kesin buyruklara uygun olarak gerçekleştirilir ve karşılıklı sağlam hizmet zincirlerini oluşturur.

Soydan geçen işlevleri çok saygın mitolojik geleneklere bağlı şefin kendisi bile, nerdeyse dinsel sayılan bir saygıyla çevrilidir ve topluluğun insanlarını kendisine uzak tutacak, küçümseciyi bir durumda bırakacak, en sert tabularla hepsini cezalandıracak krallara özgü bir törenle yüceltilir ve bu şefin kendisi, tüm gücüne, zenginliğine ve sahip olduğu yaptırım olanaklarına karşı, diyelim, sıkı ölçülere uymak zorundadır ve yasal sınırlamalara bağlıdır. Bir seferberlik hazırlığı yaptığı, bir savaş açtığı ya da bir bayramı kutladığı zaman, açıkça bir çağrıda bulunmalı, kendi istemini kamuya duyurmalı, soylularla konuşmalı; tören ölçüleri içinde uyruklarından haraç almalı, hizmetlerini kabul etmeli, onlardan yardım görmelıdir ve bunları yerleşmiş ölçülere göre dağıtmalıdır.[1]

Evliliğin sosyolojik statüsü, kadınla koca arasındaki ilişkiler ve evlilik yoluyla akrabalar arasındaki ilişkileri düzenleyen statü ile ilgili olarak daha önce söylediklerimizi burada anımsamak

---

1 Şefin işlevleri için çeşitli konularda söylediklerime daha ayrıntılı olarak "İlkel Ekonomi" adlı makaleme ve "Argonauts of the Western Pacific" adlı yapıtıma bakınız.

yetişir.[1] Bölgesel nitelikte ve köy topluluğu kabilelere ve totemik alt-kabilelere bölünmeler, hizmetler ve karşılıklı görevler sistemine göre belirlenir ve bu sistem içindeki gruplar "her şey karşılıklıdır" oyununu oynarlar.

Toplumsal ilişkilerin yasal niteliğinde en dikkate değer şey, "her şey karşılıklıdır" ilkesinin, kabilenin içinde de, hatta en yakın akraba grupları içinde de üstün bir egemenliğe sahip olmasıdır. Daha önce de gördüğümüz gibi, dayı ve yeğenler arasındaki, kardeşler arasındaki, hatta hiç çıkar gözetmeyen bir adamla kız kardeşi arasındaki ilişkiler, karşılık ilkesine ve hizmetlerin ödenmesi üzerine kuruludur. Bu en yakın akrabalar grubuna bakılarak "ilkel komünizmin" varlığının onaylanabileceğine inanılmıştır. Çoğu zaman kabilenin kendisi, ilkel hukuk içinde yasal tek kişi, tek organ ve kabul edilen tek kimlik olarak betimlenmiştir. "Birim olan birey değil, akrabalar grubudur; birey, bu grbun bir öğesinden başka bir şey değildir," diyor Sidney Hartland.

İçinde akraba grubunun (totem kabilesi, bileşik kabile) kendisine denk düşen gruplarla karşılık ilkesi oyunu oynadığı toplumsal yaşam alanı söz konusu olduğu ölçüde bu doğrudur. Peki ama kabilenin içinde yetkin birim nedir? Bu konuda "grup güdüsü" olmasa bile, "bir grup duygusunun" varlığını onaylamaktan ibaret evrensel bir çözüm öneriliyor bize; bizim ilgilendiğimiz ve "Melanezyalılar'ın canlandırdığı türden bir grup duygusunun egemen olduğu bir halkın oturduğu" (Rivers) dünyanın bu bölgesinde özellikle kendini gösteriyor. Bildiğiniz gibi, bu bir yanlış görme tarzıdır. En yakın akrabaların oluş-

---

2 Görüş açısından burada onayladığımdan ayrı da olsa, bu sorunları ayrıntılı olarak işlediğim benim başka çalışmalarımı burada anmak zorundayım. "Psyche"de yayımladığım üç makalenin adını veriyorum: *İlkel Toplumlarda Cinsiyet Psikolojisi* (Ekim 1923), *Psikanaliz ve Antropoloji* (Nisan 1924), *Anne Hukukunda Kompleks ve Mit* (Ocak 1925).
Cinsel psikolojiyi ve kan akrabalığı ile evlilik yoluyla akrabalığa ilişkin başlıca düşünceleri ve töreleri bu makalelerde betimlemeye çalıştım. Son iki makaleyi şu yapıtımda bulabilirsiniz: *İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı.* (Not: Bu son yapıtın Türkçe çevirisi vardır.)

turduğu grubun içinde rekabetler, geçimsizlikler, en acımasız bencillik ortaya çıkar ve gerçekte bu grubun üyeleri arasındaki ilişkilere egemen olur. Bu noktaya yeniden döneceğim, çünkü akrabalık komünizm mitine, üyelerinin birbirlerine doğrudan soydan gelmeyle bağlandıkları grubun içinde sözde egemen olan bu güzel dayanışma mitine son vermek için, daha çok olayları, daha açık bir dille anlatmak gerekiyor. Bu miti son zamanlarda yeniden ele alan Rivers oldu ve ne yazık ki genel bir beğeni kazanmak üzere.

Bizim tanıtlamamıza yarayacak olguları böylece anlattıktan sonra *yasa*'nın bu yerlilerin tüm kabile kültürüne ve tüm yapısına girdiğini gösterdikten sonra, şimdi de vardığımız sonuçları daha tutarlı bir biçimde dile getirmeye çalışalım.

Töre Kurallarının Tanımı ve Sınıflandırılması

İlkel insanın yasalara kendiliğinden boyun eğdiğini varsayan geçerlikteki kimi görüşleri daha önce saydık. Bu genel görüşe, antropolojide genelde kabul edilmiş ve ilkel hukuk sisteminin incelenmesine büyük zarar veren kimi varsayımlar daha özel bir yordamla bağlanmıştır.

Evet, her şeyden önce eğer ilkel insan törenin kurallarına boyun eğiyorsa, bunun tek nedeni, kuralları çiğneyecek yetenekte olmamasıdır; yasanın buyruklarıyla, ahlak kuralları, âdetler arasındaki sınır silinmiş olduğundan, bunlar arasında seçim yapmak, yasayı tanımlamak olanaksızdır. Gerçekte davranış kurallarını sınıflamanın tek yolu, bunları kabul ettiren nedenlere ve cezalara bağlamaktır; öyle ki, kendiliğinden tüm töreye boyun eğmeyi isterken, antropoloji düzeni olgulara ve sınıflandırmalara sokma girişimlerinden vazgeçiyor; diğer bir deyişle, bilimin başlıca görevini oluşturanlardan vazgeçiyor.

Sanatın, tıbbın, toplumsal örgütlenmenin vd.nin ilkel toplumlarda, iç içe karışmış durumda bulunduğunu ve bölünmez

bir bütün oluşturduğunu Sidney Hartland'ın söylediklerinden aktarmıştık; bu durum yalnız toplumsal yaşamın dış gerçeğinde değil, yerlilerin kafasında da bulunuyordu. Birçok fırsatla bunu gördüğü konusunda üsteliyor: "....İlkel insanda, benzerliklerin algılanması, bizimkinden önemli şekilde ayrılıyor. O bizim gözümüzde hiç de ortak yanı olmayan nesneler arasında benzerlikler görüyor (s. 139). İlkel için... bir kabilenin politikası birdir ve bölünmez... Onlar (ilkeller) Tanrı adına ayin düzenlemelerinin, ahlakın, tarımın, tıbbın buyruklarını, bizim salt tüzel saydığımız yasaların yanında yayınlanmasını bir kabalık ya da yakışıksızlık gibi karşılamıyorlar... Bizler dinle büyü, büyü ile tıp arasında bir ayrım yapıyoruz: Topluluğun üyeleri, böyle ayrımları bilmiyorlar" (s. 213-214).

Alıntı yaptığımız parçalarda Sidney Hartland, "ilkel mantık öncesi anlayış", üzerine, "ilkellerin belirsiz kategorileri" üzerine ve genelde ilkel kültürün biçimlenmemiş niteliği üzerine geçerlikte olan görüşleri açık ve ılımlıca dile getirmekten başka bir şey yapmıyor. Bununla birlikte bu görüşler, yalnızca gerçeğin yarısına denk düşüyor, yasa konusunda tümüyle yanlış. İlkeller, gizemli niteliğin dışında bütün olarak zorunlu kurallara sahipler, bunlar bir Tanrı adına yayınlanmadığı gibi, doğaüstü cezaları da kapsamıyor, yalnızca toplumsal zorunluluklar koyuyor.

Kurallar, uzlaşmalar, davranış modelleri, töreleri oluşturan bir bütün olarak göz önüne alınırsa, yerlilerin bunların her birine ayrı ayrı derin saygı duydukları, başkaları ne yaparsa, aynı şeyi yapma eğilimi gösterdikleri itiraz götürmez; zevkleri ya da çıkarları onları başka yöne çekmedikçe, törenin buyruklarını, tüm diğer itilere göre daha bir istekle ve daha kolayca izleyeceklerdir. Alışkanlık gücü, geleneksel buyruklara saygı, kamunun görüşünü yerine getirme arzusu ve geleneğe duygusal bağlılık, bunların hepsi olduğu gibi ve törenin kendisi için herkesi töreye boyun eğmeye götürüyor. Bu noktada "ilkeller", ister Doğu Avrupa'nın bir gettosunda olsun, ister Oxford'un bir kolejinde ya Orta

Batı Amerika'nın şeriatçı bir topluluğunda, ufku sınırlı herhangi bir kapalı topluluktan ayrılmazlar. Bununla birlikte, gelenek aşkı, konformizm (uygunculuk), törenin gücü, "efendilerin", köylülerin, vahşilerin ya da Alman soylularının kanıtladığı kurallara boyun eğmenin ancak bir bölümünü oluşturuyor.

İlkellere bir kez daha sıkı sıkıya bağlı kalmak için, diyeceğiz ki, Trobriyandlılar'da, sanat ustasının kendi mesleğini öğrenmesine yönelik çok sayıda geleneksel kurallar vardı. Bu kurallara uyarken cansız ve eleştiriden yoksun yollara, "ilkellerin genel uygunculuğu" adı verilebilir. Ama özde bu kurallara uyulur, çünkü bunların kullanımdaki yararını akıl ve deneyimler göstermiştir. Benzer şekilde eğer dostlarla, akrabalarla, üstlerle, eşitlerle vd böyle ilişkilerde uyulması gereken nezakete ilişkin buyruklara boyun eğiliyorsa, bunun nedeni, diğerlerinin gözünde bu kurallara aykırılıkları gülünç, kaba ve toplumsal bakımdan garip göstermesidir. Buna göre nezaketlere ilişkin kurallar Melanezya'da çok gelişmiştir ve tam bir titizlikle uygulanır. Bunlara oyunlarda, sporda, eğlencelerde, bayramlarda uyulması gereken kuralları da eklemek gerekir; bu kurallar oyunların, eğlencelerin ve benzeri türden diğer uğraşıların canı ve özüdür; eğer bu kurallara uyulmazsa, bunlar ciddiye alındığı sürece, küçük bir dikkatsizliğin oyunu oyun olmaktan çıkardığı bilinir. Bütün bunlarda kişisel bir eğilimin, kişisel bir çıkarın, bir kurala karşı çıkacak tepkisiz bir gücün ve bunu arzu edilmeyen bir angarya gibi saymanın söz konusu olmadığını da not edelim. Kurala uymak, uymamaktan daha kolaydır ve bir spor ya da bir eğlence partisine bir kez girdiniz mi, ancak kurallara boyun eğdiğiniz ölçüde bundan kendi onayınızla ayrılırsınız. Ve bu, bir oyunda kimi yolları ya da kimi davranışları buyuranlarda olduğu gibi, bir sanatı ya da mesleği yöneten gerçek kadar gerçektir.

Ayrıca kutsal ve önemli şeylere ilişkin normlar, büyü ayinlerinin kuralları ve ölü gömme törenlerinin kuralları da vardır. Bu kurallar ve normlar, kutsal şeyler hiçbir ihmalden acı duy-

masınlar diye, ilkelce doğaüstü cezalara ve yeterince güçlü kanılara dayanırlar. Ahlaksal güçler de, toplumsal yasanın buyurduğu ve ana babaya, ailenin üyelerine, güçlü bir dostluk duygusuyla, dürüstlükle ve özveriyle bağlanılan kim varsa, hepsine karşı kişisel davranışı yönlendirmesi gereken kimi kurallara kendi güçlü desteğini verirler.

Bu küçük kitap bir sınıflama denemesi değildir ama yasa buyruğunun yanında birçok norm ve geleneksel buyrukların bulunduğunu göstermeye yöneliktir sadece ve gerçek anlamda topluluğa dayanan yasalardan her durumda ayrı olan psikolojik nitelikteki nedenlere ve güçlere bağlanırlar. Böylece, başlıca ilgiyi tüzel düzen üzerinde yoğunlaştırırken, tüm toplumsal kuralların tüzel düzeyde olduğunu okuyuculara inandırmak gibi hiç de bir niyetim yok: Benim amacım, yasal buyrukların törelerin tümü içinde sadece kesin bir kategori oluşturduğunu göstermekle sınırlı kalıyor.

Yasanın Antropolojik Tanımı

Yasa yönergeleri, birileri için zorunluluk olarak duyumsanır ve göz önüne alınırken, diğerleri için yerinde sayılan haklar için geçerlidir. Yaptırım gücünü basit psikolojik nedenlerden değil, baskı gücüne sahip kesin toplumsal bir düzenekten alır ve daha önce gördüğümüz gibi, karşılıklı hizmet dengesini açıkça belirten ve çok sayıda uyuşum içindeki ilişkilerin ayrı ayrı karşılık ilkesinde bulunan karşılıklı bağımlılık ilkesine dayanır.

Buna göre, töreye bağlılığı güvence altına alan ve tek ya da aynı başlıca güç olabilen ve yasalar yoluyla zorunlu kılan ya da cezalandıran "grup duygusu" ya da "ortaklaşa sorumluluk" gibi kavramları kesinlikle bir kenara bırakabiliriz. Dayanışma ve dayanışma anlayışı, kendi topluluğunun ve kabilesinin üyesi olmanın verdiği gurur, elbette bütün bunlar Melanezyalılar'da vardı, çünkü hangi kültürel düzeyde olursa olsun, bu uyarıcılar

olmazsa, hiçbir toplumsal düzen tutunamaz. Yalnız ben, Rivers, Hartland, Durkheim ve diğerlerinin abartılı görüşlerine karşı dikkatli davranıyorum, çünkü bu dürüst, çıkar gözetmeyen, kişilik dışı ve sınırsız gruptan, ilkel uygarlığın tüm toplumsal düzenin köşe taşını oluşturuyorlar. İlkel insan ne aşırı "ortaklaşmacı", ne ödün vermez bir "bireyci" ama tüm insanlar gibi her ikisinin de bir karışımını temsil ediyor.

Tüm söylediklerimizden çıkan sonuca göre, ilkel tüze yalnızca ya da başlıca olumsuz yasaklardan çıkmıyor ve ilkellerin tüm yasaları, yalnızca ceza yasaları değil. Bununla birlikte, suç ve cezaya ilişkin buyruklar betimlenirken, ilkel insanların hukuk sistemi konusunda ne varsa, hepsinin söylendiği sanılıyor. Gerçekten de kendiliğinden boyun eğme dogması, yani töre kurallarının salt katılığı, ilkel topluluk içinde ceza yasalarının abartılı ve sivil yasaların olumsuz rolünü içeriyor. Salt katı kurallar genişlik kazanamazlar ya da yaşama uyum sağlayamazlar; bunları zorla kabul ettirmeye gerek yoktur ama bunlara aykırı davranılabilir. Böyle bir gerçeği, ilkel üstün-tüzenin yandaşları bile reddemezler. Suç, ilkel toplum içinde incelenecek tek yasal sorundur. İlkel insanlar, sivil yasaları bilmiyorlar ve antropologlar ilkellere özgü bir sivil hukukun öğelerini ortaya çıkarmak için boşuna araştırıyorlar. Böyle bir bakış tarzı, Sumner Maine'den profesör Hobhouse, Doktor Lowie ve Sidney Hartland gibi en yeni uzmanlara değin hukuk konusunda karşılaştırmalı inceleme yapan herkese egemen oldu. Bununla ilgili olarak, bu sonuncu yazarın bir kitabından şunları okuyoruz: "Tüzenin çekirdeğini bir dizi tabu oluşturur" ve "nerdeyse tüm ilkel yasaları yasaklar oluşturur" (*İlkel Yasa,* s. 214). Ve yine: "Doğaüstünün kaçınılmaz cezalarına genel inanış ve yakınların sevgisini yitirmenin yarattığı *terör atmosferi,* kabile törelerine tüm karşı gelişleri nerdeyse önlemeye yetiyor" (s. 8). Birkaç kutsal kuralın dışında, bu terör atmosferine benzer hiçbir şey yok, bu kutsal kurallar da ayinlerle ya da dinle ilgili oluyor; öte yandan, kabile

törelerine karşı gelmeleri engelleyen şey, özel bir örgüt oluyor ve bu ilkel tüze ile karıştırılıyor.

Bu tarzda görmeyi açıkça söyleyen tek kişi M. Hartland değil. İlkel cezanın bilgince ve yetkin bir analizini yapan Steinmetz, ilkel tüzenin ceza niteliği üzerinde, tüm yönlerden ve eğilimlerden kaçan ceza usulünün mekanik ve katı niteliği üzerinde, bunların dinsel temeli üzerinde ısrar ediyor. Onun bu görüşlerini sosyolog Durkheim ve Mausse tümüyle paylaşıyorlar ve şu tümceyi ekliyorlar: Sorumluluk ve öç alma tüm yasal tepkileri oluşturuyor ve bireyin psikolojisine değil, grubun psikolojisine dayanıyor. Profesör Hobhouse ve doktor Lowie (bu ikincisi, ilkeller üzerine birinci elden bilgilere sahiptir) gibi zeki ve iyi bilgi toplamış sosyologlar bile, kendi kitaplarında bu genel eğilimi izlemişe benziyorlar, üstelik ilkel toplumlarda adalet üzerine çok güzel bir çalışma yapmışlar.

İlgilenmiş olduğumuz bu alanda, buraya değin sadece olumlu buyruklar bulduk; bunları çiğneyene yaptırım var ama ceza yok ve bunlara Procuste'ün hiçbir yöntemi, *sivil yasayı ceza yasasından* ayıran sınırı aşamaz.* Bu son bölümde, modern bir adın, yani buna göre pek uygun düşmeyen birinin betimlediği kuralları belirtmemiz gerekseydi, Trobriyand Adaları'nın "sivil yasalarının" tümünü oluşturduğunu söyleyebilirdik.

Kabile yaşamının tüm evrelerini yöneten "sivil" yasalar, olumlu yasalar, demek ki buyurucu görevlerin tümünü oluşturuyor ve birileri bunu hak olarak sayıyor, ötekiler görevler diye biliyor ve toplumun yapısına bağlı olarak karşılık ilkesinin ve kamunun özel bir düzeneği bunları geçerlikte tutuyor. Bu sivil yasa buyrukları belli bir esnekliğe sahip ve uygulamaları da yine belli bir özgürlüğü kapsıyor. Sadece görevlerini yerine getirmeyenleri cezalandırmıyor, bu görevleri belirtilen sınırların öte-

---

* Procuste: Atinalı bir haydut, önce yolcuları soyuyor, sonra onları demir bir yatağa yatırıyor, eğer ayakları uzun gelirse, kesiyor, yok boyları yetmiyorsa, çekiyor.

sinde gerçekleştirenleri de ayrıca ödüllendiriyor. Yerlilerin neden ve sonuçları rasyonel olarak değerlendirmesindeki etkinlik, kendi kaynağına sahip olduğu gibi, kimi kişisel ve toplumsal duygulara da sahiptir; bunlar tutku, övüngenlik, gurur, kendi yeteneklerini sergilerken değerinin bilinmesi arzusu, bağlılık,dostluk, ana babaya karşı özveri ve dürüstlüktür.

Melanezya'da ortaya çıkardığımız ve önceki bölümlerde betimlediğimiz, tanımını yaptığımız "yasaları" ve "tüzel olayları" özel ve bağımsız kuramların temsil etmediğini, eklemeye gerek olmadığını sanıyorum. Yasallık, daha çok kabile yaşamının bir yönünü, onun yapısının bir yanını temsil ediyor, yoksa bağımsız düzenlemelerin tümünü ve kendi başına var olan toplumsal bir düzeneği değil. Yasa koyma, buyruklara karşı çıkışı önceden gören ve olası tüm biçimlerini cezalandıran, onların önüne engeller koyan ve uygun ilaçlar veren özel bir yönerge sistemi üzerine kurulu değil. Yasa koyma, görevleri etkileyen özel uyuşumların bir sonucudur, bu uyuşum, ilkel insanın kendi sorumluluklarından kaçmasını olanaksızlaştırır; aksi halde cezasını çeker.

Özel Yasal Düzenlemeler

Pek seyrek olarak ortaya çıkan kavgalar, kamu içinde karşılıklı kınama biçimini alıyor ve bu kavgada dost ve akrabalar iki yanlı yer alıyor, birbirlerine acı acı söyleniyor ve kafa şişiriyorlar. Bu anlaşmazlık, insanların kendi duygularını dışavurmasına ve kamu düşüncesinin eğilimlerinin ortaya çıkmasına izin veriyor ve kimi kez bu kavgaları yatıştırmaya yarıyor. Bununla birlikte, birçok durumda kavgadan bu yolla kurtulmak, durumu daha da ağırlaştırıyor. Ama üçüncü kişilerin açıkça verdiği bir karar da hiçbir zaman yer almıyor ve barış ancak pek seyrek olarak şurda ya da burda gerçekleşiyor. Karşılıklı kınamalar (*yakala*), pek önem taşımayan özel ve yasal bir durum; yasal baskının özünü oluşturanlarla da bir ilgisi yok.

Diğer birçok yasal olan özel düzenekleri buraya aktarmaya değer buluyorum. Bunlardan birisine *kaytapaku* deniyor: Kargıma yoluyla mülkiyetin büyüsel korunması. Bir insanın uzaklarda, kendisinin gözlemesine olanak olmayan bir yerde hindistancevizi ya da palmiye ağaçları varsa, ağacın gövdesine bir palmiye yaprağı yaptırıyor; buna göre yaprağa bir formül okunmuştur ve hırsız kendiliğinden bir hastalığa yakalanacaktır. Başka bir kurum ise, yasal bir görünüme sahiptir ve *kaytubutabu* ile temsil edilir: Büyü, topluluğun tüm hindistancevizi ağaçlarına yapılır; burada amaç, bir bayram yaklaşırken, bu ağaçları verimli kılmaktır. Bu büyü, cevizlerin toplanmasını ya da paylaşılmasını kesinlikle yasaklar.

Gwara da benzeri bir büyü biçimidir.[1] Kayalıkların üzerine bir çubuk dikilir, bu aynı çubukla kullanılmakta olan kimi nesnelerin tüm dışa satım tabusu dövülür; bu nesneler üzerinde, Kula'daki törensel değiş tokuşlar taşınır. Oysa öte yandan, bu nesnelerin dıştan alımı ise tersine cesaretlendirilir. Bu, gelirlere zarar vermeden tüm ödemeleri askıya alan bir çeşit moratoryumdur ve büyük bir törensel dağıtım öncesi, kullanım değerleri ilk sırayı alan nesnelerin birikmesini amaçlar.

Başka bir yasal önemli kurum da *kayasa*'dır; bu bir tür tören sözleşmesidir: Bir sefer şefi, bir bayramın düzenleyicisi, endüstri işinin girişimcisi, büyük bir törensel dağıtım örgütler; burada ilgili olanlar ve onun cömertliğinden yararlananlar, tüm girişim boyunca şefe yardımcı olmakla yükümlüdür.

Kayasa, kaytapaku, kaytububatu gibi tüm bu kurumlar, özel görevleri içerir. Ama tüm bunlar yalnızca *yasal* düzen içinde geçmez. Her biri özel bir amaca hizmet eden ve yalnızca kısmi bir işlevi yerine getiren bu birkaç düzenlemeyi saymakla yetinmek, yasal düzenleme konusunda ciddi bir yanlışlık yapmak olur. Yasanın başlıca alanı, tüm görevlerin temelinde ve büyük

---

1 Bu büyü biçiminin betimlenmesi için *Argonauts of the Western Pacific* adlı yapıta bakınız.

sayıda töreleri içine alan bileşimde bulunan toplumsal düzenek içinde aranmalıdır, yoksa daha önceden de bildiğimiz gibi, tüm törelerde değil.

Sonuçlar ve Öndüşünceler

Araştırmalarımız, Melanezyalılar'ın sadece bir bölümünün üstünde toplanıyor, vardığımız sonuçlar da, doğal olarak sınırlı kalıyor. Bununla birlikte, bu sonuçlar, yeni bir yöntemin yardımıyla gözlemi yapılan olgulara dayanıyor ve yeni bir görüş noktasını göz önüne alıyor; öyle ki, belki de bu sonuçlar, dünyanın başka yerlerinde benzeri gözlemleri yapmak isteyenler için itici nitelikte olabilir. Bu sorunla ilgili olarak geçerlikteki görüşler arasında var olan karşıtlıkları ve burada sunduğumuz olguları önce özetleyelim. İlkel insan için tüm törenin bir yasa, olduğu ve töreden başka bir yasanın bulunmadığı modern antropolojide evrensel olarak kabul edilmiştir. Yine geçerlikteki görüşe göre, töreye basit bir tepkisizlikle kendiliğinden ve katı bir şekilde uyulur. Aydınlatılması gereken bir şey varsa, o da fırsat çıkınca törenin çiğnenmesidir; bu tür meydan okumayı ve suç kurumunu oluşturur. İlkel toplumlar, açıkça işlenen suçların cezalandırılmasına karşı davranış kuralları saygısını benimsetmek için başka düzeneklere sahip değildir. Modern antropoloji, salt toplumsal nedenlerle insanı kimi töresel kategoriye boyun eğdirmek için isteklendirmeye elverişli özel yatkınlıkların ve psikolojik nedenlerin varlığını demek ki bilmiyor ve kimi kez yadsıyor. M. Hartland ve bu konuda uzman olan diğerlerine göre dinsel cezalar, doğaüstü cezalar, grup sorumluluğu ve dayanışması, tabular ve büyü, ilkel insanların hukuk sisteminin başlıca öğeleridir.

Tüm bu doğrulamalar, daha önce de gösterdiğim gibi, ya sadece yanlıştır ya da kısmen doğrudur. Bu konuda en az söylenecek şey, bunların yerlilerin gerçek yaşamını yanlış bir görünüm içine yerleştirmesidir. İster "vahşi" olsun, ister "ilkel" insanın kendi güdülerine karşı *güdüsel* olarak hareket etmek ya da

haberi olmadan bir kurala boyun eğmek yeteneğinde olmadığı konusunda bir kez daha durmak bize yararsız görünüyor; bununla birlikte, bu kuraldan kaçabilirse, mutlu olacaktır ya da ona meydan okuyacaktır. Yine insanın tüm kendi isteklerine ve tüm eğilimlerine karşı olabilecek bir tarzda *kendiliğinden* hareket etme yeteneğinde olmadığını da yine göstermek yararsızdır. Yasanın temel görevi, kimi doğal eğilimlere bir dizgin koymak ve insanın güdülerini belli sınırların içinde kapatmaktır. Bundan amaç, güdüleri ve eğilimleri denetlemek ve insanı kendiliğinden olmayan bir davranışı izlemeye zorlamaktır; diğer bir deyişle, yasanın işlevi, ortak bir amaç içinde karşılıklı ödün vermeye ve özveriye dayalı bir işbirliğini güvence altına almaktır. Bu görevin yerine getirilmesi için, kendiliğinden ve doğuştan gelen eğilimlerden uzak yeni bir güç araya girmelidir.

İncelememizin olumsuz bölümünü oluşturan hedeflerimizi daha inandırıcı kılmak için, gerçekte nasılsa öyle olan ilkel yasayı bize gösteren somut bir durumu anlattık ve ilkel yasal buyrukların uyguladığı baskının doğasının ne olduğunu gösterdik.

Bizim incelediğimiz Melanezya bölgesi, kendi kabilesinin töre ve geleneklerine hiç kuşku yok en derin saygıyı gösteren bölgedir. İster sıradan olsun, ister önemli, arzu edilir ya da üzücü, ahlaksal ya da yararlı, kabile içinde geçerlikte olan tüm buyrukları zorunlu olarak sayıyor ve saygıyla kabul ediyorlar. Bununla birlikte törenin gücü ya da geleneğin saygısı, arzuların uyarısına, açgözlülüğe, bencilce tepilere tek başına karşı çıkmaya yetmeyebilir. Ortak yaşamın düzenini yerleştirmek ve ortak çalışma düzeni kurmak, edimlerde ve girişimlerde düzeni sağlamak gibi durumlarda yalnız geleneksel ceza çoğu zaman başarılı oluyor ve tek başına kimi sualleri, töresel âdetlerin yerine getirilmesini, kimi toplumsal ve özel davranışları benimsetmeyi başarıyor ama daha karmaşık durumlarda, örneğin kişisel çıkarlarla çatışmak, hareketsizliği yenmek ya da yerine getirilmesi üzücü heyecanlara yol açan ya da insanın kendi eğilimlerine karşı olan edimleri elde etmek gerekli oluyor.

Basit geleneksel saygıdan başka özel cezaları gerektiren kurallar, temel ilkeler ve buyruklar var. Bizim tanımış olduğumuz Melanezya bölgesinin yerlileri, örneğin gömme ve yasla ilgili ne varsa hepsine titizce bir dinsel ayinle uymak zorundalar. Burada da yine akrabalar arasında ilişkileri kurala bağlayan buyrukları anlatacağız. Ve son olarak kabilenin verdiği bir ceza var: Tüm topluluk öfkesini ve nefretini dışavuruyor. Bu ceza sayesinde, bir Melanezya topluluğunda insan yaşamı, özel mülkiyet ve *last not least* (sonradan gelse de önemli), kişisel onur korunduğu kadar, şefin saygınlığı, egzogami, toplumdaki yer, evlilik ve bir kabile yapısı içinde birinci derecede rol oynayan ne varsa, hepsi korunmuş olur.

Her kuralın kategorisi, kendi cezalarıyla ve kabilenin toplumsal örgütlenmesi ve kültürüyle olan ilişkileriyle diğerlerinden ayırt edilir. Bize çok sözü edilen kabile alışkanlıklarımn, bu "töre keki'nin" şekilsiz kitlesi hiç de söz konusu değildir. Yaşamı, özel mülkiyeti ve kişiliği korumaya yönelik son kategori olan temel buyruklar, sözün gerçek anlamıyla "ceza yasası" gibi sayılabilir ama yasamanın öneminin antropologlarca çok abartıldığını anımsamak yerinde olur, çünkü onlar yasamayı diğer yasal buyrukların oluşturduğu bağlamdan kopararak "hükümet" ve "merkezi otorite" sorununa bağlama gibi bir yanlışlık yaptılar. Çünkü -burada en önemli noktaya değiniyoruz- kabile yaşamının birçok yönüne uygulanan bir zorunlu kurallar kategorisi vardır ve aile içindeki, aynı boyun kabile üyeleri arasındaki ilişkileri düzenler, ekonomik ilişkileri, erkin kullanılmasını, büyüyü, kocanın durumunu, kadının ve ailelerinin durumunu tanımlar. Melanezya topluluğu içinde yürürlükte olan bu buyruklar kategorisi, bizim sivil yasa koymamıza denk düşer.

Bu buyruklar tüm dinsel ezaların dışındadır; bunlar korku, boş inanç ya da akılla kabul ettirilemezler; bu buyrukların çiğnenmesini kabile hiç cezalandırmadığı gibi, topluluk da bunları kınamaz, ahlaksal açıdan eleştirmez. Bu kuralları zorunlu kılan güçleri açmaya çalışacağız ve bunlar kesin bir tanıma gelmeseler bile, basit olduklarını göreceğiz. Eğer bunlar bir sözcükle betimlenmiyor ya

da bir kavramın içine girmiyorsa da, yine de daha az gerçek değiller. Melanezyalılar'ın sivil yasaları, kendi zorunlu niteliğini, birbirine bağlı zorunluluklardan alıyor ve karşılıklı hizmet ağını oluşturuyor; bu sistem "her şey karşılıklıdır" ilkesi üzerine, uzun bir dönemi kapsayan hizmet alışverişi üzerine kuruludur ve her türlü kazancı ve etkinliği içine alır. Buna yasal zorunlulukların yerine getirildiği etkileyici ve törensel yolu da eklemek gerekir. İnsanlar kendi övüngenliklerine, kendi kendilerini memnun edecek şeylere, kendi gözlerinde ve başkalarının gözlerinde kendilerini yükseltmeye elverişli ne varsa tüm bu sevgilerine güçlü bir neden buluyorlar. Demek ki bu buyrukların zorunlu niteliği bencillik, övüngenlik ve tutku gibi doğal eğilimlerin bir sonucudur ve diğerleri arasında, kimi zorunlu eylemleri içeren özel toplumsal bir düzenekle harekete geçirilir.

Yasanın daha geniş ve daha esnek bir "en küçük tanımını" kullanırken, Kuzeydoğu Melanezya'da gözlemlediğimize benzer yasal olguları da ayrıca ortaya çıkaracağız. Şurası açık ki, töre, zihinsel tembellik gibi, duyarsız ve her yerde var olan evrensel bir güce dayanmıyor sadece. Hiç kuşkusuz böyle bir güç var, ama kendi eylemini baskının diğer etkenlerine ekliyor. Tüm toplumlarda, dinsel cezalara dayanması için çok pratik, yerine getirilmeleri insanların iyi niyetine bırakılmış çok zahmetli ve hiç arzu edilmeyen, soyut bir etkene başvuruyla benimsetmeyi göz önüne getirmek için çok yaşamsal ve kişisel buyrukların bir kategorisi var olmalıdır. Bu kategori, salt yasal buyruklar kategorisindendir ve benim gibi bunları ortaya çıkarma zahmetini göze alan kim varsa, onlara bu karşılıklılık ilkesinin, sistemli etkilerin, reklamın ve tutkunun ilkel yasada kendi kurallarına ve buyruklarına boyun eğmeyi benimseten başlıca etkenler olduklarını onlara önceden söyleme cesaretini göstereceğim.

İkinci Bölüm

İLKEL TOPLUMLARDA SUÇ VE CEZA

Yasanın Çiğnenmesi ve Düzenin Sağlanması

İnce bir merak olan bilimsel ilgi, olağan ve güncel olandan çok, olağanüstü ve heyecan verici olana daha çok gönüllü olarak yönelir. Bu da yeni bir araştırma alanında ya da genç bir inceleme dalında her şeyden önce dikkati çeker ve yine insanı evrensel kuralları ortaya çıkarmaya götürür: Bu, doğal yasaların görünüşte çiğnenmesidir, çünkü bilimsel tutkunun çelişkisi işte burada yatar, sistemli yapılan incelemeler, onu doğala dönüştürmek için akıl almaz şeyleri ele geçirir. Uzun sürede bilim, iyi ayarlanmış bir Evren'i kurmayı başardı; bu evren geçerli yasalar üzerine dayanır, kimi temel ilkelere uyan ve bir baştan ötekine kesin güçlerle canlanır.

Ama bu demek değildir ki bilim görkemli gerçeklikten ve gözlemden kovulmalıdır. Düşünür bir kafayı, araştırmaları iz-

lemeye cesaretlendiren şey, yeni dünyaları ortaya çıkarmak ve yeni deneyler yapmaktır; boş bir düşüncenin sözleriyle bizi tutan metafizikse, en uzak ufukların sınırlarını aşar. Ama bilimin benimsettiği disiplin, bizim merakımızın niteliğini ve gerçekten görkemli olan şeyleri değerlendirme tarzımızı değiştirdi. Dünyanın ana çizgilerini düşüncelere dalarak seyretme, doğrudan verilerin ve sonun sonunun gizemi, anlamdan, "yaratıcı evrimden" yoksun atılım, doğabilimcisinin ya da uygarlığı inceleyenin gözlerinde gerçekliği yeterince trajik, gizemli ve sorularla dolu yaparken, aynı zamanda bilgilerin tümünü düşünüyor ve onun sınırlarını anlıyor. Bununla birlikte, belli bir olgunluk derecesine vardığı zaman, insanın zihni beklenmedik kazaları, tek tek duyumsamaları ve gerçeklik alanında bilinmeyen görünümleri araştırmak için gecikmiyor. Tüm yeni buluşlar onun izlediği yolda bir adım daha atmaktan, tüm yeni ilkeler bizim eski ufuklarımızı genişletmekten ya da yerini değiştirmekten başka bir şey yapmıyor. Her ne kadar uygarlığın tüm bilinmezlerini aynı zamanda son derece basit ve heyecanlı çözümler sunmak için kimi girişimler her zaman kaba bir merakla lekelenmiş olsa da, genç bir bilim olan antropoloji, bugün kendini bilim öncesi ilgilerin saplantısından kurtarmak üzeredir. İlkel tüzenin incelenmesi konusunda sağlıklı bir eğilim, ilkel uygarlıkların keyfiliğin, tutkuların ya da kazara yapılan çalışmaların bağımlılığı altında değil, geleneğin ve bir düzen gereksiniminin bağımlılığı altında yavaş yavaş kesin bir biçimde kabul edildiğini gösteriyor. Ve bu hâlâ eski duyumsal aşkın izlerinin özellikle de ceza adaletine verilen aşırı önemde, yasanın çiğnenmesine verilen dikkatte ve bunların yol açtığı cezalarda bulunduğu bir sıraya rastlıyor. Modern antropoloji tüzeyi yalnız bireysel ve heyecan verici durumlarda, örneğin öç almanın izlediği kanlı cinayetlerde, öç almayı tahrik eden ve suça yol açan karabüyülerde, zinada, evlilik dışı ilişkilerde, tabuların çiğnenmesinde vd. durumlarda inceliyor. Tüm bu edim ve olaylarda antropoloji yalnızca çekici ve dramatik öğeleri

aramıyor, ayrıca ilkel tüzenin kimi beklenmedik, egzotik ve şaşırtıcı özelliklerini de ortaya çıkarmayı umut ediyor: Akraba grubunun üstün dayanışması, tüm bencil duyguların reddi, tüzel ve ekonomik komünizm, katı ve duyarsız kabile yasalarına boyun eğme.[1]

Açıkladığım bu yönteme ve ilkelere tepki olarak, Trobriyandlılar'ın ilkel tüzesine başka bir açıdan yaklaşmaya çalışacağım. Sıradan ve özel olmayanların betimlenmesiyle başlayacağım, yani çiğnenen değil, uyulan yasayla, kazara ortaya çıkan fırtınalarla ve kasırgalarla değil, güncel yaşamda geçerlikte olanlarla. Benim görüşüme göre bu betimlemeden, en yaygın kanıların tersine, sivil yasamanın (ya da onun ilkel benzeri) çok geliştiği ve toplumsal yaşamın her yanını yönettiği anlamı çıkar. Ahlakın ya da terbiye gereklerinin benimsettiği sanatları, meslekleri ve dinin buyruklarını içeren kuralları tüzenin seçtiğini ve ilkellerin de bunları diğer normlardan açıkça ayırt ettiğini yine göstermiştim. Onların yasaları katı ya da salt olmaktan, bir Tanrı adına buyurulmaktan uzaktır ve akla uygun, gerekli ve esnek, uyumlara elverişli olarak göz önüne alınır. Demek ki yalnızca gruba seslenmekten uzak tüzenin tanıdığı haklar, kendi çıkarlarını çok iyi korumasını bilen bireyle her şeyden önce ilgili görevleri kabul ettiren tüze vardır; birey, kendi görevlerini yerine getirmenin, kendisi için bir zorunluluk olduğunu anlar.

Gerçekte, ilkel insanın görev ve ayrıcalık açısından tutumunun, uygar topluluklarda olandan pek ayrılmadığını gördük; il-

---

1 Melanezyalılar konusunda Rivers "kabile sistemine, ona eşlik eden komünist uygulamalarla bağlı grup duygusundan" söz ediyor ve bu yerliler için "herkesin kendisi için ilkesinin hiç anlaşılır gibi olmadığını" ekliyor (*Social Organization,* s. 170). Sidney Hartland'ın ileri sürdüğüne göre, ilkel toplumlarda "kutsallık adına duyurulan aynı kod, ticari işlemlerde olduğu kadar, en samimi eşlerin ilişkilerinde, Tanrısal kültün karmaşık ve görkemli törenlerinde davranışları düzenliyor" (*Primitive Law,* s. 214). Her iki onay da yanlış. Bunun için bu kitabın geçen bölümünün 1. ve 10. başlıklarına bakınız.

kel insan da, uygar insan gibi sadece yasadan kaçmayı bilmekle kalmaz, ara sıra onu çiğner de. Henüz biraz ilgilendiğimiz bu sorun, gelecek bölümlerde de bizim dikkatimizi üstüne çekecek. Trobriyand tüzesini, dengesi bozulmadan her zaman normal bir şekilde işler bir sistem görünümü altında sunmak, en azından eksik bir tablo vermek olur. Yasanın çoğu zaman yetersiz işlemesi, uğradığı sık sık saygısızlık ve çiğnenmesi üzerine daha önce dikkatleri çekme fırsatı buldum ama adi suçun ve dramatik olayların tam bir betimlemesini vermek bana gerekli görünüyor; bununla birlikte, daha önce de dediğim gibi, bu olaylara abartılı bir önem verme eğiliminde değilim.

Dengesiz durumdaki ilkellerin yaşamını daha yakından incelemek için başka bir neden daha var. Trobriyandlılar'ın toplumsal ilişkilerinin kimi tüzel ilkelerle yönetildiğini görmüştük. Bu ilkelerin en önemlisini analık hakkı temsil eder: Çocuğun bedensel ve ruhsal yapısını, onu anneye bağlayan bağ -yalnız bu bağ- belirler. Bu ilke toplum içinde sırayla kimlerin yer alacağını, erki, saygınlığı, ekonomik miras haklarını düzenler; bunlarsa toprağa sahip olmayı, yerel vatandaşlığı, totemik bir klana ait olmayı belirler. Kız ve erkek kardeşler arasındaki ilişkileri, iki ayrı cins arasındaki ilişkileri, özel ve toplumsal düzeyde toplumsal ilişkilerin çoğunu, anaerkil tüzeyle ilgili düzenlemeler yönetir. Bu tüzenin garip ve önemli bir düzenlemesi, bir adamın kendi kız kardeşine ve onun evine karşı ekonomik görevleri tanımlamasıdır. Tüm sistem, ilkellerin doğumla, kimi büyü inançlarıyla ve din inançlarıyla ilgili mitolojik bir temel ve kavramlarına dayanır; kabilenin tüm kurumlarını ve törelerini belirler.

Bununla birlikte, ana hukuku sisteminin yanında, adeta onun gölgesinde, daha az önemli yasal buyrukları içeren bir başka sistem daha vardır. Kadının ve kocasının durumunu belirleyen, kadına kocanın bulunduğu yerde evlenmeyi buyuran, babaya kısmi ama açık bir otorite yetkisi veren, yine kimi özel durumlarda kadın ve çocuklar üzerinde vesayet hakkını tanıyan evli-

likle ilişkili bir tüze vardır ve kimi noktalarda anne hukukundan bağımsız tüzel ilkelere dayanır ama kimi noktalarda da anlaşmazlıklara yol açar, ne olursa olsun, anne hukukuna onunla birlikte var olacak şekilde uyum sağlamıştır. Bir köy topluluğunun kuruluşu, bir şefin köy içinde ya da bölgedeki durumu, bir büyücünün ayrıcalıkları ve görevleri, bütün bunlar bağımsız olduğu kadar tüzel bir sistemin oluşturduğu düzenlemelerle yönetilir.

İlkellerin de yetkin olmadıklarını öğrenirken, kendimize şunu sorma hakkımız var: Bu çok karmaşık sistem bütün olarak koşulların baskısı altında nasıl işliyor? Her sistem kendi içinde yeterli bir bağa, bir uyuma sahip mi? Her zaman kendi sınırları içinde duruyor mu, yoksa başka sistemlere tecavüz etme eğilimi gösteriyor mu? Eğer böyle bir eğilim varsa, sistemler arasında çatışma çıkıyor mu ve bu çatışmanın niteliği ne? Bu soruların yanıtlarının öğelerini bulmak için, topluluk içinde geçen suçları, düzensizlikleri ve dürüstlükle bağdaşmayan şeyleri bir kez daha göz önüne almalıyız.

Bundan sonra ayrıntılarına girerek somut bir biçimde izleyeceğimiz konularda, hiçbir zaman bir çözümü bulunmamış önemli bir sorunu sürekli aklımızda tutacağız: Edimlerin niteliği, suçların yargılanması yöntemi ve bunların sivil yasalarla ilişkisi bozulan dengenin yeniden sağlanmasında araya giren başlıca etkenler; ilkel yasamanın çeşitli sistemleri arasında ilişkiler ve olası çatışmalar.

Yerinde yaptığım araştırmalar boyunca, ilkel insanların tam ortasında yaşadım. Çadırım köyün tam içinde kuruluydu, bu da bana orada geçen ister sıradan, ister görkemli, güncel ya da dramatik tüm olayları yakından izlememe izin veriyordu. Anlatacağım olaylar, adalarda yaptığım araştırmalardan birkaç ay sonra, Trobriyand Adaları'nda geçirdiğim ilk aylarda geçti.

Bir gün korkunç bir ağlaşma gürültüleri ve şiddetli bir kargaşalık içinde, komşu köyde birisinin öldüğünü duydum. Öğrendi-

ğime göre, söz konusu ölü, benim de tanıdığım on altı yaşlarında bir gençti, bir hindistancevizi ağacından düşmüş ve ölmüştü.

Hemen ivedilikle olayın geçtiği köye gittim, oraya vardığımda herkes gömme töreninin hazırlığı içindeydi. İlk kez ölüm olayını, gömme işlemlerini ve yas havasını görüyordum; öyle ki, törenin etnografik yanma duyduğum ilgi, trajedinin içinde bulunduğu koşulları bana unutturdu; oysa aynı köyde iki üç tane tikel olay geçmişti ve bunlar bende kuşku uyandırmalıydı. Gizemli bir rastlantıyla başka bir gencin yine aynı köyde ağır yaralandığını duydum ve gömme töreni sırasında saptadığıma göre, gencin öldüğü köyün sakinleriyle, ölünün götürüldüğü köyün sakinleri arasında bir genel düşmanlık duygusu varmış.

Ancak çok daha sonraları bu olayların gerçek anlamını ortaya çıkarabildim: Ölen genç kendi canına kıymıştı. Kendi teyzesinin kızıyla egzogaminin kurallarını çiğnemişti. Olayı herkes öğrenmişti ve genelde onaylamamıştı ama genç kızın sevgilisi tarafından reddedilip kendini hakarete uğramış sandığı ana değin hiçbir şey olmamıştı, oysa o evlenmeyi umut ederken, öç alma yolunu da seçmişti. Kendi rakibine karşı karabüyü yapmakla onu tehdit etmişti ama bu tehdit etkisiz kalmıştı ve bir akşam herkesin önünde onu suçlayarak aşağılamıştı, zina işlediğini söylemişti ve ona söylediği kimi sözleri hiçbir yerli kaldıramazdı.

Bunun bir tek ilacı vardı; genç adama içinde bulunduğu durumdan kurtulması için bir tek yol kalıyordu. Ertesi sabah, bayram giysilerini ve süslerini üstüne geçirdikten sonra bir hindistancevizi ağacının üstüne tırmanmış, köy halkına seslenmiş ve bir yaprak vasıtasıyla veda etmişti. Umutsuz kararının nedenlerini açıklamış, kendisini ölüme itene karşı bir suçlama formülü vermiş ve kendisinin öcünün alınmasının, kabilesinin insanlarının görevi olduğunu bildirmişti. Sonra âdetlere uygun olarak keskin bir çığlık atmış ve yirmi metreden daha yüksek bu yerden kendini atmış, anında ölmüş. Bunun peşinden köyde bir kavga

başlamış, bu kavga sırasında kavga edenlerden biri yaralanmış, gömme töreni sırasında da kavga sürmüş.

Bu olay benim için birkaç önemli sorunu ortaya çıkarıyordu. Kendimi, totemik kabilenin egzogamik yasasının çiğnendiği nitel bir suç karşısında buluyordum. Egzogamik yasak, ana hukukunun, totemizmin ve sınıflandırıcı akrabalık sisteminin bir köşe taşıydı. Bir erkek için kabilenin tüm kadınları kız kardeş sayılıyor ve onlarla cinsel ilişki yasaklanıyordu. Bu yasağın çiğnenmesi kadar hiçbir şeyin nefret ve kızgınlık uyandırmadığı antropolojide iyi bilinmektedir. Bu suçu işleyen yalnızca kamunun şiddetli tepkisini çekmekle kalmaz, ayrıca doğaüstü cezaya da uğrar. Gerçekte bu genel kanı, haklı çıkmaktan tümüyle de yoksun değildir. Bu konuda yerlilere soru sorulduğunda, egzogami kurallarının olası çiğnenmesi düşüncesine karşı bir nefret duygusuna sahip olduklarını hepsi onaylıyor ve bir erkeğin, kendisiyle aynı kabileye ait bir kadınla ilişkiye girmesi durumunda, vücudunu yaraların kaplayacağını, hastalanacağını, hatta öleceğini söylüyorlar. İlkellerin yasası en azından böyle; ahlak konusunda ise, bu ideali onaylamak kolay ve arzu edilir bir şey, özellikle başkalarının davranışlarını yargılamak ya da genel davranış üzerine görüşlerini bildirmek söz konusu olduğunda.

Bununla birlikte, ahlak ölçülerini ve idealleri gerçek yaşama uygulamak söz konusu olduğunda, durum değişiyor. İnsanlar böyle bir suçun işlendiğini duydukları zaman, hiç de rahatsızlık duymuyorlar ve doğrudan hiçbir tepki göstermiyorlar; suç tüm topluma duyurulduğu zaman kıpırdamaya başlıyorlar ve suçluya karşı ilgililer hakarete başladığı zaman kaynaşıyorlar. Ama bu sırada suçluyu kendi kendini cezalandırmaya bırakıyorlar. "Grubun tepkisi" ve "doğaüstü ceza" çok az etkili bir ilke olarak görünüyor. Olayı derinden inceleyince ve somut bilgileri bir araya getirince, egzogaminin çiğnenmesi, evlilik değil de, sıradan bir cinsel ilişki olduğu sürece, seyrek bir olay olmaktan uzak kaldığını iyice anladım. Böyle bir olayda, kamunun görüşü,

ikiyüzlülükten vazgeçmeden sessizliğini koruyor. Olay gürültüsüzce ve karışıklığa yol açmadan yaygınlık kazanınca, artık *sub rosa* (gizli) olmaktan çıkıyor ve kamu, şiddetli bir ceza istemeksizin, gevezelik etmekle yetiniyor. Ama olay bir rezalet düzeyine vardığı zaman, herkes suçlu çifte karşı koyuyor, her ikisini de engelliyor, aşağılıyor ya da kendi canlarına kıymaya itiyor.

Doğaüstü cezaya gelince, bu durum bana ilginç bir buluş yapmama izin verdi. Bu töre çiğnemenin hastalıklı sonuçlarına karşı iyi bilinen bir ilacın var olduğunu özellikle öğrendim; eğer gereği gibi uygulanırsa tam başarılı olduğu düşünülüyormuş. Sizin anlayacağınız yerliler büyülü sözlerle ayin karışımı bir büyü sistemine sahipler ve bunu suyun, otların ya da taşların üzerinde yapıyorlar; eğer bu büyü doğru dürüst uygulanırsa, kabile içindeki zina eğiliminin kötü etkilerini tümüyle ortadan kaldırıyormuş.

İlk kez yerinde soruşturma yaptığım bir sırada, iyice yerleşmiş bir kaçamak sistemin varlığıyla karşılaştım ve bu kabilenin en temel yasalarından birisinin çiğnenmesi durumunda uygulanıyordu. Böyle asalakça yan gelişmelerin varlığını daha sonra kabile düzeninin diğer dallarında da ortaya çıkardım. Bu olgunun önemi hemen göze çarpıyor. Büyünün etkisine karşı koymak için, buna karşıt büyü yapılıyor. Çünkü bu olay, doğaüstü bir cezanın, kendiliğinden bir etkiyle davranış kuralını ayakta tutmadığını açıkça gösteriyor. Hiç kuşku yok, karşı büyü yetersiz bir biçimde öğrenilmiş ya da yanlış uygulanmış olabileceğinden riske girmemek daha iyi olur ama burada büyük bir risk yok. Böylece doğaüstü ceza büyük bir esnekliğe sahip olarak ortaya çıkıyor ve uygun bir panzehiri içeriyor.

Bu panzehirin yöntemsel bir biçimde uygulanması, gözlerimizi başka bir olguya doğru çevirtiyor. Yasaların yalnızca fırsat düştükçe çiğnenmediği ama iyice yerleşmiş yöntemlerin lehine sistemli bir biçimde çevrildiği bir toplulukta, yasalara ne "kendili-

ğinden" bir boyun eğme söz konusu olabilir, ne de geleneğe kölece bir bağlılık. Gerçekte gelenek, insana en güçlü buyruklardan kaçmaya izin verecek, diğer bir deyişle, geleneğe *kendiliğinden* bağlanmasını engelleyecek boş inanç yollarını öğretiyor.

Kabile içindeki zinanın sonuçlarını büyüyle etkisiz kılmak, yasadan yöntemsel olarak kaçmanın en göze çarpan örneğini oluşturuyor belki. Ama bunun başka örnekleri de var. Bir kadının kocasına olan sevgisini söndürecek ve onu evlilik dışı ilişkiler kurmaya itecek büyü sisteminden söz edeceğim: Evlilik kurumuna ve evlilik dışı yasağa karşı koymak için geleneksel tek yol bu. Başka bir kategoride, zararlı ya da kötülükçe büyünün çeşitli biçimlerini içeren biraz ayrı bir büyü var: bu büyü ürünlerin tahribini, balıkçıların çalışmalarını engellemeyi, domuzları ormana çekmeyi, muz, ceviz ve areka palmiyelerini soldurmayı elde etmeye izin veren ya da bir bayramı ve bir *kula* seferini başarısız sonuçlandıran amaçlar taşıyor. Yerleşik kurumlara ve önemli olaylara saldıran bu büyüler, gerçekten de geleneğin aktardığı suç araçlarını oluşturuyor. Bununla birlikte, yasaya karşı çalışan ve onunla çatışan bir gelenek söz konusudur, çünkü kendi çeşitli dışavurumları içinde yasanın, kurumları koruma ve işleri tevşik etme gibi bir görevi vardır. Daha sonra karabüyünün özel bir çeşidi olan çok önemli sihirden ve yine yasadan kaçmak için büyü dışı başka yollardan söz edeceğim.

Egzogami yasası, kabile içinde evlilik ve cinsel ilişki yasağı, ilkel tüzenin en katı buyrukları gibi çoğu zaman anlatıldı, çünkü yasak, erkekle kadın arasındaki akrabalık derecesini göz önüne almıyor; genel ve kesin bir niteliğe sahip. Bu en iyi biçimde kabile için zina tabusunda, kabilenin birliğinde ve "sınıflandırıcı akrabalık sisteminin" gerçeğinde dile geliyor. Bu tabu tüm erkekleri ve kadınları kabilenin "kardeşleri" ve "bacıları" olarak sayıyor ve onlara tüm cinsel yakınlığı kesin bir biçimde yasaklıyor.

Trobriyandlılar'ın yaşamındaki önemli olaylar daha yakından analiz edildiğinde, olaylara bu yolla bakmanın tutarsızlığını or-

taya çıkarıyor. Bir kez daha diyelim ki, antropolojinin olduğu gibi aldığı ve kendi kuramına kattığı ilkel geleneğin abartması karşısındayız.[1] Trobriyand Adaları'nda egzogaminin kesintiye uğraması üzerine yapılan yargılama, iki suçlunun çok yakın akrabalığına ya da yalnız kabile bağlarına göre değişiyor. Yerlilerin gözünde kız kardeşle ilişki, düşünmeye bile cesaret edilmeyecek bir suç ama bu demek değildir ki böyle bir ilişki hiç kurulmuyor. Dayı ya da teyze kızları gibi akrabalarla ilişki kurarak egzogami yasalarını çiğnemek, çok ciddi bir yanlışlık, daha önce gördüğümüz gibi, trajik sonuçlara yol açabiliyor. Akrabalık uzaklaştıkça, bu sert töre yumuşuyor ve eğer egzogami yasası, yalnızca kabile bağlarıyla bağlı birisiyle ilişki kurarak çiğnenirse, bu basit bir suç sayılıyor ve bağışlanabiliyor.

Demek ki bu yasakla ilgili olarak, bir kabilenin kadınları, erkeğe sıkı bir grup, türdeş bir "kabile" gibi değil de, birbirlerinden iyice ayrı bireylerin bir bütünü gibi karşıt oluyor. Bir erkeğin bu kadınlarla ilişkisinin niteliği, kadının soyağacındaki yerine göre değişiyor.

Yerlilerin çapkınlığı açısından *suvasova* (egzogaminin çiğnenmesi), aşk deneyimi açısından özellikle ilginç ve yasak bir meyve gibi ayartıcı. Bana bilgi verenlerin çoğu, bu yasağı çiğnemeyle, evlilik dışı ilişki kurma *(kaylasi)* olasılığını yalnız kabul etmekle kalmıyorlar, birden çok böyle ilişkiler kurmakla

1 Uygar insanla ilkelin, etnolog ile yerinde bilgi toplayanın rollerinin tersine çevrildiğini gösteren bir örnek: Birçok Melanezyalı dostum, Hıristiyan din yayıcılarının söylediği "yakına" duyulan aşk öğretisini ve hükümet memurlarının yaydığı ve açıkladığı savaşa, ölüme karşı tabuları olduğu gibi alıyor. Melanezya'nın en ücra köşelerine değin yayılan büyük tarım işletmecilerinin, denizcilerinin, tüccarların, işçilerin aracılığıyla dünya savaşı üzerine yayılan anlatılanlarla, bu öğretileri ve tabuları bir araya getirmekte güçlük çekiyorlardı. Beyaz insanların bir günde, en büyük Melanezya kabilelerinden daha çok insanı öldürmesi onları şaşkına çeviriyordu. Bunları anlatan beyazların çok kötü yalancı oldukları sonucuna varıyorlardı ama acaba yalanları ahlaksal iddialarına mı dayanıyordu, yoksa yalnızca savaş başarılarını abartarak övünüyorlar mıydı? diye kendi kendilerine soruyorlardı.

da ayrıca övünüyorlar. Bu durumla ilgili olarak, iyice kanıtlanmış birkaç somut örnek verebilirim.

Buraya değin saf ve basit cinsel ilişkilerden konuştum yalnızca. Kabile içi yapılan evlilikler, çok daha ciddi bir iş. Günümüzde bile, geleneksel yasanın geçerliliği önemli biçimde gevşemiş bulunuyor, aynı kabileye ait insanlar arasında iki ya da üç evlilik biliniyor. Bunlardan en ünlüsü, büyük Obweria Köyü şefi Modulabu'nun, ünlü büyücü İpwaygana ile evliliğidir; bu büyücü kadın, hastalık getiren doğaüstü kötü ruhlarla ilişki sürdürmekle kuşku uyandırmaktadır. Her ikisi de sık sık zina ilişkileriyle bilinen Malasi Kabilesi'ndendir. Bir kızla kardeşi arasındaki cinsel ilişki üzerine bir mit var; aşk büyüsünden doğan ve bu mitin konusu olan olay, bu kabile içinde ortaya çıkmıştır. Çok daha yeni bir dönemde ve bir kızla kardeşi arasında en çok bilinen bir ilişki olayı yine bu kabile içinde olagelmiştir.[1] Demek ki ahlakta ve geleneksel tüzede yansıdığı biçimiyle gerçek yaşamla ideal durum arasındaki ilişkiler çok öğreticidir.

Büyücülükle İntiharın Yasayla İlişkileri

Kabile yasasının çiğnenmesiyle ilgili bir durumu daha önceki bölümde anlatmış, suç işleme eğiliminin niteliğini ve kabilede denge bozulur bozulmaz düzenin yeniden sağlanması için buna yardımcı olan güçlerin rolünü tartışmıştım.

Betimlemelerimiz sırasında iki olguyla karşı karşıya gelmiştik: Zorlayıcı önlem olarak büyüye başvurma, suçunu bağışlatma ve meydan okuma yolu olarak kendi canına kıyma. Bu iki olgu derinden incelemeye değer. Büyüyü Trobriyand Adaları'nda az sayıdaki uzmanlar uyguluyor; bunlar genelde sıradışı bir zekâya ve kişiliğe sahip; çok sayıda büyüyle ilgili duaları öğrenerek ve kimi koşullara uyarak bu sanata başlıyorlar. Sa-

---

3 Bu sorun bütün olarak benim şu kitabımda anlatılmıştır: *"İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı."*

natlarını kendi hesaplarına yapıyorlar ama bir meslek olarak ücret de alıyorlar. Büyücülük inancı toplum içinde derinden kök saldığı, tüm ciddi hastalıklar ve tüm ölümler karabüyüden bilindiği için, karabüyüye çok saygı gösteriliyor ve ondan çok korkuluyor; öyle ki, ilk bakışta güveni kötüye kullanıcı ya da abartılı bir titizlik görülüyor. Aslında, Melanezya'da ve başka yerlerde büyücülüğün suçun başlıca kaynağını oluşturduğu öne sürülmüştür. Benim kişisel olarak tanıdığım Melanezya'nın kuzey doğusuna gelince, bu görüşün, durumun yalnızca bir yönünü dile getirdiğini söyleyebilirim. Büyücü güçlü, varlıklı ve etkin insanların yardımına koşuyor, kuşkusuz onların kişisel çıkarına hizmet ediyor ama açıkça kötülüğe koşarken çok şey yitireceğinden ve çok az şey kazanacağından, genelde ılımlı bir yolu tutuyor. Şef, saygın insanlar ve diğer büyücüler, bir büyüyü yakından izliyorlar; bir şefin çıkarı ya da buyruğu gereği, bir büyücüyü, bir başka büyücünün aştığı da oluyor.

Şefler, toplumun üst sıralarında yer alanlar ya da varlıklılar, erki ellerinde tutanlar en çok meslek olarak yapılan büyüye başvuruyorlar ve ücretini ödüyorlar. Önemsiz insanlar büyücüye başvurduğu zaman, büyücü haksız ya da fantastik formüllere başvurmaktan iyice kaçınıyor. Çok varlıklı ya da önemli bir yer tutanlar için yasal olmayan şeyler yapmaya dürüstlük ve tüze izin verebilir. Gerçekten haksız bir şey yapıldığında ya da yasal olmayan bir şeyin cezalanması söz konusu olduğunda, kamunun baskısı altında büyücü her zaman haklı bir davadan yana mücadele etmeye hazırdır, buna karşılık da tam ödülünü alır. Bir büyücünün kendisine karşı çalıştığını öğrenen hedef bir insan, çoğu zaman geri adım atar ya da gereği gibi bir ceza öder ya da eşitçe bir anlaşmaya hazır olduğunu gösterir. Böylece genelde karabüyü, kabile yasasının buyruklarının başarısına yardımcı olarak, şiddete başvurmayı engelleyerek ve dengeyi yeniden kurarak gerçek yasal güç gibi etkili olur.

Karabüyüyle ölen birinin ölüm nedenlerini araştırmaktan ibaret olan töre, bunun yasal yönünü iyice gösteriyor. Burada söz

konusu olan, gömülen kadavranın taşıdığı kimi izleri ya da belirtileri elden geldiğince doğru yorumlamaktır. İlk gömülme töreninden on iki ya da yirmi dört saat sonra ve bunu izleyen ilk güneşin batışında, kadavra topraktan çıkarılıyor, yıkanıyor, yağ sürülüyor ve inceleniyor. Yeni yöneticiler bu âdeti yasaklamışlar, çünkü beyaz insan bunu "iğrendirici bulmuş" ama buna karışmak için hiçbir neden olmadığı gibi gereksinim de yok. Bununla birlikte, bu âdet daha içerdeki köylerde her zaman bir boş inanç gibi uygulanıyor. Ölünün böyle topraktan çıkarılmasına birçok kez tanık oldum ve güneş batmadan önceye rastladığı için de fotoğraflarını çekebildim. Çok dramatik bir işlem bu. Gömütün çevresini bir kalabalık iyice sarıyor; bu işte görev alanların birkaçı acı çığlıklar atarak hızla toprağı kaldırıyor, diğerleriyle *mulukwausi*'ye (ölü yiyen ve insanları öldüren uçan büyücüler) karşı dualar okuyorlar, zencefil çiğniyorlar ve orada bulunan insanların üzerine tükürüyorlar. Ölüyü saran hasıra yaklaşırken, sızlanmalar ve şarkılar daha da yükseliyor ve sonunda ölünün bedeni, çığlık patlaması içinde ortaya çıkarılıyor.

Ölüyü daha yakından görmek için, kalabalık gömüte doğru yürüyor; önde bulunanlara içinde hindistancevizi kaymağı bulunan ağaç kaplar veriliyor ve bununla ölü yıkanıyor. Ölünün takıları çıkarılıyor, hemen yıkanıyor, yeniden sarılıyor ve gömülüyor. Bunlar yapılırken, bedenin taşıdığı izler kaydediliyor. Bu izler hiç de inandırıcı olmuyor ve bunların niteliği ile ilgili olarak çoğu zaman ayrı görüşler ileri sürülüyor. Kimi durumlarda bunların varlığı kuşku götürüyor.

Bununla birlikte, öyle izler var ki, hiçbir kuşku götürmüyor ve gömülenin bir alışkanlığını, bir eğilimini ya da özel bir niteliğini ortaya çıkarıyor; bunun nedeni de birisinin düşmanlığını kazanmış olması ve düşmanın da onu öldürtmek için bir büyücüye bu görevi vermesi. Eğer ölünün bedeni, özellikle omuzlarında *kimali*'ye benzer sıyrıklar ya da erotik tırnak izleri taşıyorsa, bu izler cinsel okşama belirtileridir ve evlilik dışı ilişkiler

kurduğu, şefin ya da başka güçlü kişilerin karılarının yanında çok başarılı olduğu ya da son olarak bir büyücünün başarısını kazandığı anlamına gelir. Bu tür görülen sık sık ölüm nedeni, başka belirtiler de verebilir: Ölünün bacakları birbirinden ayrılmıştır ya da arzu edilen bir kimseyi gizli bir buluşmaya çağırmak için ses veren ağız kıvrılmıştır. Ya da ölünün bedenini bitler taramıştır; karşılıklı bit temizleme, iki âşığın birbirlerine olan sevgisini dışavurur.

Kimi kez, ölmeden önce kimi belirtiler görülür: Falan gün birisinin ölürken işaretler yapıyormuş gibi kolunu salladığı görülmüştür ve işte size, yerden çıkarılan ölünün omuzlarında da kimalı izleri vardır. Başka bir gün ölmekte olan birisinin çığlık attığı duyulmuştu ve işte yerden çıkarılan ölünün üstünü bitlerin kapladığı görüldü. Bu adamın yaşarken, Kiriwina'nın eski şeflerinden Numakala'nın birçok karısına kendi bitlerini temizlettiği herkesçe biliniyormuş; buna göre yüksekten gelen bir buyrukla öldürüldüğü açıktır.

Mücevhere, dans takılarına ya da ölünün yüzünü süsleme alışkanlığını varsaymaya izin veren ya da ölünün ellerini, *kaydebu* (dans kalkanı) ve *bisila* (palmiye benzeri bir süs bitkisinin yapraklarından yapılmış demet) sallayan dans ustası gibi titrediğini gösteren belirtiler varsa, ölünün kendi kişisel güzelliğinin ya da kadınların gönlünü çelmede başarılı olduğunun sonucuna varılıyor; buna, Don Juan büyücülüğün kurbanı olmuştur, deniyor.

Ölünün üzerinde kırmızı, kara ya da beyaz lekeler varsa, bir evin ya da soylu bir kimsenin kilerinin planını anımsatan desenler varsa, ya da bir patates evinin kirişlerini andıran şişkinlikler varsa, bu demektir ki, ölen kimse kendi kulübesini ya da patates koyduğu evi süslemek için çok tutkulu davranmış ve bu da şefin düşmanlığını çekmiştir.

Taro biçiminde ölünün bedeninde bulunan şişkinlikler, onun yaşarken bu sebzeyi çok sevdiğini, çok güzel bir taro bahçesine

sahip olduğunu ve kendi ürünlerinden şefe yeterince bir pay vermediğini gösterir. Muz, hindistancevizi, kamış şekeri ölünün bedeni üzerinde *mutatis mutandis* (gereken değişiklik yapılarak) aynı etkileri yaparken, betel cevizi ölünün ağzını kırmızıya boyar. Ölünün dudaklarında köpük bulunuyor mu? Öyleyse ölü ağzının tadını biliyordu, boğazına düşkündü. Büzülmüş gevşek bir deri, ölünün sağken çok domuz eti yediği ya da hakkı olmadan domuz yetiştirdiği anlamına gelir; oysa domuz yetiştirmek yalnız şefin tekelindedir ve bu işi önemsiz kimselere verir.

Ayrıca şef, törenlere gereği gibi uymayan ya da önünde eğilmeyen bir insana da düşmanlık besler; gömütünde ikiye katlanarak bulunan böyle insan sayısı az değildir. Ölünün burundeliklerinden akan irinler, *post-mortem* (ölüm sonrası) koduna göre yine, değerli deniz kabukları kolyesi anlamına gelir; demek ki ölü *kula* ticaretinde çok başarılıymış. Ölünün kollarında şişkinlik varsa, yine aynı şeydir, yalnız buradaki şişkinlikler kolye anlamına değil, deniz kabuğundan yapılmış bilezik anlamına gelir. Son olarak, bir adam kendisi büyücü olduğu için öldürülmüştür, çünkü olağan bir ruhsal varlık *(baloma)* üretmenin ötesinde, maddi bir ruh da *(kousi)* üretmiştir; bu ikincisi bir gömütün çevresinde döner ve her türlü dolap çevirir. Yine çoğu zaman bir büyücünün bedeni kolları bacakları ayrılmış ve sakat bırakılmış bir durumda bir gömütte bulunabilir.

Ben bu listeyi yerlilerle somut olaylar üzerine tartışarak ve gerçekten kaydedilmiş tanıları not alarak elde ettim. Bununla birlikte, birçok durumda hiçbir belirtinin saptanmadığını ya da ortaya çıkarıldığına inanılan şeylerin anlamı konusunda bir uyum sağlanmadığını söylemek önemlidir. Hasta bir insanın her zaman kuşku içinde olduğunu söylemeye gerek yoktur; bu hastalığın hangi büyücüden geldiğini, büyücü bunu kimin adına ve hangi nedenlerle yaptığını bile bilmek ister. Öyle ki, "ortaya çıkarılan" bir iz, daha önce bilinenlerin *sonradan* doğrulanmasının tüm niteliklerini taşır. Daha önce verdiğimiz ve "ölümün ne-

denlerini" içeren, kolayca bulunan ve özgürce tartışılan liste, böylece özel bir anlam kazanır: Hangi yanılgıların onur kırıcı ve kınanabilir sayılmadığını, hangilerinin yaşayanlara çok fazla yük getirmediğini bize gösteriyor. Gerçekte, cinsel başarılar, güzellik, dans sanatında beceri, zenginlik aşkı, zenginliğin sergilenmesinde yetersiz kalan titizlik ve bu dünyanın malına yersizce sevinme, tehlikeli de olsa, imrenilir yanılgılar ve günahlardır, çünkü her şey bir zafer ayçasının suçlu kıldığı kim varsa, onları çevreleyen güçlerin kıskançlığını uyandırır. Öte yandan, bu yanılgıların çoğu, bölge şefinin aşırı tahrikine yol açtığı ve bir cezayla karşılandığı için, yaşayanlar, zahmetli bir öç alma göreviyle yükümlüdürler.

Bununla birlikte, gerçekten önemli nokta, yerlilerin bu tanıları aramak için gösterdikleri özende ve tüm insanlar açısından olumsuz davranışlarınm tanıklığını yorumlamalarında yatar; çünkü tüm bu insanların talihi, nitelikleri, kişisel başarıları ya da erdemleri, onların toplumsal durumlarıyla ilgili değildir; toplum içindeki yerleriyle ve ellerinde bulundurdukları güçle haklılık kazanmaz. Bunlar cezalandırılabilir aşırılıklardır; herkesi kendi sıradan durumunda tutmak ve kendilerine geleneğin çizdiği durumu geçmeyi engellemek, şefin kendisine düşen bir görevdir. Ama şef bu konularda doğrudan bir fiziki şiddet kullanamaz, özellikle suça karşı yalnızca basit kuşkular olduğunda, ya da kuşkuya izin verilen bir eğilim ortaya çıktığında. Böyle durumlarda şefin elinde bulunan yasal olanaklar, büyüye başvurmaktan ibarettir, ayrıca bu hizmeti kendi cebinden ödemesi gerekir.

Beyazların "düzeni" araya girmeden önce şef, ne zaman törenlerde doğrudan bir şiddet ortaya çıksa ya da kendi karılarından birisiyle birisini suçüstü yakalasa, ya da özel malına zarar verilse, ya da kişisel olarak aşağılansa, şiddet kullanmak ve cezalandırmak hakkına sahipmiş. Eğer bir kimse şefin başını geçecek şekilde önde durma cüretini gösterirse ya da boynunun

ve omuzlarının tabu bölümlerine dokunursa, onun önünde açık saçık şeyler söylerse, resmiyete ters düşen ciddi bir saygısızlık yaparsa (örneğin şefin kız kardeşine cinsel anıştırmada bulunursa), şefin silahlı adamları hemen onun vücuduna şiş batırabilirmiş. Bütün bunlar Kiriwina'nın büyük şefi için özellikle geçerliymiş. Bir şefi rastlantı sonucu küçümseyen insanların yaşam boyu kaçmak zorunda kaldıkları biliniyor. Son zamanlarda, savaş sırasında, karşıt kampta bulunan bir şefe söven bir adamın durumu anlatılıyor. Barış yapıldıktan sonra bu adam öldürülüyor, ölümünde herkesin bir aşağılamanın haklı payı olduğunu biliyor ve kimse öç almaya kalkışmıyor.

Bunlar arasında çoğunlukta olmasa bile, birçok durumda karabüyünün şefin kendi ayrıcalıklarını önde tutmak için elinde tuttuğu bir silah olduğunu düşünüyorlar. Karabüyünün sık sık çirkin baskıların uygulanmasına ve haksızlık başkaldırısına yol açmaya değin varan kötüye kullanıldığını söylemeye gerek yok (birkaç somut örnek verebileceğim). Büyücülük her zaman servete, güce ve etkiye sahip olanların yanında olsa da, yine edinilmiş hakların bir dayanağı olarak kalıyor, diğer bir deyişle, eni sonu yasanın ve düzenin desteği oluyor. Her zaman koruyucu bir gücü temsil ediyor ve cezanın yararlı korkusunun gerçekten başlıca kaynağını ve iyi düzenlenmiş bir toplumda kaçınılmaz olan emeğin başlıca aracını oluşturuyor. Din yayıcıları, tarımcılar, resmi görevlilerin tam bir düşmanlıkla büyücülerin peşlerine düşmeleri, ilkel insanların yaşamında Avrupalılar'ın araya girmelerinin en kötü örneğini veriyor.[1]

Bizim ahlakımızın, yasalarımızın ve törelerimizin kabaca, rastgele ve bilime aykırı bir şekilde yerlilerin toplumuna, onların yasalarının ortadan kalkmasına, nerdeyse yasal olan düzeneğe ve bu toplumlarda var olan güç araçlarına uygulanması, anarşiye ve ahlaksal körelmeye yol açıyor; kültürü ve soyu zayıflatıyor.

---

1 Bir büyücü her zaman bir tutucudur, kabilenin eski düzeninin, eski inançlarının ve yerleşik güçlerin bir savunucusudur. Onun *dünya görüşünün* buluşçularını ve yıkıcılarını da destekler.

Ve son olarak büyücülük, ne yalnızca adalet yönetiminin bir yöntemi, ne de ceza sürecinin bir biçimidir. Aynı zamanda her ikisi de, her ne kadar zayıf bir insana haksızlık etmek için ya da daha güçlü bir insanın çıkarına çoğu zaman kullanılmış olsa da, doğrudan doğruya yasaya karşı hiç uygulanmıyor. Ama nasıl işlerse işlesin, *statu quo*'yu korumak, geleneksel eşitsizliği sürdürmek ve yeni eşitsizliklerin oluşumunu engellemek için bir vasıta. İlkel bir toplumda tutuculuk en önemli öğeyi oluşturduğuna göre, büyücülük, eni sonu ilkel toplum için büyük bir değere sahip iyilikçi bir etken sayılabilir.

Bu düşünüşler, büyücülüğün neredeyse yasal olan uygulamasıyla, yine neredeyse suç olan uygulaması arasına bir sınır çizmenin ne denli güç olduğunu açıkça gösteriyor. İlkel toplumlarda yasanın "suça ilişkin" yönü, "sivil" görünümüne göre çok daha belirsizdir. Bizim kavradığımız biçimiyle "adalet" kavramı onlara pek uygulanamaz ve karışmış bir kabilenin yeniden dengesini kurma yolları yavaş işler, işleyişi güçtür.

Büyücülüğün incelenmesinden çıkarak Trobriyandlıların ceza bilimi konusunda bir görüş edindikten sonra, şimdi de intihara geçelim. İntihar salt bir hukuksal kurum olmamakla birlikte, çok açık yasal bir görünüm sunuyor. İntiharın iki ciddi yöntemi vardır: Birincisi kendini bir palmiye ağacının tepesinden yere atmaktır, ikincisi öd kesesinden elde edilen zehiri içmektir. Daha az kesin olan bir yöntemse, balıkları bunaltmak için kullanılan bitkisel bir zehiri *(tuva)* içmektir. *Tuva* içmiş olana yüksek dozda kusturucu vermek, Onun yaşama yeniden dönmesine yetiyor Bu zehir ayrıca sevgililer arasındaki kavgada, evlilikte ya da benzeri başka anlaşmazlıklarda önemli bir rol oynuyor; ben bu adalarda kalırken, böyle olaylar çok oldu ve ölümle sonuçlanmadı.

İntiharın ölümcül iki biçimi de, kurtuluş yolu olmayan durumlardan kaçmak için kullanılıyor. Bu intiharlar, karmaşık bir psikolojik duruma dayanıyor: Kendini cezalandırma, öç alma ve

yeniden onur kazanma, ahlaksal bir acıdan kaçma. Kısaca anlatacağımız birkaç somut durum, intihar psikolojisi üzerine bir kanı verecektir.

Bomawaku adlı bu genç kızın durumu, daha önce anlattığımız Kima'ininkine benziyor. Bu genç kız, kendi resmi ve kabul edilebilir hayranına aldırış etmeksizin, kendi kabilesi içinde bir genç adamla aşk ilişkilerine giriyor. Bu genç kız kendi *bukumatula*'sında (evli olmayanlar için ayrı ev) oturuyor ve orada yasal olmayan sevgililerini kabul ediyor. (Bu evi kendisine babası yapıyor). Resmi hayranı bunu öğreniyor ve onu herkesin önünde aşağılıyor. Bunun üzerine genç kız, bayram giysilerini giyiyor, takılarını takıyor, bir palmiye ağacına tırmanıyor ve keskin bir çığlık attıktan sonra, kendini yere fırlatıyor. Eski bir öykü bu ama gözleriyle görenler bana bunu anlattılar ve bu olayın, Kima'i olayından hemen sonra meydana geldiğini anımsıyorlar. Bu genç kız, kendi tutkularıyla içine düştüğü geleneksel yasakların dayanılmaz çıkmazından kurtulmanın bir yolunu aramıştı. Ama kendi canına kıymasının doğrudan ve gerçek nedeni uğradığı hakaret olmuştu. Bu hakaret olmasaydı, aşkla tabu arasındaki daha derin ama daha az içe işleyen çatışma, onu böyle bir umutsuz duruma itmezdi.

Mwakenuva, toplumda önemli bir yere sahip, güçlü bir büyücülüğü elinde tutan eşsiz bir adamdır; ünü iki kuşak öncesinden günümüze değin ulaşmıştır ve karılarından Isowa'iye çok bağlıdır. Bununla birlikte onunla sık sık tartışır ve bir gün bu tartışmalardan en şiddetlisinin olduğu bir anda, karısına hoş görülmeyecek hakaretlerden birisini *(kwoy lumuta)* yapar.[1] Isowa'i, geleneksel onur kavramına göre hareket eder ve kendini bir palmiye ağacından atarak canına kıyar. Hemen ertesi gün Isowa'i için yapılan ağıtlar giderek artarken, bu kez Mwakenuva da kendi canına kıyar; ikisine birden ağlamak için ölüler yan yana

---

1 Hakaretler ve açık saçık diyemlerle ilgili olarak betimlemeleri ve analizleri *İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı* adlı yapıtımızda bulabileceksiniz.

konulur. Bu durumda, yasal bir durumdan çok, tutkuya ilişkin bir durumla karşı karşıyayız. Ama bu olay geleneksel onur duygusunun tüm aşırılıklara, ılımlılıktan ve dinginlikten sapmaya ne denli duyarlı olduğunu iyice gösteriyor. Yine bu olay, yaşaya kalan bir insanın, kendi kendine ölüm cezası veren başka bir insanın yazgısıyla nasıl cezalanacağını gösteriyor.

Buna benzer başka bir olay da geçenlerde oldu: Bir koca, kendi eşini evlilik dışı ilişki kurmakla suçladı; kadın bir palmiye ağacından atlayarak kendi canına kıydı, sonra kocası da onu izledi. Daha yeni başka bir olay da var: Isakapu adlı kadın, kocasının kendisini evlilik dışı ilişki kurmakla kınamasından sonra zehir içmişti. Kouta'uya adlı şefin eşlerinden Bogonela, şefin yokluğunda kötü işler yapmakla başka bir kadın tarafından suçlanınca, hemen kendi canına kıymıştı. Birkaç yıl önce Sniketa'dan bir adam, karısının kendisini evlilik dışı ilişkiler kurmakla ve başka suçlar işlemekle rahatsız etmesi üzerine, zehir içerek kendi canına kıymıştı.

Kiriwina'nın eski şeflerinden birisinin eşi olan Bolubese, kocasını terk etmiş ve gidip kendi köyüne sığınmıştı. Ailesi (dayısı ve kardeşleri) onu kendi köyüne zorla yollamakla tehdit edince, palmiye ağacına tırmanarak intihar etmişti. Kocayla kadın, kadınla sevgililer ya da aile bireyleri arasında var olabilecek gerilimi gösteren benzeri birçok olaya tanık oldum.

İntihar psikolojisinde iki nedeni ortaya çıkartmak önemlidir: Bir yandan, burada söz konusu olan bir günahın, bir suçun ya da bir tutkunun cezasının çekilmesidir; bunun nedeni egzogami yasasının çiğnenmesi, evlilik dışı ilişki kurma, haksız yere sövüp sayma ya da görevlerden kaçma girişimi olabilir. Öte yandan, bu yasağı çiğnemenin ortaya çıkarılmasına karşı bir protesto, suçluyu herkesin önünde aşağılama ve onu dayanılmaz bir duruma itme söz konusu olabilir. Kimi durumlarda, bu nedenlerden birisi ötekine göre daha ağır basabilir ama genel olarak eşit oranda birbirine

bağlıdırlar. Herkesin önünde suçlanan kişi, tüm sonuçlarıyla birlikte kendi suçunun sorumluluğunu yükleniyor ve kendisine kötü davranıldığını açıklayarak, ailesi ya da dostları söz konusu olduğu zaman, kendisini bu en önemli kararı almaya ittiklerini söyleyerek kendi kendini cezalandırıyor. Yok eğer bu kararı almasına kendisini itenler düşmanlarıysa, ailesiyle dayanışma duygusuna sesleniyor ve öç alınmasını *(lugwa)* istiyor.

İntihar elbette adalet yönetiminin bir vasıtası değil ama bir kimse ister suçlu olsun, ister suçsuz, suçlanan ve mağdur olan kimseye bir çıkış yolu, onurunu yeniden kazanma olanağı sunuyor. İntihar kavramı, yerlilerin psikolojisinde önemli bir rol oynuyor ve onları başkalarınım duygularını yaralayabilecek ağır dil kullanmaktan, davranıştan tüm töresel ve geleneksel sapmalardan kaçınmaya teşvik ediyor. İntihar da büyücülük gibi yerlilerin yasayı titizce gözlemelerine, aşırı ve yadırganır davranışlar için çarpıtmalarını önlemeye katkıda bulunuyor. Her ikisi de tutucu bir yönde hareket ediyor, yasaya ve düzene güçlü destek sağlıyor.

Bu ve bundan önceki bölümde anlattığımız suça ve cezaya ilişkin olgulardan ne sonuçlar çıkaracağız? Suçları cezalandıran ilkelerin çok belirsiz olduklarını, ödüllendirici yöntemlerin değişken olduklarını, bunların kararlı ve değişmez sistemli kurumlarca değil de, rastlantıyla ve kişisel tutkularla yönetildiklerini gördük. Gerçekte, en önemli yöntemler, hiçbir yasal niteliğe sahip olmayan kurumların, törelerin ve düzenlemelerin ikincil bir ürünüdür. Bu kurumlar ve âdetler, başlıca işlevleri konusunda geleneğin buyruklarını sürdürmek ve kabul ettirmek için çok yetersizce katkıda bulundukları zaman, yasal bir niteliğe sahip olmaktan uzaktırlar. Bir koda ve sabit bir yönteme uygun olarak "adalet yönetiminin" bir yöntemi gibi düşünülebilecek hiçbir düzenleme, hiçbir âdet bulamadık. Bizim daha çok saptayabildiğimiz şeyler, tüm yasal etkin kuruluşların, toplumsal yaşamın dengesini yeniden kurmak ve bireylere baskılara ve haksızlıklara karşı kendi karşı çıkışlarını sağlamak için, dayanılmaz şeyleri

kısa kesmelerine olanak vermekti. Bu ilkel toplumda suçu çok belirsizce tanımlayabiliyoruz: Suç, kimi kez bir tutkunun patlamasında, kimi kez kesin bir tabunun çiğnenmesinde, kimi kez insanlara ya da mala karşı (öldürme, hırsızlık, saldırı) saldırıda, çok ölçüsüz bir özenişte ya da geleneğin yerinde bulmadığı, şefin ya da başka soylu insanların ayrıcalıklarıyla çatışma yaratabilecek varlık birikiminde yatıyor. En kesin yasakların bile esnek olduklarını gördük, çünkü bu yasakların çiğnenmesini saptırmaya ya da sonuçlarından kaçmaya izin veren yöntemsel sistemler var.

Şimdi de yasanın, açıkça yasal olmayan bir edimle çiğnenmesi yerine, nerdeyse yasanın kendisi kadar buyurucu olan yasallaşmış âdetlere çarptığı durumları inceleyeceğim.

Çeşitli Yasa Sistemleri Arasında Çatışma

İlkel tüze, tutarlı bir sistem içinde gelişmiş bir ilkeye dayalı ve çok iyi bir araya gelmiş türdeş kuralları temsil etmiyor. Trobriyand Adaları'ndaki yasal yaşamın dışavurumunu daha önce incelediklerimize dayanarak biliyoruz. Bu ilkel toplulukta yasama, birbirinden az çok bağımsız ve birbirine az çok uyum sağlamış birkaç sistemden oluşuyor. Bu sistemlerden her biri (ana hukuku, baba hukuku, evlilik yasaları, bir şefin ayrıcalıkları ve ödevleri vd.) sınırları iyice belirtilmiş alanlara uygulanıyor ama kimi kez yasal sınırları da aşabilir. Bunun sonucu olarak kimi kez dengenin bozulduğu oluyor ve ciddi durumlarda gerçek bir patlamaya yol açıyor. Yasamanın çeşitli ilkeleri arasında açık ya da kapalı çatışmaların düzeneğini inceleme bizim için çok öğretici ve bir kabilenin toplumsal yapısının gerçek niteliğini ortaya koymaya uygun düşüyor. Ortaya çıkabilecek kimi olayları betimlemekle başlayacağım, sonra bunların analizine girişeceğim.

Yasamanın temel ilkesi olan ana hukukuyla, en güçlü duygulardan birisi olan baba aşkı arasında çatışma çıkaran bir olayı

önce betimleyeceğim, çünkü babaya duyulan aşk, çevresinde, törenin hoş gördüğü ama gerçekte yasaya karşı olan birçok âdeti içinde taşınıyor.

Ana hukukuyla baba sevgisi kendi anlatımını en açık bir biçimde bir adamla onun kız kardeşinin oğlu ve kendi öz oğluyla ilişkilerinde bulur. Ana soyundan erkek yeğeni, onun en yakın akrabasıdır ve tüm saygınlığının, tüm yükümlülüklerinin yasal mirasçısıdır. Buna karşılık kendi öz çocuğunu akrabası olarak saymaz. Baba ile oğul arasında yasal ilişki yoktur, birini ötekine ilişkilendirilen tek bağ babanın, oğulun annesiyle evliliğinden sonuçlanan toplumsal bağdır.[1]

Bununla birlikte, günlük yaşamın gerçeği içinde baba kendi oğluna yeğeninden çok daha fazla bağlılık gösterir. Babadan oğula doğru her zaman dostluk ve kişisel sevecenlik ilişkileri gözlenir. Amca yönünden erkek yeğenle ise, tersine, rekabet ve kuşkulu davranış yüzünden iyi bir dayanışma kurulamaz; her zaman amcanın yerini kimin alacağı sorunu ağır basar.

Demek ki ana hukukunun güçlü sistemi içinde duygunun çok zayıf bir payı vardır; oysa çok az önem taşıyan baba sevgisi, güçlü bir kişisel sevgiye dayanır. Önemli bir güce sahip bir şef söz konusu olduğunda, kişisel etki, yasanın kullanılmasını dengelemeyi başarıyor; bu da oğulun durumunu, yeğeninki kadar etkili yapabiliyor.

Büyük şefin oturduğu Omarakana Köyü'nde ortaya çıkan durum da böyleydi; şefin erki tüm bölgede geçerliydi, etkinliği birçok adada kendini gösteriyordu ve Yeni Gine'nin tüm doğu kıyılarında adı biliniyordu. Oğullarıyla yeğenleri arasında sürekli bir çatışmanın varlığını öğrenmekte gecikmedim; şefin oğlu Namwana ile yeğeni Mitakata arasında keskin bir biçim alan sürekli kavga, onları boğaz boğaza getiriyordu; ikinci daha yaşlı olduğu için öne geçmek istiyordu.

---

1 The Father in Primitive Psychology, 1926.

Bölge hükümetinin görevlisi önünde bir duruşma yapılırken şefin oğlunun yeğenine küfür etmesi, son patlayış olmuştu; bu duruşma, Mitakata'nın bir ay hapis cezası yemesine yol açtı.

Bu ceza yeme haberi köye ulaştığı zaman Namwana'nın yandaşları çok sevindiler ama çok geçmeden sevincin yerini panik aldı, çünkü işlerin sarpa saracağını anladılar. Şef, oğlunu bekleyen yazgı konusunda kötü duygularla dolu olarak kendi kişisel kulübesine çekildi; çünkü oğlu kötü davranışta bulunmakla, kabilenin yasasını çiğnemekle, kabilenin duygusunu incitmekle kınanıyordu. Şefin olası ardılı sayılan genç tutuklunun ailesi, içlerine bastırdıkları bir öfkeyle kaynıyorlardı. Akşam olduğunda, bunalmış olan köy halkı, yemek için kulübelerine çekildi. Köy meydanında hiç kimse kalmamıştı. Namwana görünmüyordu. Touluwa'nın şefi kendi kulübesine kapanmıştı, eşlerinin çoğu ve aileleri de görünmekten kaçıyorlardı. Birden bire yükselen bir bağırtı, köyün sessizliğini bozdu. Bu, mirasçı olduğu varsayılan Bagido'nun sesiydi, kulübesinin önünde duruyordu; ailesine hakaret edenlere sesleniyordu:

"Namwana Guyau, karışıklığın nedeni sensin. Omarakana'nın Tabalou'ları bizler, burada kalmana, aramızda yaşamana izin verdik. Omarakana'da bol bol yiyecek buldun, bizim nimetimizi yiyordun, bize getirilen domuzdan ve balıklardan payını aldın. Kayıkla dolaşıyordun. Bizim toprağımız üzerinde bir kulübe yaptın. Ve şimdi bize kötülük ediyorsun. Yalan şeyler anlattın. Artık burada kalmanı istemiyoruz. Burası bizim köyümüz. Bir yabancısın burada. Çek git! Seni kovuyoruz! Seni Omarakana'dan kovuyoruz!"

Bu sözler güçlü ve kulak zarını yırtıcı bir sesle söylendi; heyecandan sesi titriyordu, her tümceden sonra bir mola veriyordu ve Namwana Guyau'nun oturup karanlık düşüncelere daldığı kulübeye doğru bir ok gibi havayı yarıp uçuyordu.

Bagidou'dan sonra Mitakata'nın en genç olan kız kardeşi yerinden kalktı ve konuştu. Ondan sonra, ana tarafından bir yeğeni,

aşağı yukarı aynı sözleri kızgınlıkla söyledi ve bir kimseyi kovmak için kullanılan *yoba* formülü üzerinde ısrarla durdu. Köyde hiçbir şey kıpırdamıyordu. Bunun üzerine Namwana sabahı beklemeden bir daha dönmemek üzere köyü terk etti. Annesinin gelmiş olduğu kendi köyüne gitti. Annesi ve kız kardeşleri, sanki bir ölüye ağlıyorlarmış gibi haftalar boyu insanın içini parçalarcasma ağladılar.

Şefin kendisi üç gün boyunca kulübesinde kaldı. Dışarı çıktığında sanki yaşlanmıştı ve acıdan çökmüştü. Hiç kuşku yok tüm ilgisi ve tüm sevgisi gözde oğlu içindi. Ama ondan yana artık bir şey yapamazdı. Ailesi kendi hukuklarına, kabile yasasına göre hareket etmişti, bunları yadsıyamazdı. Ne olursa olsun, sürgün buyruğunu değiştirebilecek bir erk yoktu. *Bukula* ve *kayabaim* bir kez söylendi mi, buna konu olan kimse gitmek zorundaydı. Bu sözleri bir köyün yerlisi orada oturan bir yabancıya karşı söylediği zaman, zorunlu bir güce ve nerdeyse ayin niteliğinde bir erke sahipti ama ciddi bir niyetle pek seyrek söylenirdi. Sözlerinde korkunç hakaret olan bir kimse, eğer her şeye karşın orada kalırsa, her zaman küçülür. Gerçekte, ritlerin gerekliğini yerine getirmeyen bir Trobriyandlı, hemen yiyecek alamaz.

Şefin kendi ailesine karşı düşmanca duyguları derinleşti ve kalıcı oldu. İlk başlarda onlarla konuşmak bile istemiyordu. Bir yıl boyunca ya da daha fazla, içlerinden hiçbirisi, böyle bir ayrıcalığa sahip olmakla birlikte, deniz seferine katılmayı ondan isteyemedi. 1917'de, iki yıl sonra Trobriyand Adaları'na döndüğüm zaman, Namwana yine kendi babasının akrabalarından uzak hep öteki köyde oturuyordu; gerçi babasına yardım etmek için sık sık Omarakana Köyü'ne geliyordu, özellikle Touluwa olmadığı zamanlarda. Bu kovulma olayından bir yıl sonra annesi ölmüştü: "Ağlıyordu, ağlıyordu, yemek yemeyi reddediyordu ve öldü" diye anlatıyordu yerliler. Bu iki önemli düşman arasındaki ilişkiler tümüyle kopmuştu, tutuklu kalan genç şef Mitakata, Namwana ile aynı alt klandan olan eşini boşamıştı. Bu olay, Kiriwina'nın toplumsal yaşamında derin bir kopukluğa yol açtı.

Benim Trobriyand Adaları'nda tanık olduğum en dramatik olay buydu. Bunu uzun uzun anlattım, çünkü ana hukukunun, kabile yasa gücünün ve onunla karşıt olarak dışavuran tutkuların çok güzel bir betimlemesini veriyordu.

Her ne kadar olağanüstü dramatik ve sürekleyici olsa da, yine de bu durum bir anomali değil. Her köyde önemli bir yere sahip olan bir şef, sözü geçer bir soylu ya da güçlü bir büyücü, var; erkek çocuklar kayırılıyorlar ve eğer tam tüzel açıdan bakılacak olursa, kendilerine ait olmayan ayrıcalıklara sahipler. Çoğu zaman, özellikle de oğullar ve yeğenler ılımlı insanlar olduklarında her şey çatışmaya yol açmadan yürüyor. Kasanai'de en yüksek şef Mtabalu'nun oğlu Kayla'i ölen babasının köyünde yaşıyor, ortaklaşa yapılan büyüde en büyük payı yerine getiriyor ve babasının yerini alanla çok iyi ilişkiler kuruyor. Sinaketa'nın kalabalık köyünde birçok yüksek düzeyde şef oturuyor, bunların kimi oğulları yasal ardıllarla dostluk ilişkileri kurarken, diğerleri, onlara karşı gizlemedikleri düşmanca tavrı dışavuruyorlar.

Hükümet karakoluna yakın Katavaria Köyü'nde, son şefin oğlu Dayboya, el altından kurduğu ilişkilerle tüm yasal şefleri ortadan kaldırdı; gerçekten de Avrupalı yöneticiler, baba soyundan gelenlerin davalarını her zaman destekliyorlar. Ama bizim burada ilgilendiğimiz çatışmalar, daha eski dönemlere göre daha keskin ve beyazların yüreklendirdikleri ataerkil ilke içinde kendini daha çok gösteriyor ve mitolojik gelenekler kadar da eskiye gidiyor. *Kukwannebu* adı verilen eğlenceli öykülerde, şefin oğlu *latula guya'u* figürü, kendini beğenmiş, iddialı bir kişi olarak her zaman ortaya çıkıyor ve çoğu gerçekçi şakalara konu oluyor. Ciddi mitlerde kötülükçü kişi kimi kez savaşçı bir kahraman ama iki ilke arasındaki karşıtlık her zaman açıkça görülüyor. Bununla birlikte, çatışmaların eskiliğini ve kültürün önemini en iyi kanıtlayan şey, bunların çok sayıda kurumla iç içe olmasıdır adeta; işte şimdi de bunlarla ilgileneceğiz. Ana hukukuyla baba sevgisi arasındaki karşıtlık ayrıca aşağı sınıflar

arasında da var ve bu babanın, kendi yeğenlerinin aleyhine olarak kendi oğulları için ellerinden gelen her şeyi yapmakla dışavuruluyor. Diğer toplumsal sınıflar içinde olduğu gibi, bu sınıf içinde de, babanın ölümünden sonra oğul, babasının sağlığında yasal olarak aldığı tüm mirasları geri vermek zorundadır. Bu durum, iyi bir anlaşmayla sonuçlanıncaya değin hoşnutsuzluklara, çatışmalara ve dolambaçlı yollara insanları tahrik etmeden olmuyor.

İşte bir kez daha ideal yasayla, onun gerçekte uygulanması arasındaki ve aslına bağlı yorumuyla, her gün uygulanması arasındaki karşıtlığının varlığı ile karşı karşıyayız. Bu karşıtlığı daha önce egzogami, karşı-büyü sistemi, büyücülükle yasa arasındaki ilişkiler konusunda saptamıştık ve tüm sivil yasa buyruklarının esnekliğini kavramıştık. Ama bu kez, kabile yaşamının temelini oluşturan öğelerin kendilerine karşı çıkılıyor, hatta bunlarla hiç bağdaşmayacak bir eğilimle hiçe sayılıyor. Ana hukukunun, yasanın en önemli ve en kavrayıcı ilkesi olduğunu, tüm kurumların ve törelerin buna dayandığını biliyoruz. Bu ilke gereği, akrabalık yalnız ana soyu sayılıyor ve tüm toplumsal ayrıcalıklar, anaerkil yolla aktarılıyor. Buna göre, babayla çocukları arasında salt fiziksel olan tüm yasal değerleri kabul etmiyor ve bu bağ yoluyla gelen soy zincirini tanımıyor.[1]

1 İlkel insanlar babalığın fizyolojisini bilmiyorlar ve *İlkel Psikolojide Baba,* adlı yapıtımda gösterdiğim gibi, doğumu doğaüstü nedenlerle açıklıyorlar. Onlara göre babayla çocukların annesi arasında fiziksel bir süreklilik yok. Durum böyle olmakla birlikte, baba doğduğu günden itibaren çocuğunu seviyor, en azından Avrupalı bir baba kadar. Çocukların kendisinden olduğunu gösteren bir kaynak olmadığına göre, bu eğilim insan türüne doğuştan gelmiş olmalıdır. Yoksa bir adamın cinsel ilişki kurduğu, sürekli yaşadığı ve gebeliği sırasında bakımını sağladığı bir kadının çocuklarına olan bağlılığını başka türlü açıklamak olası değildir. Benim kanıma göre, babalığın bilinmediği toplumlarda "kanın sesinin" kendini duyurması tek açıklama yolu olarak kalıyor. Benzer durum, bir babanın fizyolojik açıdan kendisine ait olan çocuğu sevdiği kadar, kendisinden olmayan çocuğu da aynı derecede sevdiği (çocuğun kendisinden olmadığını bilmediği sürece) ataerkil toplumlarda da vardır. Bu eğilim, insan türü açısından çok yararlıdır.

Kendi çocuklarını sevmeyen pek az baba var ama yasa bu duyguyu çok dar sınırlar içinde tanıyor: Koca, kendi eşinin çocuklarına ergenlik yaşına değin vasilik yapma hakkına ve görevine sahiptir. Evliliğin kocanın bulunduğu yerde yapıldığı bir uygarlık içinde bir yasanın yapabileceği tüm şey bu kadar. Küçük çocuklar annelerinden ayrı olarak yaşayamadıkları için, anne de çoğu zaman kendi ailesinden uzakta kocasıyla birlikte oturmalıdır ve kadınla çocukları bir erkek koruyucuya gereksinim duydukları için de, bu görev de doğal olarak kocaya düşüyor ve o da kesin bir yasa gereği bu görevi yerine getiriyor. Ama aynı yasa, ergenlik yaşı gelince erkek çocuğa (kızlara değil, onlar evleninceye değin baba evinde kalıyorlar) baba evini terk etmeyi, annesinin topluluğuna gidip yaşamayı ve dayısının koruyuculuğu altına girmeyi buyuruyor. Doğrusunu isterseniz, babanın olduğu kadar oğlunun ve dayının da gönlü buna razı olmuyor, yani bu işle ilgili üç erkek de bunu benimsemiyor. Ayrıca bu durum, baba otoritesinin süresini uzatmak ve babayla oğul arasında ayrı bir bağ yaratmak amacıyla kimi âdetlerin konulmasına yol açmıştır. Yasa erkek çocuğun annesinin köyünün vatandaşı olduğu ve babasının köyünde bir yabancı sayıldığını bildiriyor ama âdetler erkek çocuğun babasının köyünde kalmasına izin veriyor ve ona vatandaşlık hakkı tanıyor. Bununla birlikte, törenler, ölü gömme ya da yas, bayramlar ve savaş olduğunda, her zaman dayısının yanında oluyor. Bununla birlikte, günlük çalışmaların ve görevlerin yerine getirilmesinde, onda dokuzu babaya bağlı olacaktır.

Ergenlikten sonra, çoğu zaman da evlendikten sonra erkek çocuğun evinde kalması, kimi kesin kurallara ve açık yöntemlere uygun koşullara bağlıdır. Önce oğulun evde kalması için gerekçe bulmak gerekir, örneğin baba evine patates ulaştırmak, dayı adına ve onun ardılı olarak görevleri yerine getirmek. Söz konusu bir şef olduğunda, kimi görevlerin ancak kendi oğlunca yerine getirilebileceği kabul edilir; oğul evlendiği zaman, babasının evinin yanında ve onun toprağı üzerinde bir ev yapılır.

Yaşamak ve yemek için, oğul bir bahçe açmak ve diğer şeylerle uğraşmak zorundadır. Baba kendi toprağından oğluna birkaç *baleko* (küçük toprak parçası), balıkçı teknesinde yer verir, balıkçılık yapma hakkını alır (Trobriyand Adaları'nda avcılık önemli bir uğraşı değildir), ona alet ve ağ sağlar, sözün kısası, balıkçılık için gerekli gereçleri sağlar. Çoğu zaman baba bununla yetinmez: Oğluna kimi ayrıcalıklar tanır, kimi armağanlar verir, oğul bunları yasal mirasçılarına aktarıncaya değin kesin haklarla saklar. Gerçekten de *pokala* denilen şey kendisine ödenerek, ondan böyle armağanları yasal mirasçıları istedikleri zaman, o da bu ayrıcalıkları ve armağanları verir. Bu geri çevrilmeyecek bir karşılıklı uzlaşmadır. Ama o zaman, öteki yanın (bu durumda en genç kardeş ya da yeğen) tüm aldıklarını ödemesi gerekir: Toprak, büyü, *kula* hakları, aile takıları, danslarda ve törenlerde "yetki"; bütün bunları satın almakla ve hak kendisine ait olmakla birlikte, günün birinde soy yoluyla mirasçısı olmalıdır. Gerçi yerleşik âdet, hiçbir karşı koyma olmadan babanın oğluna istediği gibi eli açık davranmasına izin veriyor. Görüldüğü gibi bu âdet kabul edilmiştir, ama yasal değildir ve yasayla senli benli olmakla yetinmez: Zarara bir de hakaret ekleyerek, zorbaya yasal mülkiyet üzerinde önemli avantajlar sağlar.

Bu düzenlemelerden en önemlisi, geçici bir baba soyunun, adeta hileyle ana soyuna katılması ve ana ya da babadan bir yeğenle evlenmesidir. Trobriyandlılar bir erkek çocuğun, babanın ablasının küçük yaştaki bir kızıyla nişanlanmasını isteyebilirler. Bu şekilde onun torunları kendi akrabaları olacak ve böylece erkek çocuk, şefin saygın mirasçısının kayınbiraderi sayılacaktır. Böylece şef, kayınbiraderinin evine yiyecek sağlamakla, her işte ona yardımcı olmakla, kendi kız kardeşinin ailesini korumayı üstüne almakla zorunlu kalacaktır. Böylece oğlunun kendisinin çıkarlarına zarar vermesi kaçınılmaz olan bu adam, görevini bir ayrıcalık gibi kabul ederek kendisi için hazırlanmış olan bu duruma karşı sızlanmaktan uzak kalır. Yeğenler arasın-

da evlilik, bir insana kendi babasının topluluğu içinde yaşam boyu kalma hakkını güvence altına alır ve orada nerdeyse tüm vatandaşlık haklarından yararlanır.

Demek ki, geleneğin yasakladığı ve topluluğun tümüyle doğal kabul ettiği çok sayıda yerleşik âdet, baba sevgisinin duygusu çevresinde kristallenir. Ama bu âdetler, yasanın kesinliğine ters düşer ve annenin bulunduğu yerde evlenme gibi olağandışı ve normal olmayan davalara başvurmayı içerir. Yasa adına karşı çıkışlar ve açık muhalefet yükselince, bundan vazgeçmek gerekir. Babasının yeğeniyle evlenmiş de olsa, oğulun topluluğu terk etmek zorunda kaldığı durumlar biliniyor. Öyle oluyor ki, çoğu zaman yasal mirasçılar, amcalarının yasal olmayan cömertliğine karşı tavır alıyorlar ve oğula verilmek için hazır bekleyen şeyleri, *pokala* aracılığıyla satın alıyorlar. Ama bu tür tüm karşı çıkışlara aşırı durumlarda başvurulmuş olunsa da, iktidardaki adam kendini küçümsenmiş sayıyor ve düşmanlıklara sürtüşmelere yol açıyor.

İlkel Bir Kabile İçinde Toplumsal Birlik Etkenleri

Ana hukukuyla baba sevgisi arasındaki var olan sürekliliğin kopuşunu incelerken, biz tüm dikkatimizi bir yandan bir adamla, öte yandan onun oğlu ve yeğeni üzerinde yoğunlaştırdık. Oysa sorun aynı zamanda kabilenin birliğidir, çünkü iktidardaki adamın oluşturduğu grupla (şef, soylu, köyün şefi, büyücü), şefin oğlu, anasoyu kabilesinin gerçek çekirdeğini oluşturur. Kabilenin birliği, türdeşliği ve dayanışması, çekirdeğin işlevine bağlıdır; bu çekirdek dağılırsa, olağan durumlarda bile, iki insan arasında gerilimler ve çatışmalar başlar, kabilenin kendisi sağlam bir birlik olmaktan çıkar. Bununla birlikte, "kabile dogması" ya da doktor Lowie'nin terimlerini kullanacak olursak, "akrabalık dogması", tümüyle temelden yoksun değildir. Her ne kadar kabilenin çekirdeğini oluşturanlarda çatlaklar ortaya çıkarabildikse ve eg-

zogami konusunda türdeş olmadığını gösterdikse de, kabilenin birliğinin onaylanmasında nelerin gerçek olabileceğini daha yakından incelemek, belki de yararsız olmayacaktır.

Yine bu konuda hemen diyelim ki, antropoloji yerlilerle ilgili öğretiyi olduğu gibi aldı ya da onların yasal uydurmalarını ve kabile yaşamının sosyolojik gerçeklerinin anlatımı için yalnızca ideal olarak yasal olanları almak yanlışlığına düştü. Bu konuda ilkel yasanın tutumu mantıksal ve açık. Ana hukukunu, akrabalığın tek ve biricik ilkesi kabul ederek ve bunu en sonuna değin götürerek yerliler insanları iki sınıfa ayırdılar: Ana soyu ile bağlandıkları ve akraba *(veyola)* dedikleri, ana soyuyla bağlanmadıkları ve yabancı *(tomakawa)* dedikleri. Bu öğreti, "sınıflandırıcı akrabalık ilkesine" bağlıdır ve terimler açısından önemli bir rol oynar ama yasal ilişkiler üzerinde çok sınırlı bir etki gösterir. Ayrıca ana hukukuyla sınıflandırma ilkesini, tüm insanların dört kabileye ve onların da kendilerine göre kimi alt-kabilelere bölündüğünü varsayan totemik sistemle bütünlenir. Bir kadın ya da bir erkek, ya da bir (kadın ya da erkek) Malasi, Lubuka vd. şu ya da bu bir alt kabileye aittir ve bu totemik kimlik, cinsiyet, derinin rengi ya da bedenin yapısı kadar sabittir. Ölümle birlikte ortadan kalkmaz, ruhun kendisi insanken neyse, öyle kalır. "Ruh-çocuk" olarak insanın doğumundan önce bile vardır ve bir kabilenin ve alt kabilenin bir parçasını oluşturur. Bir kabilenin parçasını (bireyini) oluşturmak, bu kabilenin diğer üyeleriyle ortak bir atası olmak anlamına gelir. Buna göre akrabalık açısından birlik, yerel topluluk içinde vatandaşlık, toprağı sahiplenme hakları, çok sayıda ekonomik etkinliklerde ve tüm törenlerde işbirliğidir. Yasal olarak bu bir kabileyi ve alt kabile içinde öç almada *(lugwa)* ortak sorumlulukları, egzogaminin gereklerini ve son olarak başkalarının huzuru için büyük bir çıkarın varsayımını kapsar; bir bireyin ölümü açısından onun alt kabilesi ve belli bir ölçüde kabilesi, yastan doğrudan doğruya etkilenmiş sayılır ve tüm gömme ayinleri, bu geleneksel kavrama uygun olarak yerine getirilir. Bununla birlikte,

kabilenin ve daha önemli ölçüde alt kabilenin birliği, totemik grupların "ver vereyim" diye kendilerini törensel ve ekonomik oyununa verdiği bayramlardaki dağıtımda daha gözle görülür bir biçimde kendini gösterir. Demek ki birçok çıkar ve gerçek etkinlikleri olduğu gibi, yine birçok alt kabilenin birliğinin gerçekleşmesi ve birçok alt kabilenin bir kabile birliği kurması için bunlardan yana gerekli duygular hazırlanır. Bunlar çok sayıda kurumla ortaya çıkar ve mitolojide, sözcük haznesinde görüldüğü kadar, güncel deyimlerde ve geleneksel özdeyimlerde de görülür.

Bununla birlikte, madalyonun bir de öteki yüzü var; bunlarla ilgili olarak yeterince örnek verdik ve söylemeye değer birkaç şey yine var. Birincisi, akrabalığa, totemik bölünmeye, malların bölünmesine, toplumsal görevlere vd. ilişkin tüm kavramlar, her ne kadar "kabile dogmasını" değerlendirmeye yönelik olsa da, tüm duygular bu dogmayla uyum içinde olmaktan uzaktır.

Tutkunun, gururun ve vatanseverliğin ittiği insan, her zaman politik ve törensel tüm anlaşmazlıklarında ana yönünden ailesinin yanında yer alma eğilimindeyken, daha sevecen bir duyguyu, bir aşk dostluğunu, duygusal bir bağlılığı, kendi eşine, çocuklarına, dostlarının kabilesine yeğlediği durumlar olabiliyor, en azından yaşamın olağan durumlarında bunlar ortaya çıkabiliyor.

Dil açısından *veyogu* (akraba) terimi, soğuk bir duygu tonuna sahiptir ve bir görevin tanınmasını, bir gururun dışavurumunu içerirken, *lubaygu* terimi (benim dostum, benim sevgilim) daha sıcaktır, büyük bir içtenliği kapsar. Ölüm sonrası yaşama, aşk ilişkilerine, eşler arası sevgiye ve dostluğa ilişkin (geleneksel olmaktan çok kişisel) inançlarla totemik kimlik aynı şekilde ruhlar dünyasında varlığını sürdürür.

Kabileye karşı kesin görevler konusuna gelince, egzogami örneğinde bunların esnekliğini ve bunlardan kaçmanın, bunları çiğnemenin olasılıklarını ve tüm kolaylıklarını görmüştük. Ekonomik açıdan kabile ilişkisi nedeniyle ortak işbirliğinin,

babanın oğluna karşı cömertliği ve onu kabilenin girişimlerinin içine alması yüzünden iyice engellendiğini görmüştük.

Öç alma *(lugwa)*, çok seyrek olarak uygulanır: *Lula*'nın (barışın bedeli) ödenmesi, bir geleneksel ödüllendirme biçimini oluşturur ya da daha çok, biraz zor bir görevden kaçmak için geleneksel bir olanaktır. Duygusal açıdan baba ya da dul kadın, bir oğulun ya da bir kocanın öldürülmesinin öcünü almak için yasal ana babadan daha çok çaba gösterir. Kabilenin ekonomik bir birim gibi davrandığı tüm durumlarda, örneğin törenle yapılan dağıtımlarda, diğer kabilelere göre daha türdeş görünüyor. Ama kabilenin içinde, kendisini oluşturan alt kabilelerin bireyselliği ciddi şekilde göz önüne alındığı gibi, her alt kabilenin içinde de, üyelerinin ayrı ayrı bireyselliği yine göz önüne alınıyor. Böylece birlik, yalnızca kişisel çıkarları göz önüne alan derin bir ayrımlaşmayı tekelinde tutmuyor ve *last but not least* (yine aynı derecede önemli) iş ilişkileriyle de çok uyumlu göründüğü gibi, kuşkulu bir anlayışla, kıskançlıklarla ve çoğu zaman buna eşlik eden bayağı yöntemlerle de uyumlu görünüyor.

Alt kabile içinde öne çıkan kişisel ilişkiler daha yakından incelendiği zaman, birçok durumda (örneğin Omarakana'da gördüğümüz gibi), dayılarla yeğenler arasında çok gergin, hatta açıkça dostça olmayan ilişkilerin varlığını saptamakta gecikmiyoruz. Buna karşılık, kardeşler arasında çoğu zaman gerçek bir dostluk var: Mitakata ve kardeşleri, Namwana ve kardeşleri buna tanıklık ediyor. Ama öte yandan, amansız kinlerin, şiddet eylemlerinin ve düşmanlıkların varlığını efsaneler söylediği gibi, gerçek yaşamda da bunlar gözlenebiliyor. Kabilenin çekirdeğini oluşturan bir grup kardeş arasında ölümcül bir uyuşmazlığın somut bir örneğini vereceğim.

O dönemde kamp kurduğum yere yakın bir köyde üç kardeş yaşıyordu, en büyüklerinin gözleri görmüyordu. Bu sakatlığı kötüye kullanan en genç kardeş, tembul cevizlerini henüz ol-

gunlaşmadan toplamayı ve kör kardeşini bundan yoksun bırakmayı alışkanlık haline getirmişti. Yoksun bırakıldığını anlayan bu kardeş korkunç bir öfkeye kapıldı ve eline geçirdiği bir baltayla kardeşinin evine girdi ve gözlerinin görmemesine karşın, yine de onu yaralamayı başardı. Yaralı kardeş kaçtı ve üçüncü kardeşin evine sığındı. Bu ortanca kardeşse, en küçük kardeşe yapılanları görünce öfkeye kapıldı ve eline geçirdiği bir mızrakla kör kardeşini öldürdü. Trajedi çok bayağı bir şekilde sonuçlandı: yargıçlar caniye bir yıllık bir hapis cezası verdi. Eskiden olsaydı -bu konuda bana bilgi verenler görüş birliği içindeler- intihar etmek zorunda kalırdı.

Az önce anlattığımız olayda, birbirinden ayrı iki suç edimini bir arada buluyoruz: Hırsızlık ve ölüm. Bununla ilgili olarak biraz konunun dışına taşmak yararsız olmayacaktır. Bu suçlardan hiçbirisi, yerlilerin yaşamında önemli bir rol oynamıyor. Çalma iki kavram altında sıralanıyor: *Kwapatu* (toplamak, kaldırmak), bu sözcük kişisel bir nesneyi, aygıtı ya da değerli nesneleri yasal olmayan yolla sahiplenmeyi anlatıyor; *vayla'u*, bu sözcük özel olarak bahçeden ya da yiyecek deposundan sebze çalmaya uygulandığı gibi, domuz ya da kümes hayvanlarını alıp götürmek için de kullanılıyor. Kişisel bir eşyayı çalmak daha zararlı sayılıyor ama yiyecek maddelerinin çalınması, son derece küçümsenecek bir şey. Bir Trobriyandlı için yiyecek kıtlığı çekmek ya da yiyecek dilenmek kadar daha mutsuz bir şey yoktur. Bir kimsenin yiyecek çalacak kadar kötü duruma düşmesi, en küçümsenecek bir durum olarak sayılıyor.

Öte yandan, değerli eşyaları çalmak söz konusu olamıyor, çünkü hepsi de kişisel bir işaret taşıyor[1] ve diğer kişisel nesnelerse, sahiplerinin haklarına büyük bir zarar vermiyor. Her iki durumda da, hırsız ancak utanç içinde kalmayı ve gülünç duruma düşmeyi başarıyor; gerçekte bana bildirilen tüm hırsızlık olayla-

8 Bizim şu yapıtımıza bakınız: *Argonauts of the Western Pacific.*

rını yapanlar, ya akılca zayıf olanlar, ya toplumun sırtından geçinenler ya da küçükler. Bir beyaz adamı, ticarete yönelik bir eşyadan, örneğin kullanmadığı ve bir açgözlü insan olarak kilit altında tuttuğu konserveden ya da tütünden yoksun bırakmak, yasanın, ahlakın ya da görgü kurallarının çiğnenmesi gibi sayılmıyor.

Cinayet, son derece seyrek görülür bir olay. Doğrusunu isterseniz, yukarıda anlattığım olayın dışında, benim oturduğum sırada bir tek olay çıktı: Büyücünün birisi, geceleyin gizlice köye yaklaşırken, mızrakla vuruldu. Bu cinayeti, bu büyücünün bir kurbanı olan hasta bir adamın savunulması olarak, onun silahlı adamlarından birisi işlemişti; böyle bir şeyi beklerken gece nöbet tutuyordu.

Bana ayrıca evlilik dışı ilişkide suçüstü yakalananlar üzerine, önemli bir yerde bulunan kişilere hakaret yüzünden ya da kavga döğüş sırasında cinayetlerden söz ettiler; savaşlarda düzenli olarak öldürülenlerden söz etmiyorlardı. Ne zaman birisi, başka bir alt kabileden başka birisini öldürürse, kana kan yasası zorunlu olarak uygulanıyor. Kuramsal olarak burada salt bir zorunluluk var ama uygulamaya gelince, ancak önemli bir adam ya da toplumda iyi bir yere sahip bir insan öldürülürse, yasa geçerli oluyor. Eğer kurban yaptığı hata yüzünden bu ölüme layık olmuşsa, o zaman öç alma gereksiz görülüyor. Öte yandan, buna katılan alt kabilenin onuru söz konusuysa, o zaman "kan parası" *(lula)* ödenerek öç almadan kaçma yolu açılıyor. Savaştan sonra barış anlaşmaları yapılırken bu düzenli işleyen bir kurumdu: Savaşçılar öldürülen ya da yaralanan her insan için bir bedel ödemeyi kabul ediyordu. Ama cinayette ya da bir insanın ölümünde bile, *lula* geri kalanları öç alma görevinden bağışık tutuyor.

Bu olay bizi kabilenin birliği sorununa götürüyor. Yukarıda anlattığımız tüm olgular, kabilenin birliğinin ne antropologların uydurduğu bir masal, ne ilkel tüzenin tek ve biricik ilke, ne de ortaya çıkardığı tüm sorunları ve güçlükleri çözmeye izin

veren bir anahtar olduğunu gösteriyor. Daha yakından incelendiği ve anlamı kavranacak şekilde uygulandığı zaman, gerçek durum, gerçek olduğu kadar bir dış görünüşün, ideal ile gerçek yaşamdaki bunun nesnelleştirilmesi arasındaki açıklıktan kaynaklanan çatışmaların, insanın kendiliğinden davranma eğilimiyle, katı yasanın arasında var olan uyumun yetersiz oluşunun bir çelişkiler dokusu olarak kendini gösteriyor. Kabilenin birliğinin, tüm diğer çıkarlara ve kabileyle dayanışma bağlarına salt bir bağımlılık istemesi (bu istek kendini yerlilerin öğretilerinde olduğu kadar, tüm mesleklerinde, açık kurallarında ve davranış örneklerinde de gösterir), yasal bir kurgudur ve bu dayanışma nerdeyse her zaman çiğnenir ve pratik olarak güncel yaşamda görülmez. Buna karşılık, kimi dönemlerde, özellikle yerlilerin tören yaptığı günlerde, kabilenin birliği her şeye egemen olur. Yasaların açıkça çiğnenmesinde ya da açık bir tahrikte birlik daha güçlü olarak kendini gösterir ve sıradan koşullar içindeki tüm bireysel düşünceler ve zayıflıklar, her üyenin davranışını nerdeyse tek başına belirler. Demek ki sorunun iki yönü var, eğer bu iki yönün karşılıklı etkileri göz önüne alınmazsa yerlilerin yaşamının en önemli olaylarının bir bölümünü ve yine benzer şekilde onların kurumlarının, törelerinin ve eğilimlerinin bir bölümünü derinliğine anlamak olanaksızdır.

Antropolojinin niçin sorununun görünümlerinden yalnız birisini ele aldığını, niçin yerlilerin tüzesinin katı ama düzmece öğretisini gerçek şeylerin tek dışavurumu gibi saydığını ayrıca anlamak zor değildir. Bu öğreti yerlilerin davranışının entelektüel, açık ve son derece saymaca görünümünü temsil ettiği için, açık pozisyonlarda ve kesin yasal formüllerde tek dile gelen de budur. Eğer bir yerliye şu ya da bu durumda ne yaptığını sorarsanız, o size ne yapması gerektiğini söylemekle yetinecektir. O size olası en iyi davranış kuralını sergiler. Yerinde çalışan bir antropologa bilgi verme rolünü üstlendiği zaman, yasanın ideal

ayrıntılarını ortaya koymak ona hiçbir şeye mal olmaz. Kendi duygularına, kendi eğilimlerine ve küçük kusurlarına, hoşgörüsüne ve başkalarının zayıflıklarına gelince, bütün bunları gerçek yaşamdaki kendi davranışına saklar. Bu durumda, kendi gereksinimlerinin gerisinde kalan yasaya uygun olarak hareket etmediğini, başkalarına olduğu kadar, kendine de açıkça itiraf etmeyi hiçbir zaman kabul etmez.

Öteki doğal görünüm, kaçamaklar, uzlaşmalar, yasal olmayan âdetler yalnız yerlilerin yaşamını doğrudan doğruya inceleyen antropolojide ortaya çıkıyor; yalnız yerlilerin dillerini ve açık onaylarını anlamak için değil, ayrıca hiçbir zaman, ya da nerdeyse hiçbir zaman dile getirmedikleri davranışlarının gizli nedenlerini ve kendiliğinden ortaya çıkan tepilerini anlamak için olguları özenle kaydetmek ve "gereçlerini" yeterince içli dışlı yakalamak gerekiyor. Yalnız anlatılanları kayda geçmekle yetinen antropoloji, ilkel yasanın öteki yüzünü bilmekten yoksun kalır. Bu öteki yüzün var olduğunu ve içtenlikle sergilenmediği, sözle dile getirilmediği ve açıkça formüllendirilmediği, bir muhalefet patlak vermediği sürece hoşgörüldüğünü söylemek bir abartma olmaz. Belki de biz hayvanca davranışlarla tüm âdetlerin dışındaki "zincirden boşanmış" vahşinin "eski kuramını" açıklayan yerdeyiz. İlkellerin davranışının tüm karmaşıklığının ve düzensizliğinin bu yorumunu bize veren yazarlar, bu davranışın dar anlamdaki yasaya uygun olmaktan uzak kaldığını biliyorlardı ama yerlilerin yasal öğretisinin yapısını bilmiyorlardı.

Günümüzde yerinde çalışma yapanlar, yerlilerin kendilerine verdiği bilgilere göre bu öğretiyi yeniden oluşturuyorlar ama insan doğasının bu kuramsal programı zorla benimsetmesinin bilisiz gölgesinde kalıyorlar. Yine ilkel insandan yasalara uygunluğun ve yasaya kendiliğinden boyun eğmenin bir modelini yapıyorlar. Gerçeklik ancak bu iki yorumun bileşimiyle elde edilebilir ve bir kez elde edilince, her ikisi de tek tek ele alındığı zaman, bunların son derece karmaşık şeylerin sadeleştirilmiş bir kurgusu olduğu ortaya çıkar.

İnsan kültürünün tüm diğer dışavurumu gibi, burada ilgilenmekte olduğumuz konuda da bize mantıksal bir doğruluğun ve bağlantının bir şeması gibi değil, birbirine karşıt birçok ilkenin bir karışımı gibi görünür. En önemli karşıtlık, anasoyu ile babanın ilgisi arasında vardır. Sonra bir yandan, totemik kabilenin dayanışmasıyla, öte yandan aile bağları ve bencil tepiler arasındaki karşıtlık gelir. Toplumdaki yerin soysal niteliğiyle, ya ekonomik başarıda ya da büyü uygulamasıyla elde edilen başarılarla haklılık kazanan kişisel bilincin benimsettiği savlar arasındaki çatışma da yine belli bir öneme sahiptir. Kişisel güç aracı olarak büyücülük de, özel olarak anmaya değer, çünkü büyücü çoğu zaman şefin korkunç bir rakibidir. Eğer kitapta yeterince yer olsaydı, daha somut nitelikte ve kazara ortaya çıkan başka çatışma örnekleri de anlatabilirdim. Tabalu alt kabilesinin politik gücünün derece derece yayılmasının gerçek öyküsünü ayrıntılarıyla ortaya koyabilir ve bu durumda yasal sınırları aşan toplumdaki konum ilkesinin, yerel vatandaşlık yasasını çiğnediğini ve bunların mitolojik tanıklıklarla, anasoyu mirasına dayandığını gösterebilirdim. Ayrıca bu Tabalular'la, Toliwagalar arasında yüzyıllar süren mücadeleleri de anlatabilirdim; birincilerin toplumda kendi yerleri, saygınlığı var ve bu yerleşik erkten ileri geliyor; ikinciler daha güçlü bir askeri örgüte ve savaşçı bir niteliğe sahipler, savaşlarda daha şanslı oluyorlar.

Çoğu zaman birbirine karşıt ve birbirinden ayrı toplumsal ilkeler arasındaki bu savaşımlardan ortaya çıkan bizim için en önemli sonuç, bizi ilkel topluluklar içinde var olan geleneksel yasa ve düzen kavramını değiştirmeye zorluyor. Kabile yaşamının tüm yüzeyine dışardan katı bir baskı uygulayan bir töre "kabuğu"nun temsilinden kesin olarak vazgeçmemiz gerekiyor.

Yasa ve düzen, yönettiği varsayılan aynı süreçlerden doğarlar. Ama ne katıdırlar, ne donup kalma etkisi yaparlar, ne de sürekli ve değişmez bir kalıptan çıkmışlardır. Daha çok sü-

rekli mücadelelerin ürünüdürler; bu mücadeleler yalnız insanın tutkularıyla yasa arasında değil, çeşitli yasal ilkeler arasında da geçer. Bu mücadeleler kimi koşullara uyarlar, ancak belirli sınırlar içinde olagelirler ve reklamları yapılmaktan kaçınılır. Bununla birlikte, açık bir kışkırtma karşısında bulunulduğu zaman, yasa hemen yasal kullanımlar üzerindeki ya da onu sınırlama eğiliminde olan ilkeler üzerindeki üstünlüğünü benimsetir; sonuçta kararı veren, yasal sistemlerin geleneksel sıra aşaması olur.

Gerçekte kavganın dar anlamdaki yasayla, yasallaşmış âdet arasında geçtiğini görmüştük; birincisi gücünü kesin bir gelenekten alır, ikincisiyse kendi gücünü kişisel eğilimlerden ya da gerçek iktidardan alır. Böylece yasamanın tümü yalnızca çeşitli tipteki yasaları içermez, örneğin yarı sivil, yarı ceza ya da ekonomik işlemlerde etkili olan yasalar, politik ilişkilerde vd. geçerlikteki yasalar gibi ayrıca çeşitli derecelerde yasal gelenekler, zorlama ve geçerlilikler de vardır; öyle ki, aşama sırasının oluşturduğu buyruklar, ana hukukunu, totemizmi ve toplum içindeki yere göre yasaları kapsar ve gizli kaçamaklarla, geleneksel yollarla yasaya meydan okur, suçu teşvik eder.

Trobriyand Adaları'ndaki tüzenin ve yasal kurumların analizi burada sona eriyor. Vardığımız sonuçlar şöyle özetlenebilir: Trobriyand toplumunda esnek ve olumlu (pozitif) zorunluluklar var ama yeterince sıkı; bunlar daha ileri uygar toplumlarda benimsetilen sivil yasama zorunluluklarına denk düşüyor. Bu zorunluluklar, karşılıklı olma ilkesini, toplumsal düzenlemeleri ve sistemli olasılıkları içeriyor ve dış zorlamaların yerini tutuyor. Ayrıca olumlu buyruklar kadar esnek ve ortamın koşullarına uyabilir ama çeşitli işlevleri yerine getiren olumsuz (negatif) yasal buyruklar, yasaklar ve tabular var.

Ayrıca bizim analizimiz yasal ve töresel buyrukların yeni bir sınıflamasını yapmayı telkin etmeye, yasamayı töresel buyrukların özel bir kategorisi gibi tanımlamaya ve kendi içinde alt-

bölümlere ayırmaya izin veriyor. Bu ilişki altında, yarı sivil ve yarı ceza yasalarında başlıca bölünmeden ayrı olarak ayrı derecelerdeki yasalar içinde de bir ayrım yapmak gerekiyordu; bu bize yasal olarak hoş görülen âdetlerden geçerek başlıca ve en çok benimsenmiş yasalardan kaçamak yollarını ve yasaları geleneksel olarak saptırmaya değin bir sıra aşaması *(hiyerarşi)* kurmamıza izin veriyor. Ayrıca birkaç tane birbirinden ayrı sistemin varlığına da inanmıştık; bunların bütünü, kabile tüzesinin iskeletini oluşturuyor ve bu sistemler, geri kalan zamanlarda yan yana uzlaşma durumunda bulunan ya da karşılıklı uyum sağlayanlarla bir arada çatışmaya giriyorlar. Bu noktalarda daha çok ayrıntıya girmenin yararlı olacağını sanmıyoruz, çünkü bizim vardığımız sonuçlar, yeterli olguların bütününe dayanıyor, yoksa uzun uzadıya kuramsal tartışmaların peşinden geliştirilmiş değildir.

Bununla birlikte, bizim tartışmalarımızın önemli bir olguyu ortaya çıkardığını söyleyelim, şöyle ki, gerçek sorun, salt ve sade buyrukların sıralanmasında değil, bu buyrukların uygulandığı yolların ve olanakların araştırılmasında yatıyor. İlgili kişilerin ve genelde topluluğun tepkisinin, konformizmin ya da umursamazlığın uygun düştüğü kesin bir düzenlemeyi kapsayan durumların incelenmesi, özellikle öğretici oldu. İlkel bir buyruklar sisteminin kültürel bağlamı diyebileceğimiz bunların oluşturduğu bütün yerlilerin *corpus juris* (yasa maddeleri) denilen basit bir anlatım kadar önemlidir; etnolog bunları, yerinde yapılan çalışmalarda benim "kulaktan duyma" dediğim "yönteme" uygun olarak soru-yanıt araştırmasının sonuçları olarak kendi not defterine geçmiştir.

Böylece yerinde yapılan antropolojik araştırmalarda yeni bir yola sahibiz: Gerçek yaşamda işlediği gibi töre kurallarının doğrudan gözlenmesiyle inceleme. Bu inceleme, yasa ve töre buyruklarının, birbirinden ayrı, yalıtılmış değil, organik bir bütün oluşturduğunu ortaya koyuyor; bunlar toplumsal yaşam

içine salınan çok sayıdaki dokunaçlarla açıkça karakterize edilmişlerdir; yalnızca toplumsal işlemlerin oluşturduğu halka olarak vardır. Parça parça bir tarzda algılanan kabile yaşamının sergilediklerinin çoğunun, yetersiz bir bilginin sonucu olduğunu ve insan yaşamının genel niteliğiyle ve toplumsal örgütlenmelerin istekleriyle bağdaşmaz bir olgu olduğunu ileri sürüyorum. Birbirleriyle bağları olmayan inorganik törelerin oluşturduğu bir kodla yönetilen yerli bir kabile, gözlerimizin önünde dağılır.

Yerinde yapılan araştırmaların bu parça parça bilgilerinin ve törelerin, inançların adeta havada asılı ya da daha doğrusu bir kâğıt üzerinde değersizce var olan ve yaşam gibi üçüncü bir boyuttan tümüyle yoksun davranış kurallarının betimlemelerinin özetinden hızla ve tümüyle kurtulmayı dilemekten başka bir şey yapamayız. Antropoloji ancak bu sonuca katkıda bulunarak, biz diğer antropologlar için birtakım aptal insanlar ününü yaratmayı ve ilkelleri gülünçleştirmeyi amaçlayan bu sayısız bayağı ve basmakalıp şakalara son vermeyi başaracaktır. Örneğin bu denli saçma önerilere anıştırmada bulunuyorum: "Brobdignacien"lerde bir adam kayınvalidesine rastladığı zaman, her ikisi birden kavgaya başlıyorlar ve her ikisi de gözleri morarmış olarak uzaklaşıp gidiyor"; "Bir Brobdiag bir kutup ayısıyla karşılaşırsa, sıvışıyor ve kimi kez ayı onu izliyor"; "Eski Kaledonya'da, bir yerli yol kenarında bir şişe viski bulursa, onu bir dikişte bitiriyor ve bundan sonra, bir başka şişe aramaya koyuluyor" ve örnekler böyle sürüp gidiyor. (bunları belleğimden anlatıyorum, yani yaklaşık olarak ama bu öneriler tümüyle usa yatkın.)

Bu önermelerle alay etmek kolaydır ama bundan gerçekten sorumlu olan, yerinde çalışan antropologun kendisidir. Genelde monografiler gerçekte ortaya çıkan olguları olduğu gibi değil de, ortaya çıkması gerektiği gibi ya da kulaktan duyulduğu şekliyle anlatıyorlar. Eski betimlemelerin çoğunun amacı insanı şaşırtmak, eğlendirmek ve ilkellerin aleyhine şaka yapma fırsatı bul-

maktı ve bu antropologların aleyhine daha uygun ve daha kolay şakalar buluncaya değin vardı. Eski günce tutanlar için ilginç olan bir âdetin garipliğiydi, yoksa onun gerçekliği değildi hiçbir zaman. Bir çevirmenin yardımıyla ve soru-yanıt yöntemiyle çalışan modern bir antropolog, ancak görüşleri, genellemeleri ve sıradan saptamaları toplayabilir. Bize hiçbir gerçeği aktaramaz, bunun nedeni basittir, çünkü onun kendisi hiçbir zaman bu gerçeği görmemiştir. Çoğu zaman antropoloji çalışmalarına eklenen gülünç şeyler, yaşamın verdiği bir bağlamı göz önüne almayan saptamaların yapay niteliğinden ileri gelir. Gerçek sorun yaşamın kurallara nasıl uyduğunu araştırmakta değil -böyle bir boyun eğme yok-, kuralların yaşama nasıl uyduğunu araştırmakta yatıyor.

Kuramsal kazançlarımıza gelince, Trobriyand yasalarının analizi ilkel bir toplumda bulunan ve aynı zamanda hem grubun içindeki dayanışma, hem de kişisel çıkarların değerlendirilmesi üzerine dayalı güç bağlarıyla ilgili olarak bize açık bir görüş verdi. Bir yandan "grup duygusu", "ortaklaşa kişilik" ve "kabile içinde erime" ile, öte yandan bireycilik ve sözde uygar insanın niteliklerinden olan bencil amaçlar gütme arasında bir karşıtlık kurmak, bize tümüyle yapay ve yarasız görünüyor. İster ilkel olsun, ister uygar, hiçbir toplum bir uydurma ya da insan doğasının hastalıklı büyümesi üzerine kurulamaz.

Bu çalışmada vardığımız sonuçlar arasında daha çok moral nitelikte olan birisini belirtmek uygun düşecektir. Her ne kadar genelde olguların betimlenmesi ve saptanmasıyla yetinmiş olsak da, yine de bunlar arasında daha önce tartışılmış olguların kimi açıklamalarını içeren daha genel kuramsal bir analize bizi çekenler bulunuyordu. Ama biz bunu yaparken, bir kez olsa bile varsayımların, evrimci yeniden kuruluşların ya da tarihin gerekliliğine başvurmadık. Vermiş olduğumuz açıklamalar, bu olguların daha basit öğelerine ayrılmasına ve bu öğeler arasında var olan ilişkilerin araştırılmasına indirgeniyordu. Ya da

her kültürün belli bir görünümünü başka bir kültüre bağlayabildik ve her birinin kültürel şema içinde yerine getirdiği işlevi ortaya çıkarabildik. Ana hukukuyla baba ilkesi arasındaki ilişkilerin ve yine ikisi arasında çıkan kısmi çatışmaların "uzlaşma oluşumu" denilebilecek oluşumların tümünü açıkladığını, bu uzlaşmanın içine örneğin teyze, dayı çocukları arasındaki evlenmelerin, kimi miraslarda özel koşulların, ticari işlemlerde kimi tiplerin, babanın, oğulun ve dayının oluşturduğu tipik aile çevresinin ve kabilenin bölünmesi üzerine kurulu sistemin kimi özelliklerinin girdiğini görmüştük.[1] Yine toplumsal yaşamın çeşitli özelliklerinin, karşılıklı görev zincirinin, görevlerin törensel olarak yerine getirilmesinin, kimi tutarsız ticari işlemlerin bağıntılı olarak bir araya getirilmesinin, yine bu öğelerin her birinin yerine getirdiği işlevle açıklandığını ve yasanın zorlayıcı gücünü bütünlemekten ibaret olduğunu gösterebilmiştik. Saygınlığın mirasla geçmesiyle, büyücülüğün gücü ve etkin insan olma arasındaki ilişkinin kaynağının kişisel başarıda olması, Trobriyand Adaları'nda varolduğu biçimiyle, bu ilkelerin herbirinin kültürel rolüyle açıklanıyor. Baştan sona ampirik olan bir alanda kalırken, tüm bu olguları, hizmet ettikleri koşullar kadar amaçlarını da ortaya çıkararak açıkladık, diğer bir deyişle, bilimsel açıklamalarını yaptık. Bu tür açıklamalar, şu ya da bu törenin evrim basamağında yer aldığı düzeyde ya da onların tarihsel öncelleri üzerinde yapılacak daha sonraki araştırmaları yararsız kılmaktan uzaktır. Ayrıca tarihsel görüş kadar kuramsal yöntem için de yer var, ama bu görüş noktası antropolojinin üstüne çıkma savında olmamalıdır ve dahası onu ortadan kaldırmamalıdır. İnsanı inceleyen bilginlerin sonunda şöyle demelerinin tam zamanıdır: "Uydurma olmayan varsayım."

---

1 Bu konuda daha ayrıntılı bilgiyi, *Cinsellik ve Baskı* adlı yapıtımızda bulabilirsiniz.

İLKEL PSİKOLOJİDE MİT

Birinci Bölüm

Yaşamda Mitin Rolü

Tipik bir Melanezya kültürünü incelerken ve bu yerlilerin görüşlerini, geleneklerini ve davranışlarını analiz ederken, kutsal geleneğin ve mitin onların tüm uğraşılarına hangi noktaya değin girdiğini ve hangi güçle bunları kendi toplumsal ve ahlaksal davranışlarına benimsettiklerini göstermeyi kendime öneriyorum. Başka türlü söyleyecek olursak, bu denemenin amacı, bir yandan bir kabilenin sözü, miti ve kutsal efsanesiyle arasında var olan yakın ilişkileri, öte yandan, ayinsel edimlerini, ahlaksal eylemlerini, toplumsal örgütünü, hatta pratik etkinliklerini ortaya çıkarmaktan ibarettir.

Melanezyalılar'ın yaşamına ilişkin olguların betimlenmesine daha bir belirginlik kazandırmak için, mitoloji biliminin güncel durumunu daha önce kısaca özetleyeceğim.

Görüşlerin ve bizi ilgilendiren konuya ilişkin yazında hüküm süren ve daha az büyüklükte olmayan sertliklerin yaygın çeşitliliğini saptamak için, yüzeysel bir göz atmak yetişir. Mitin, efsanenin ve halk masalının doğasını açıklamayı öneren en son kuramları yalnızca göz önüne alırken, başlıca Almanya'da gelişen ve "Doğa-Mitoloji" denilen okulun en azından kökenlerine ve savlarına birinci yeri vermemiz gerekiyor. Bu okula ait olan bilginler, ilkel insanın doğa olaylarına çok güçlü bir ilgi gösterdiğini ve bu ilginin başlıca kuramsal, derin düşünceye dalma ve şiirsel düzeyde olduğunu ileri sürüyorlar. İlkel insan ayın evrelerini ya da gökte güneşin düzenli ama değişen hareketini yorumlamak ve dile getirmek isterken, yapıcı rapsodiler tasarlıyor. Bu okulu izleyenlerin gözünde tüm mit şu ya da bu doğal olayın çekirdeği ya da en son gerçeği olarak bir masalın içine özenle katılmış, çoğu zaman tümüyle örtünmüş ya da silinmiş bir derecede bulunur. Şu ya da bu mitolojik ürünün temelinde bulunan doğal bir olayı belirlemek söz konusu olduğunda, bu bilginler her zaman uyum içinde değildir. Bunların kavramlarıyla öylesine "aylaştırılmış" ayla ilgili mitolojiler var ki, yerin gece uydusuna bağlanmasının dışında başka bir olgunun ilkel insanlar arasında rapsodik bir yoruma konu olabilmesini kabul etmiyorlar. 1906'da Berlin'de kurulan "Mitlerin Karşılaştırılması İnceleme Derneği" (üyeleri arasında Ehrenreich, Siecke, Winkler ve birçok ünlü bilgin var), ayın işareti altında incelemelerini sürdürüyor. Frobenius gibi başkaları da ilkel insanın yalnız güneşin çevresinde kendi simgesel masallarının dokusunu ördüğünü sanıyor. Ayrıca meteorolojik yorumlama okulu da var; bunlara göre rüzgâr, atmosferin durumu ve gökyüzündeki değişimler mitlerin özünü oluşturdular. Bu okulu izleyenler arasında Max Muller ve Kuhn gibi eski kuşaktan büyük bilginlerin adlarını da saymak gerekir. Bu uzman mitoloji bilginlerinin çoğu, gök varlığını ya da ilkesini ateşli bir şekilde savunuyorlar. Daha çok seçmeci olan diğerleri,

ilkel insanın az çok tüm gök cisimlerini içine alan bir karışım yaparak kendi mitolojisini yarattığını kabul etmeye hazırlar.

Mitlerin bu doğal yorumunu aslına bağlı ve usa yatkın bir biçimde özetlemeye çalışacağım ama bu kuramın benim kanıma göre hiçbir zaman bir antropologun ya da hümanistin dile getirmediği en aşırı kavramlardan birisini temsil ettiğini itiraf etmek zorundayım. Bu görüşü, büyük psikolog Wundt, gerçekten yıkıcı bir şekilde çürütmüştür ve Frazer'in kimi yapıtlarının ışığı altında incelendiği zaman, tüm içerikten yoksun görünüyor.

Hâlâ ilkeller arasında yaşaya gelen mitler üzerine kişisel olarak kendimi verdiğim bu inceleme, ilkel insanın doğanın artistik ya da bilimsel yanıyla çok göreceli bir ölçü içinde ilgilendiğini söylememe izin veriyor. Simgecilik ilkel insanın düşüncelerinde ve mitlerinde çok sınırlı bir rol oynuyor. Gerçekte mit, aylak bir insanın kendi fantezilerini başıboş bırakarak düşlediği bir rapsodiden çok, ağırlığının iyice duyulduğu son derece önemli kültürel bir güçtür. Doğacı kuram mitin kültürel işlevini bilmeden ilkel insana çok sayıda düşsel çıkar sağlıyor ve halk masalı, efsane, "saga", kutsal efsane ya da mit kadar kolay ayırt edilebilir türleri aynı plana koyarak ciddi bir belirsizlik suçu işliyor.

Mitin içinde doğa olaylarının simgesel ve düşsel bir anlatımını gören bu kurama karşıt başka bir kuram, geçmişin olaylarına bağlanan tarihsel anıların kutsal efsanesi içinde bulunuyor. Almanya'da ve Amerika'da "Tarihsel Okul"un savunduğu ve İngiltere'de Doktor Rivers'in temsil ettiği bu görüş tarzı, ancak gerçeğin bir bölümünü aralıyor. Tarihsel ve doğal ortamın, kültürel ürünlerin derinden etkilendiğinden kuşku edilemez ve çoğu zaman bunun derin izleri mitte bulunabilir. Bununla birlikte, tüm mitolojide saf ve basit bir tarih sıralaması görmek, ilkel doğacının bunda derin derin düşüncelere daldığını görmek kadar yanlıştır. Bu kez de bu kuram, ilkel insanı bilimsel eğilimlerle do-

natıyor ve ona -olmayan- bir bilgi edinme arzusunu veriyor. İlkel insan biraz geçmişe ve doğaya meraklı olarak, her şeyden önce bir sürü uğraşıların ve sayısız güçlüklere karşı savaşımın içindeydi, öyle ki, salt pratik ilgilerinin diğerlerine ağır bastığını onaylamak, bizi pek yanılgıya düşürmez. Mitolojinin ve kabilenin kutsal bilgisinin güçlü bir olanak oluşturduğunu ve bunun sayesinde ilkel insanın kendi kültürel yaşamını belirten iki amacı bir araya getirmeyi başardığını daha sonra göreceğiz. Ayrıca mitin ilkel insana verdiği hizmetin dinsel ayinlerin, kimi ahlaksal etkilerin ve kimi sosyolojik ilkelerin araya girmesi sayesinde olası olduğunu da daha sonra göreceğiz. Oysa din ve ahlak, bilim tarihine çok sınırlı bir ölçüde yararlı olduğundan, mitin tümüyle ayrı psikolojik bir tutumu varsaydığı söylenebilir.

Din ile mit arasında var olan yakın bağlar çoğu bilginin gözünden kaçtı, ama diğerleri bunu sezdiler. Wundt gibi psikologlar, Durkheim, Hubert ve Mauss gibi sosyologlar, Crawley gibi antropologlar, Miss Jane Harrison gibi antik klasik çağın uzman bilginleri din ile mit arasında ve kutsal gelenekle toplumsal örgütlenmelerin normları arasında var olan bağları kavramakta başarısız olmadılar. Tüm bu bilginler, az ya da çok, büyük ölçüde James Frazer'in çalışmalarından etkilendiler. Her ne kadar büyük İngiliz antropologu ve onun yandaşlarının çoğu mitin sosyolojik ve ayinsel önemi üzerine açık bir görüşe sahip olsalar da, mitolojinin sosyolojik bir kuramının temel ilkelerini daha kesin bir biçimde açıklığa kavuşturacak ve dile getirmeye izin verecek birkaç olguyu, duraksamadan okuyucuların yargısına bırakacağım.

Mitoloji biliminde geçerli olan bu görüşlerin ayrımların ve tartışmaların yeniden gözden geçirilmesine daha büyük bir genişlik kazandırmak benim için kolay olacak. Birincisi, acaba Zeus ayı ya da güneşi mi temsil ediyordu, yoksa gerçek tarihsel bir kişiliği mi temsil ediyordu, klasik hümanistler buna kendi olanaklarıyla karar verebileceklerini öne sürüyorlar. Acaba inek

gözlü eşi (Hera) sabah yıldızını mı temsil ediyor, yoksa ineği ya da rüzgârı mı simgeliyor: Bu alanda egemen olan yorumlar sözel olmaktan öteye gitmiyor. Daha sonra bu sorunlar, çeşitli arkeolog gruplarının yeni tartışmaları için mitoloji sahnesine getirildiler; bu yeni sahnede Kaldeliler, Mısırlılar, Hintliler, Çinliler, Perulular ve diğerleri vardı. Bunun yanında tarihçi, sosyolog, edebiyat tarihçisi, dil uzmanı, Alman ve Latin uzmanları, eski Slav uzmanları da tartışmaya katılma gereğine inanıyorlardı; bu dallardan her birini bir avuç bilgin temsil ediyordu ve herkes kendi belgesine inanıyordu. Bununla birlikte mitoloji, mantıkçılar, psikologlar, metafizikçiler ve epistomologlar da müdahalenin dışında olmadığı gibi, teozoflar, modern astrologlar ve "Hıristiyan Bilimi"nin yandaşları da yine söyleyecek sözlerinin olduğuna inanıyorlar.

Son olarak psikanalistleri de anlamalıyız; bu sonuncular, mitin insan ırkının gündüz düşünden başka bir şeyi temsil etmediğini, bilinçaltı bataklığına inmek için doğa kadar tarihe ve kültüre de sırt çevirerek ancak bunun açıklanabileceğini ve bu bilinçaltının dibinde yürürlükteki psikanalitik yorumların tüm donanımının ve simgelerinin bulunacağım bize öğretme savındalar. Buradan çıkan sonuca göre, zavallı antropolog ve folklorcu sonunda bayrama katıldığını sandığı anda, eline birkaç parça kırıntı geçiyor.

Eğer karmaşa ve belirsizlik izlenimi vermeyi başardıysam, inanılmaz mitolojik tartışmalar bakımından bir kuşkulu duygu esinlediysem, kendime önerdiğim amaca varmış oldum. Bu amaç, okuyucuları antropolojik araştırmaların yerinde solunduğu açık havaya çıkmak için kuramcıların kendilerini verdiği kapalı oda çalışmalarından vazgeçmeyi ve benim bir Melanezya kabilesi içinde geçirdiğim yılları, benimle düşüncede yeniden yaşamalarını davet etmekten ibarettir. Lagünlerde kürek çekerek, yakıcı güneş altında kendilerini bahçe işlerine veren yerli-

leri gözleyerek, vahşi ormanları aşarken onları izleyerek, kıvrımlı deniz kıyılarında ve kayalıklarda onlarla birlikte yürüyerek yaşamlarını tanımayı öğreniriz. Günün sonunda serin havada ya da akşamın gölgesinde törenlerine katılarak, bir ateşin çevresinde yedikleri yemeği paylaşarak anlattıkları öyküleri dinleme fırsatı buluruz.

Antropolog (mitoloji üzerine tartışmalara katılanlar için aynı şeyler söylenemez) ilkel insanın yanına sığınmak için tek avantaja sahip olduğundan, her seferinde kuramlarını değiştirmek tehdidi altında kaldığını ve gösterişli parlak sözler yığınının tükeneceğini hisseder. Antropolog, birkaç zayıf kültür kalıntısına, parçalanmış tabletlere, silinmiş yazı metinlerine ya da parça parça yazılara kendi araştırmaları için bağımlı kalmaz. Onun büyük boşlukları doldurmaya ve yığın yığın yorumlara başvurmaya gereksinimi yoktur, tahminlere gereksinimi vardır. Mitlerin yaratıcısı orada, elinin altındadır. Sadece bir metni tüm ayrıntılarıyla ve tüm çeşitlemeleriyle kayda geçirme ve koruma olanaklarına sahip değildir, ayrıca bunların doğruluğunu anlamak için çeşitli denemelerden geçirme olanağına da sahiptir. Metnin bütünsel ve özgün anlamını bulmak için kendisine yardımcı olabilecek bir yığın yorumcular da bulunur. Dahası, mitin içinde doğmuş olduğu yaşamın kendisi tüm bolluğuyla gözlerinin önündedir. Daha sonra göreceğimiz gibi, yaşamın verdiği bu bağlam, mitin kendisi kadar, anlatı üzerinde de bizim için öğretici olur.

Mit, vahşi bir topluluk içinde var olduğu biçimiyle, yani ilkel biçimiyle yalnızca anlatılacak bir öykü değil, aynı zamanda bir gerçekliktir. Modern romanlarda anlatılan türden basit bir kurgu değil, yaşanan bir gerçekliktir, çünkü mitin altında yatan olayların uzak bir geçmişte ortaya çıktığına, dünyanın ve insanın yazgısı üzerinde etkisini sürdürdüğüne inanılır. Derinden inanmış Hıristiyanlar için yaratılış, ilk günah ve İsa'nın çarmıhta

kurban edilmesiyle günahların ödenmesi neyse, ilkel insan için de mit odur. Tıpkı bizim kutsal öykülerimiz gibi, ilkellerin mitleri de onların ayinlerinde, ahlaklarında yaşayagelir, inançlarına egemen olur, davranışlarını düzenler.

Metinlerin basitçe incelenmesiyle mitler üzerindeki çalışmanın sınırlandırılması, bunların niteliğini doğru anlamak için kaçınılmaz olmuştur. İlk çağın klasik mitleri, doğunun eski kutsal kitaplarının ve diğer benzeri kaynakların mitleri, bizler gerçek inanmışların yorumlarını elde etmeden, onların gerekçeleri olan toplumsal örgütlenmelerin, uygulamadaki ahlakın ve halk törelerinin bililerini aynı zamanda bize aktarmadan, yaşayan inancın bağlamı olmadan ya da az çok yerinde derlemelere izin veren modern araştırmalar için kapsamlı bilgi olmadan bize değin ulaştı. Ayrıca tüm bu anlatılar kendi güncel biçimleri içinde ancak yazmanların, yorumcuların, bilgin din adamlarının ve ilahiyatçıların önemli şekilde değişikliklerine uğradıktan sonra bize ulaştı. Hâlâ yaşayan bir mit incelenirken, eğer yaşamın gizemi kavranılmak isteniyorsa, ilkel mitolojiye değin gerilere gitmek gerekir, diğer bir deyişle, din adamları biliminin henüz mumyalamadığı ve sağlam dolaplara kapatmadığı ama yaşamla ve ölülerin dinleriyle de bağdaşmadığı bir döneme gitmek gerekir.

Daha sonra göreceğimiz gibi mit kendi yaşayan gerçekliği içinde incelendiği zaman, simgesel bir ürün gibi değil, üzerine dayandığı konunun doğrudan bir anlatımı gibi görünüyor. Mit asla bilimsel ilgiyi doyurmaya yönelik bir açıklama değil, toplumsal gereksinimlere ve isteklere dayalı, dahası, pratik gereksinimlere yardım eden, dinsel gereksinimleri ve ahlaksal özlemleri derinden doyurmaya yönelik eski bir gerçekliğin yeniden anlatılmasını oluşturuyor. İlkel uygarlıkta mit kaçınılmaz bir işlevi yerine getiriyor: İnançları yükseltiyor, bir düzene koyuyor, dile getiriyor. Ahlakı koruyor ve kayırıyor. Ayinin etkinliğini güvence altına alıyor ve insanın davranışı için pratik ku-

ralları içeriyor. Demek ki mit, insan uygarlığı için yaşamsal bir katkı maddesini oluşturuyor. Bir masal güvercini değil, önemli bir ağırlığı olan etkin bir güç. Usa uygun bir açıklama ya da sanatsal bir düş gücü olmaktan uzak ama inancın ve ilkel ahlaksal bilgeliğin pragmatik bir şartını temsil ediyor.

Şimdi çeşitli mitlerin incelenmesiyle tüm bu önermelerin kanıtlarını vermeye çalışacağım ama bizim analizimizin gerçekten inandırıcı olması için, bana öyle geliyor ki, önce yalnız mitlerin değil, ayrıca halk masalının, efsanenin ve geçmiş olayların anılarının da birer betimlemesini vermek gerekiyor.

Kendimizi düşünsel olarak bir Trobriyand lagününe taşıyalım ve onların çalışmalarına, oyunlarına katılarak, onların öykülerini dinleyerek yaşamlarının içinde katılalım.[1] Kasım ayının sonunda yağışlı havalar gelir yerleşir. Bahçelerde yapılacak pek bir şey kalmaz, balık mevsimi tam başlamamıştır, deniz ötesi seferler yeni bir izne değin askıya alınmıştır ama bayramların ve harman kaldırma danslarının canlandırdığı neşeli etkinlikler her zaman vardır. Toplumsal iletişimler havaya bağlıdır, insanlar buna her zaman hazırdır ama yağışlar insanları çoğu zaman evlerinde oturmaya zorlar. Hava kararırken bunların köylerinden birisine gelelim ve alevleriyle insanları çeken ateşin yanına oturalım, gece ilerledikçe, insanların sayısı da artıyor. Konuşmalar gelişiyor. Bir ara birisinden öykü anlatması isteniyor, çünkü artık *peri masalları* anlatma mevsimi gelmiştir. Eğer iyi bir anlatıcıysa, çok geçmeden gülüşmelere yol açar, kendisine

1 Trobriyand Adaları, Yeni Gine'nin kuzeydoğusunda bir mercan adaları topluluğu oluşturur. Bu adaların yerlileri Papu-Melanezya ırkına aittir ve fizik görünüşleri, kafa yapıları ve toplumsal örgütlenmeleriyle, Okyanus kültürüyle, Papua kültürünün kimi temel özelliklerini bir arada toplar, Yeni Gine'nin kara kısımlarına göre daha geri bölümü oluşturur. C. G. Seligman'ın *Melanesians of British New Guinea,* adlı yapıtında, kuzeyde yaşayanların tam bir betimlemesini bulacaksınız. Trobriyandlılar bunların yalnızca bir alt bölümünü oluşturuyor.

yanıt verilir, sözü kesilir ve anlatısı gerçek bir "başarıyla" gelişerek sonuçlanır.

Yılın bu döneminde köylerde genellikle özel tipte halk masalları *-kukwannebu-* anlatılır. Açık olmayan bir inanca göre (hem bunu kimse pek ciddiye almıyor), masal anlatmak, bahçelere yeni ekilmiş ürünler üzerinde olumlu bir etki yapar. Bu etkiyi elde etmek için, kısa bir şarkıdan sonra masal anlatmalı ve *kasiyena* denilen çok verimli yabani bitkilere anıştırmada bulunulmalıdır.

Her öykü, topluluğun bir üyesinin malıdır. Her öyküyü "birçok başka üyeler de iyi bilebilirler" ama bunu yalnız öykünün sahibinin anlatması gerekir. Bununla birlikte, bir başka kimseye öğretilerek, sahibinden sonra ya da sahibinin yerine anlatmasına izin verilerek bir başkasına armağan edilebilir. Ama tüm "mal sahipleri" insanı güldürme yeteneğine sahip değildir, oysa bu öykülerin temel amacını da bu oluşturur. İyi bir anlatıcı, bir diyalog boyunca sesini değiştirebilmelidir, belli bir ölçü içinde şarkıyı söyleyebilmelidir. El kol hareketleri yapabilmelidir, sözün kısası, dinleyiciler önünde oyununu oynamasını bilmelidir. Bu masallardan kimisi gerçek bir "kahve" öyküsüdür. Diğerlerine gelince, bir kanı sahibi olmak için birkaç örnek vereceğim.

Burada konu olan başı dertte genç bir kızla, onun kurtarıcısı olan bir kahramandır. İki kadın kuş yumurtası aramaya çıkarlar. Kadınlardan birisi bir ağacın altında bir yuva bulur ama öteki onu uyarır: "Bunlar yılan yumurtası, dokunma!" "Ah, hayır, bunlar kuş yumurtası" diye yanıt verir beriki ve yumurtaları alır. Ana yılan sonra gelir ve yuvayı boş bulur, yumurtaları aramaya çıkar. En yakındaki köye girer ve bir şarkıya başlar: "Yolun tüm kıvrımlarını izleyerek yürüdüm. Kuş yumurtası yemeye izin var ama bir dostun yumurtasına dokunmak yasaktır."

Yolculuk uzun sürer, çünkü ana yılan her yerde aynı şarkıyı söyleyerek köyden köye gider. Sonunda iki kadının oturduğu köye girer ve suçlunun yumurtaları pişirdiğini anlar, çevresinde halkalanır ve bedeninin içine girer. Kurban yere yığılır, gücünü yitirir ve hastalanır. Komşu köyde oturan bir adam, bu dramatik durumu gece düşünde görür. Oraya koşar, yılanı bedenden dışarı çıkarır, parça parça keser, iki kadınla birden evlenir ve böylece yürekliliğinin karşılığı olarak çift ödül alır.

Başka bir öyküde, bir babayla iki kızından oluşan mutlu bir aile var; bu aile, mercanadasının kuzeyine doğru gitmek için yerlerini terk ederler ama yollarını şaşırır, güneybatıya yönelirler, Gumasila'nın kayalık adasının vahşi tepelerine sürüklenirler. Baba düz bir yere uzanır ve uykuya dalar. Ormandan bir dev çıkar, babayı yutar, kızlardan birisini yakalar götürür, ötekisi kaçmayı başarır. Ormanda saklanan bu kız kardeş, esire bir topuz ulaştırmayı başarır ve dev uyuya kaldığında, onu ikiye böler ve kaçar giderler.

Bir kadın beş çocuğuyla birlikte bir köyde oturur. Korkunç büyüklükte bir "kuyruğu dikenli balık" kıyıya gelir, köyün içine dalar, kulübenin içine girer ve bir şarkı sesiyle kadının bir parmağını keser. Kızlardan birisi canavarı öldürmeyi dener ama başaramaz. Sonraki günlerde de aynı süreç sürer gider ve beşinci günde, kadının en küçük beşinci kızı dev balığı öldürmeyi başarır.

Bir bitle bir kelebek uçakla bir küçük geziye kalkışırlar, bit yolcudur, kelebekse hem uçak olur, hem de pilot. Yolculuğun ortasında, tam denizin üstünde bir körfezle bir ada arasında uçarken, bit bir çığlık atar, kelebek ters döner, bit düşer ve boğulur.

Bir adamın insan yiyici bir kaynanası vardır; üç tane çocuğunu bakması için ona teslim eder ve kaygılanmadan çekip gider. Kadının çocukları yemeye çalıştığını söylemeye gerek

yoktur ama çocuklar zamanında kaçar ve bir palmiyenin tepesine tırmanırlar, ninelerine kafa tutarlar (öykünün bu bölümü yeterince uzun); babaları gelip onu öldürünceye değin direnirler. Güneşe ziyarete gidildiğini anlatan başka bir öykü daha var; bir başkası ise bahçeleri kırıp geçiren bir devi anlatıyor. Başka bir öykü ise, başlıca kahramanı obur bir kadının, gömme törenlerinde dağıtılan tüm yiyecekleri çaldığını anlatıyor ve böyle sürüp gidiyor.

Bununla birlikte, biz burada anlatıların metninden çok, sosyolojik sonuçları üzerinde dikkatimizi topluyoruz. Hiç kuşku yok, metinlerin kendisi de son derece önemli ama kendi bağlamından ayırınca, cansızlaşıyor. Daha önce de dediğimiz gibi, öyküye duyulan başlıca ilgi ve onun kendi niteliği, anlatma tarzından ileri geliyor. Sürecin netliği, ses ve mimikler, anlatıcıdan gelen uyarı ve dinleyiciden gelen yanıt, yerliler için metnin kendisi kadar önem taşıyor. Sahnenin de istenen bir zamanda yer alması gerekiyor, örneğin günün belli bir saatinde ve yılın belli bir mevsiminde geçmiş olmalı, tablonun arkasında, büyü etkisi yapan ve peri masalına uygun bir atmosfer içinde yapılacak çalışmaları beklerken, bahçedeki bitkiler tomurcuk vermeye başlamalı. Ayrıca özel mülkiyet kurumunun, eğlendirici kurgunun kültürel rolünün, iletişim kurma açısından yerine getirdiği işlevin sosyolojik yanını da göz önüne almalıyız. Tüm bu öğeler, metnin kendisi kadar dikkatli bir inceleme yapmaya değer önemdedir. Öyküler yerlilerin yaşamlarından çıkıyor, yoksa yalnızca kâğıt üzerinde görünmüyor. Bir bilgin bu öykülerin geliştiği atmosferi bilmeden not ettiği zaman, gerçekliğin yanlış imgelemini vermiş oluyor.

Şimdi de öykülerin başka bir ulamına geçiyorum. Bunlar ne özel mevsimleri içeriyorlar, ne basmakalıp bir biçimde anlatım olanakları var. Bir performans nitelikleri olmadığı gibi, hiçbir büyü etkisini de amaçlamıyorlar. Bununla birlikte, öyküler daha

önce anlattığımızdan daha önemlidir, çünkü bunların gerçek olduğuna inanılıyor ve içerdikleri bilgiler, *kukwanebu*'larda verilen bilgilere göre daha açık ve daha inandırıcı. Bir küme insan uzak yerlere ziyarete gideceği ya da bir sefer için gemiye bindiği zaman, doğal görünümlerle, yeni topluluklarla ve yeni insanlarla çok ilgilenen gençler, hayranlıklarını dile getiriyorlar ve anketlere başlıyorlar. En yaşlılarla en deneyimliler, çoğu zaman somut bir anlatı biçimi altında gençlere bilgi veriyorlar ve yorumlar yapıyorlar. Bu gibi yaşlılar, yaşadıkları meydan savaşlarını, çıktıkları deniz seferlerini, ünlü büyüleri, kendi buluşları olan olağanüstü ekonomik başarılarım anlatıyorlar. Çoğu zaman bunlara babalarının kendilerine anlattığı anlatıları da katıyorlar, kendi duydukları ve birkaç kuşağın zevkle dinlediği masalları ve efsaneleri anlatıyorlar. Büyük kuraklıkların, açlığın getirdiği ölümlerin anıları, halkı üzen mücadelelerle ve onları çileden çıkaran cinayetlerle birleşerek uzun yıllar dile getiriliyor.

Ayrıca seferdeyken yollarından çevrilen ve kanibal ya da düşman kabilelerin bulunduğu kıyılara çıkartılan çok sayıda denizci öyküleri de anlatılıyor. Bu öykülerin kimisi şarkı olarak okunuyor, diğerleriyse tarihsel efsane biçimi altında sunuluyor. Ünlü bir dansçının büyüleyiciliği, yeteneği ve başarıları şarkıların ve efsanelerin yeğlenen konularından birisini oluşturuyor. Uzak yanardağ adalarına ilişkin anlatılar da var. Bir grup sakınımsız yüzücünün yanarak öldüğü anlatılıyor. Yine kendi bildiklerinden tümüyle ayrı erkeklerin ve kadınların yaşadığı gizemli bölgeler de var. Yine uzak denizlerden gelen serüvenci yabancıların öyküleri; dev gibi korkunç balıklar, dans eden kayalar, kılık değiştirmiş cadılar. Bir kısmı yeni, bir kısmı eski olan öyküler, falcılardan ve ölüler ülkesini ziyaret eden insanlardan söz ediyor, en ünlü ve en anlamlı başarılarını sıralıyor. Son olarak doğal olaylara ilişkin anlatılar var; bunlar taş kesilen

bir balıkçı teknesini, kayaya dönüşen bir insanı, çok betel cevizi yiyen insanların mercan kayalıklara bıraktığı kırmızı lekeyi anlatıyor.

Burada masalların çeşitlerini şöyle sıralayabiliriz: *Tarihsel anlatılar:* Bunlar anlatıcının doğrudan doğruya tanık olduğu olaylara dayanıyor ya da gerçekliğin canlı anılarını saklayan birisi garanti ediyor; *efsaneler,* bunlarda artık tanıkların sürekliliği kalmamış, ama konular, kabile üyelerinin yaşadıkları deneyimlerin sınırlarını aşmıyor; *ağızdan ağza geçen masallar,* bunlarda uzak ülkelerde geçen ve güncel dönemle ilişkisi olmayan bir dönemdeki olaylar anlatılıyor. Bu üç kümedeki anlatıları birbirinden ayıran sınırlar yerliler için çok belirsiz, her üçüne de aynı adı veriyorlar: *libwogwo,* hepsinin de gerçek olduğunu düşünüyorlar. Bunlar bir başarıyı anlatmadığı gibi, özel bir mevsim sırasında eğlenmek için de anlatılmıyor. Tüm bu masalların konuları aynı zamanda özde bir birlik sunuyorlar. Bunlar ekonomik etkinlikler, savaşlar, serüvenler, dansta ya da törenle yapılan değiş tokuşlardaki başarılarla ilgili insanları uyarıcı konular. Bundan başka, bunlar tüm alanlarda özellikle büyük başarıları anlattığı için şu ya da bu bireyin, onun soyundan gelenlerin ya da tüm bir kabilenin kredisini yükseltmeye yarıyor. Ayrıca atalarını daha bir yüceltmek isteyenlerin tutkuları da bunların sürekliliğini sağlıyor. Doğal görünümlerin kimi özel niteliklerini anlatan içerikteki öyküler, çoğu zaman toplumsal bir bağlama sahip, şöyle ki, atalarının şu ya da bu başarılarını anlatan kabileleri ya da aileleri sayıyorlar. Eğer böyle bir konu işlenmiyorsa, o zaman belli bir başarının izleri ya da tanıklığı gibi sayılan ve şu ya da bu coğrafi bir özelliğe dayanan tek tek ya da bölük pörçük yorumların varlığı karşısında kendimizi buluyoruz.

Basit bir okumayla, metnin anlamıyla ve anlatının sosyolojik niteliğiyle yetinerek bu anlatılardan birisini incelediğimiz zaman, yerlilerin anlatı karşısındaki tavrının ve gösterdikleri ilgi-

nin niteliğinin büyük ölçüde gözümüzden kaçtığı açıktır. Eğer bu öyküler insanların anılarında yaşıyorsa, nedeni anlatım tarzından ileri geliyor, dahası, insanlarda uyandırdığı karmaşık ilgi sayesinde bu öyküler yaşıyor, çünkü anlatıcı öyküleri gururla ya da pişmanlık içinde anlatıyor ve dinleyiciler sürekli bir dikkatle ve sabırsızlıkla dinliyorlar, tutku ve umutla kendilerini kaptırıyorlar. Örneğin bir öykünün özü ortaya konmak isteniyorsa (efsanelerde bu masallardakinden daha çok doğru), o zaman basit bir okumayla yetinilmiyor, yerlilerin toplumsal ve kültürel yaşamının verdiği tarihle ve bağlarla da birleştiriliyor.

Bununla birlikte ancak *kutsal masalların* ya da mitlerin oluşturduğu üçüncü bir grubun (aynı zamanda en önemlisi) incelenmesiyle ve efsanelerle karşılaştırılması yapılarak tüm bu Melanezya folklor ürünlerinin doğası, olası tüm özgünlükleriyle ortaya çıkar. Yerliler üçüncü *liliu* grubundan olanlara masal adını veriyorlar; bense bunların doğruluğuna ilişkin birkaç küçük yorumla araya girerek yerlilerin kendilerinin kullandığı sınflandırmayı ve adlandırmayı olduğu gibi almakla yetineceğim. Bu üçüncü grup öyküler, ikincilerden özellikle ayrı bir yana sahipler. Eğer birinci gruptaki öyküler dinleyenleri eğlendirmek için anlatılıyorsa, ikinciler daha ciddi bir havaya sahip ve belli bir toplumsal tutkuyu doyurmayı amaçlıyor; üçüncü gruptakilerse, yalnızca gerçek olarak kabul edilmiyor, ayrıca saygın ve kutsal sayılıyor ve kültürel açıdan önemli bir rol oynuyor. Daha önceden de bildiğimiz gibi, *halk masalları* mevsimlik hoşça vakit geçirme yerine geçiyor ve toplumsal ilişki kurma olanağı sağlıyor. Âdet dışı gerçeklikle ilişkilerden doğan efsane, tarihsel geçmiş üzerine bir görüş sağlıyor. *Mit*'e gelince, bir rit, bir tören ya da toplumsal kural ya da ahlak, eskiliğin, gerçekliğin ve kutsallığın haklılığını istediği zaman ortaya çıkıyor.

Bu denemenin gelecek bölümlerinde birkaç tane miti inceleyeceğiz. Bunları ayrıntılarıyla inleyeceğiz ama daha önce birkaç

tipik masal konusuna hızla bir göz atacağız. Örneğin ölülerin geri dönüşü için yapılan yıllık bayramı ele alalım. Bu bayrama hazırlık olarak karmaşık düzenlemeler yapılıyor ve en önemlisi, büyük yiyecek sergileri açılıyor. Bayram yaklaştıkça, masallar anlatılmaya başlanıyor ve bu masallarda ölü, insanlara gönderilmiş bir ceza gibi temsil ediliyor ve insanların sürekli gençleşme yeteneklerini yitirdikleri anımsatılıyor. Bu masallarda, ruhların köyde ateşin yanında kalmak yerine niçin orayı terk etmeleri gerektiği ve niçin yılda bir kez geri geldikleri anlatılıyor.

Ayrıca deniz ötesi sefer hazırlıklarını içeren kimi mevsimler boyunca, eski balıkçı tekneleri onarılıyor ve kimi büyüsel yöntemlerin eşliğinde yeni kayıklar yapılıyor. Bu işlemlerin uygulanmasına eşlik eden büyü sözleri, mitolojik anıştırmalarda bulunuyor ve kutsal edimlerin içerdiği kimi öğeler, ancak uçan kayığın öyküsünün anlatıldığını duyduktan ya da bir ayini ve onun büyüsünü betimledikten sonra anlaşılır oluyor. Törenle yapılan ticari değiş tokuşlar ve bunları yöneten kurallar, bunlar için yapılan büyü, gittikleri uzun coğrafya yolculukları elverişli bir mitolojinin konusunu oluşturuyor. Bir inancın eşlik etmediği önemli bir büyü, bir tören, bir ayin bulunmuyor. İnanç, somut olayların temeline sahip anlatılarda açık bulunur. İnançla somut olaylar arasında çok yakın bir bağ vardır, çünkü mit, dışardan girmiş kimi verilerin bir yorumu gibi sayılmıyor yalnızca, bunun yanında aynı zamanda verilerin bir güvencesi, bir temel kural ve çoğu zaman mitin bağlı olduğu etkinliklerin pratik bir kılavuzu gibi sayılıyor.

Öte yandan, ritler, törenler, töreler, toplumsal örgütlenmeler de mit için çoğu zaman doğrudan bir kaynak oluşturuyor ve mitsel olayların etkileri gibi sayılıyor. Kültürel olgu, mitin içine girdiği bir yapıdır. Ayrıca mitin içinde gerçek neden görülüyor, yani ahlaksal normların, toplumsal grubun, ritlerin ve törelerin gerçek nedeni. Buna göre bizim burada ilgilendiğimiz öyküler,

kültürü bütünleyen parçalarıdır. Öykülerin varlığı ve etkileri yalnızca anlatımlarındaki edimden bağımsız değildir, yalnızca özlerini yaşamdan ve ilgilerini bileşimlerinden almazlar, ayrıca kültürün birden çok alanını yönetir ve denetirler, ilkel uygarlığın dogmatik çatısını da oluştururlar.

Bu açıklama, benim burada savunduğum tezin belki de en önemli noktasıdır. Böylece kutsal sayılan, ayinde, ahlakta ve toplumsal örgütlenmede yansıyan, ilkel kültürün bütünleyici ve etkin bir bölümünü oluşturan öykülerin özel bir ulamının varlığını onaylıyorum. Bu öyküler ister birer düşsel anlatı olsun, ister gerçek olayların ilişkilerini dile getirsin, basit bir merakı doyurmaya hizmet etmiyorlar: Yerliler bunda yaşamı belirleyenden daha büyük ve daha önemli ilkel bir gerçekliğin yansımasını, güncel insanlığın yazgısını ve etkinliklerini görüyorlar; öyküleri tanımak insana ritsel eylemlerinde ve ahlaksal edimlerinde kılavuzluk yapması gereken nedenleri ve benzer yoldan birbirlerine karşı yerine getirecekleri görev tarzı üzerindeki yönergeyi veriyor.

Bu noktayı arzu edilir bir şekilde açıklığa kavuşturmak için, bizim vardığımız sonuçları bir kez daha geçerlikte olan modern antropoloji ile karşı karşıya getireceğiz; bunun nedeni basit bir eleştiri zevki değil ama bizden önce yapılmış çalışmalara tamı tamına borçlu olduğumuz bilgilerin güncel durumuna bizim vardığımız sonuçların hangi noktalarda bağlandığını göstermek ve ayrımların başladığı kesin noktaları belirtmektir.

Bunun için yoğun ve yetkin bir görüşü anmaktan, *Notes and Queries on Anthropology* adlı yapıtta pişmanlığını bildirmiş Miss C. S. Burne ile, profesör J. L. Myres'i seçmekten daha iyi bir şey yapamayız. Başlık *Stories, Saying and Songs* (Öyküler, Anlatılar ve Şarkılar) adını taşıyor ve "ilk akıl, düş gücü ve bellik çalışma girişimlerinin saptandığı", "insanların kafa güç-

lerinin" incelendiğini söylüyor. Bu öykülerin verdiği heyecanın, çektiği ilginin, uyandırdığı tutkunun ve toplumsal rolünün, içten ilişkilerinin ne olduğunu, içlerinden en ciddilerinin kültürel değerlere bağlılıklarını kendimize belli bir anlayışla soruyoruz. Öykülerin geçerlikteki ölçütlerine göre kısaca açıklamasından sonra, kutsal masallar konusunda okunanlar: "Mitler her ne kadar olağanüstü ve olasılık dışı görünse de, yine tam bir inançla anlatılmaktan geri kalmıyorlar; anlatıcı kimi soyut kavramları somut ve anlaşılır yollarla ya da 'yaratılış' ve 'ölüm' gibi belirsiz ve zor kavramları, insan ırkları ya da hayvan türleri arasında var olan ayrımları, erkeklerle kadınların çeşitli uğraşılarını, ritlerin ve törelerin kökenlerini, göze çarpan doğal nesneleri ya da tarihsel anıtları kendine konu seçiyor; kişi ve yer adlarını açıklıyor. Bu öyküler kimi kez etiyolojik (nedensel) diye nitelendiriliyor; şu ya da bu şeyin niçin var olduğunu ya da şu ya da bu olayın neden ortaya çıktığını açıklamayı amaçlıyor."[1]

Burada bizi ilgilendiren konu üzerine modern bilimin söyleyeceklerinin en iyisinin bir ötesini buluyoruz. Ama bizim Melanezyalılar bu tür bir görme tarzını onaylar mı acaba? Elbette hayır. Sözünü ettiği mitlerin olgularını ve olaylarını "açıklama" ve "anlaşılır kılma" arzusundan uzak olarak, soyut bir kavramı açıklamaya ya da onu anlaşılır yapmaya çalışmıyorlar. Benim bilgime göre Melanezyalılar arasında olduğu kadar, başka herhangi bir ilkel topluluk içinde de bu tür bir örnek yok. İlkellerin sahip olduğu birkaç soyut kavram kendi yorumlarını dile getirdikleri aynı sözcük içinde bulurlar. *Olmak*'ı, uzanıp kalmak, oturmuş, ayakta fiilleriyle betimlerken, "temel" ve "bu temel üzerinde dinlenerek geçirmiş" anlamlarına gelen sözcüklerle neden ve sonuçları dile getirirken, çeşitli somut adlarla alanı ta-

1 *Notes and Queries on Anthropology*, s. 210-211.

nımlamaya çalışırken, sözün kısası, somut gerçeğe bağlı olduğu ölçüde sözcük, yeterince "anlaşılır" soyut bir kavramı verir.

Benzer şekilde, hiçbir Trobriyandlı ya da başka bir yerli "yaratılış, ölüm, ırklar ve hayvan türleri arasında ayrım, erkeklerin ve kadınların birbirinden ayrı uğraşıları"nın belirsiz ve zor kavramlar olduğu görüşünün altına imzasını atmaz. Kadınlarla erkeklerin birbirinden ayrı uğraşıları kadar hiçbir şey bir yerli için daha tanıdık değildir ve hiçbir *açıklama* gerektirmez. Bununla birlikte, bu ayrımlar tümüyle kendileriyle içli dışlı olurken, kimi kez de can sıkıcı, arzu edilmez ya da az çok tedirgin edici oluyor. Ayrıca bunların haklı olmalarına, eskiliklerinin ve gerçekliklerinin güvencesine, kısacası geçerliliklerinin desteklenmesine gereksinim duyulur. Ne yazık ki ölüm, insanın kavrayışından kaçabilecek hiç de belirsiz ve soyut bir kavram değildir. Çok güncel, somut ve gerçek kavramdan başka bir şey olmadığı gibi, yakın akrabalarından birisinin ya da öleyazan birisinin çok kolay anlayacağı bir kavramdır. Eğer ölüm belirsiz ve gerçek dışı bir şey olsaydı, insanoğlu bundan sık sık konuşma gereğini duymazdı. Oysa ölüm kavramı korkuyla kaplıdır, insan belirsiz bir umutla onun tehdidinden kurtulmaya çalışıyor, yoksa açıklamaya bakmıyor; onu ortadan kaldırmak, gerçekliğin dışına çıkarmak, olumsuzlamanın içinde boğmak istiyor.

Ölümsüzlüğü, sonsuz gençliğe, mezar ötesi yaşama inancı aşılayan inanç, bir bilinmeyen dünyaya karşı zihinsel bir tepkiyi oluşturmuyor ama en müthiş ve en takıntılı kavramla kendi kaynağını en derin güdüsel ve duygusal bir tepkide bulan açık bir inancı dile getiriyor. "Ritlerin ve törelerin kökenine" ilişkin öyküler de birbirlerini daha çok açıklama amacına sahip değiller. Ne olursa olsun onları açıklamaktan uzak olan öyküler, her zaman ve her durumda bir ideal oluşturan ve onun sürekliliğini güvence altına alan bir önceli göstermekle yetiniyor. Kimi kez davranış tarzına ilişkin pratik buyrukları içeriyorlar.

Buna göre biz, modern mitoloji biliminin tanımında en önemli tüm noktalarda ayrılıyoruz. Bu tanım, var olmayan, düşsel bir anlatılar ulamını içeriyor: Bir açıklama arzusuna denk düşen ve varlığına bizim karşı çıktığımız etiyolojik mitler "entelektüel bir çabayı" dile getiriyor ve bize yerlilerin kültürleri, örgütlenmeleriyle hiçbir ilişkisi bulunmayan ayin, onların pragmatik ilgilerinin dışında yanıltıcı bir kavram gibi görünüyor. Bu tanım bize yanlış görünüyor, çünkü mitlerde aylak ve ilgisiz insanların gerçekleştirdiği entelektüel bir çalışmanın saf ve basit ürünlerini görüyor, çünkü onları yaşayan bağlarından koparıyor; onları gerçek yaşamda yerine getirdikleri işleve göre değil, kâğıt üzerine geçirildiği biçimiyle inceliyor. Bu tanımı onaylarken, mitin gerçek doğasını anlama olasılığından ve halk masallarının doyurucu bir sınıflamasını elde etmekten vazgeçiliyor. Gerçekte, adını andığımız yazarların yapıtlarının sonunda önerdikleri efsanenin tanımıyla, peri masallarının tanımını da aynı zamanda geri çevirmiş oluyoruz.

Bizim özellikle bakış açısında kınadığımız şey, yerinde yapılan çalışmaları değerlendirmiş olsa da, onların tüm etkinliğini ortadan kaldırıyor, çünkü gözlemcileri, anlatıları olduğu gibi yazıya geçirmek için yetinmeye teşvik ediyor. Yazılar bir öykünün ussal yanını iyice kullanıyor ama tüm bu ilkel masalların işlevsel, kültürel ve pragmatik yanı özellikle anlatıcının anlatım biçiminden, sesinden, jestlerinden, mimiklerinden ve aynı zamanda anlatının içeriğiyle bağlamından ortaya çıkıyor. Bir öyküyü yazıya geçirmek, onun dağınık ve karmaşık bağlarını gözlemekten daha kolaydır, çünkü bu karmaşık bağlarla öykü yaşama bağlanır ya da ait olduğu geniş toplumsal ve kültürel gerçekleri araştırılarak öykünün işlevi incelenir. Bu nedenledir ki biz bir yığın metine sahibiz ve metnin gerçek niteliğine ilişkin çok az şey biliyoruz.

Biz yine bize önemli bir ders kazandıracak durumda olan Trobriyandlılar'ın yanına dönelim. Ve bizim vardığımız sonuçlara tümevarımcı ama kesin bir onay verecek uygun kanıtlar bulmak umuduyla bu mitlerin kimilerini ayrıntılarıyla analiz edelim.

Kökenlere İlişkin Mitler

Olayların başlangıcından başlayalım ve kökenlere ilişkin birkaç miti inceleyelim. Dünya, diyor yerliler, ilk insanlarını yeraltı tabakalarından aldı. Oradaki insanlık, günümüzdeki yeryüzüne benzer bir yaşamı her bakımdan sürdürüyordu. Yeraltında insanlar kabile halinde köylerde ve daha geniş bölgelerde örgütlenmişlerdi. Önceliklere ve ayrıcalıklara sahiptiler, aralarında toplumsal bir sıralama ayrımı vardı, mülkiyeti tanıyorlardı ve büyü bilimine başlamışlardı. Tüm bunlara sahip olarak, yine bu edimler gereği toprağın paylaşılmasına, ekonomik ayrıcalıklara ve büyüsel uğraşılara ilişkin hakları yerine getirerek yeryüzüne çıktılar. Yeryüzünde de aynı şeyleri sürdürmek için tüm kültürlerini de kendileriyle birlikte taşıdılar.

Birkaç tane özel yer var: Kaya oyukları, ağaç gövdeleri, taş yığınları, dışa doğru fazla büyümüş mercanlar, su kaynakları, yerlilerin "oyuk" ya da "ev" dedikleri küçük koy girişleri. İşte ilk çiftçiler bu "oyuklardan" gelmişler (ailenin şefi olarak bir kız kardeş ve koruyucu göreviyle onun erkek kardeşi), topraklara sahip çıkmışlar, topluluklara vermişler ve böylece o günden beri var olan totemik, endüstriyel, büyüsel ve sosyolojik nitelikleri yaratmışlar.

Sosyolojide çok önemli bir yer olan toplumdaki yer (mevki) sorunu, komşu köyde Obukula adı verilen özel bir koy düzeyinde yer alan bir yeryüzüne çıkışın peşinden çözümlenmiş. Bu olay gerçekten önemlidir, geçerlikteki kuralın (ilkel bir "oyuk", bir

soy) tersine, komşu köydeki Labai oyukları, başlıca dört sınıfın temsilcilerinin sırasıyla yeryüzüne çıkış noktası hizmeti yapmıştır. Ayrıca, bu sınıfların ortaya çıkışını, görünüşte sıradan bir olay izledi, ama mitsel gerçeklikte bu çok önemliydi. İlk ortaya çıkan *Kaylavasi* oldu;* bu Lukulabuta kabilesinin hayvanıdır; iguanlar tarzında yeryüzüne çıkıncaya değin bir yol açtıktan sonra, bir ağacın üzerine tırmandı, ortaya çıkan olayları gözleyerek orada basit bir seyirci olarak kaldı. Bundan kısa bir süre sonra, Lukuba kabilesinin totemi olan köpek geliyor; ilkel açıdan en yüksek yere sahip bir hayvan. Üçüncü olarak domuz geliyor, bu hayvan Malasi kabilesini temsil ediyor ve günümüzde en yüksek yeri tutuyor. En son olarak *Lukwasisiga* geliyor; kimi yorumlara göre bunu timsah temsil ediyor, başkalarına göre yılan, yine kimilerine göre oposum (bir keseli hayvan), kimi kez bu hayvan hiç bilinmiyor. Köpekle domuz koşmaya başlıyor ve köpek, *noku* bitkisinin meyvesini görüyor, kokluyor ve yiyor. Bunun üzerine şöyle diyor domuz: "Sen noku yedin, pis şeyler yedin sen, kötü yetişmişsin, bayağı bir yaratıksın. Guya'u, şef ben olacağım." O zamandan beri, Malasi kabilesinin alt-kabilesini oluşturan Tabalular her zaman gerçek şefler oldular.

Bu miti anlamak için, bize bayağı ve anlamsız gelen domuzla köpek arasındaki diyalogu izlemek yetmez. Yerlilerin sosyolojisi ve bireyin toplumdaki yerinin bunda oynadığı rolün önemi bilindiği zaman, yiyecek ve yiyeceklerin sınırlandırılmasının, bir insanm toplumsal niteliğinin başlıca yerini oluşturduğu bilindiği zaman ve totemik kimliğin psikolojisiyle içli dışlı olduğumuz zaman, anlattığımız olayın niçin insanlığın henüz *in statu nascendi* (kendi doğduğu yerde) bir dönemde ortaya çıktığını ve rakip iki kabile arasındaki ilişkileri ilk ve son kez saptadığını kolayca anlarız. Bu miti anlamak için, yerlilerin sosyolojisini,

---

* *Kaylavasi,* İguan denilen dev bir kertenkele türü. Boyu bir buçuk metreye değin varıyor. Sırtında dikenli pulları var ve eti çok aranıyor.

dinlerini, âdetlerini ve neleri yeğlediklerini iyice tanımak gerekir. İşte o zaman, yalnız o zaman, bu öykünün yerliler için ne anlama geldiğini ve onları nasıl yaşama bağladığını anlayacak durumda oluruz. Eğer onların arasında yaşama ve dillerini öğrenme fırsatı bulursanız, ayrı ayrı kabilelerin üstünlüğüne ve çeşitli yiyecek tabularına ilişkin konularda sık sık tartışmalara ve kavgalara tanık olursunuz; bunlar çoğu zaman çok nazik vicdan tartışmalarına yol açarlar. Özellikle Malasi kabilesinin etkisi altında kalmayı sürdüren topluluklarla ilişki kurarsanız, söz konusu mitin etkin bir güç oluşturduğunu gözünüzden kaçırmazsınız.

Oldukça dikkat çekici bir olay: Ortaya çıkan birinci hayvan iguana ve sonuncu hayvan Lukwasisiga, daha ilk baştan uzak tutulur. Buna göre mitin içerdiği düşünüşün, sayısal doğruluğa ve olayların mantığına tam saygı göstermediği söylenebilir.

Kabile içinde dört kabilenin göreceli üstünlüğünü sağlayan Laba'i'nin en önemli mitine sık sık anıştırma yapıldığı duyuluyorsa da, daha az önemli olan yerel mitler de kendi toplulukları içinde daha az canlı ve daha az etkin değil. Bir topluluğun üyeleri uzak bir köye vardıkları zaman, onlara yalnızca köye ilişkin tarihsel efsaneler anlatılmıyor, ayrıca ve özellikle totemik örgütlenme içinde işgal ettiği sıraya ve yere göre mitolojinin temel kuralı, büyü bilgileri ve uğraşılarının niteliği de öğretiliyor. Ne zaman topraklar, büyü konusunda yetkisini aşma, balık avlama hakları ya da başka ayrıcalıklar üzerine anlaşmazlıklar ortaya çıksa, mitin tanıklığına başvuruluyor.

Yerel kökenlere ilişkin tipik bir mitin, yerlilerin olağan yaşamında nasıl kullanıldığını somut bir örnekle göstereceğim. Trobriyand köylerinden birisine gelen bir küme ziyaretçiyi izleyelim. Köyün merkezinde bulunan şefin evinin önünde oturmakla başlıyorlar. Kökenlerin yerinin, fazla büyümüş bir mer-

canın ya da bir taş yığınının yakınında bulunduğu da oluyor. Bu sırada, ilk atalar olan bacı ve kardeşin adlarını da anarak ziyaretçilere bu yeri göstermekten geri kalmıyorlar ve belki de kardeşin, bugün şefin evinin bulunduğu yere ilk kendi evini kurmuş olduğunu ekliyorlar. Elbette ki ziyaretçiler kızın biraz ötede ayrı bir yerde oturduğunu biliyorlar, çünkü kardeşiyle aynı çatı altında oturmuş olabileceğini kimse kabul etmiyor.

Ek bilgiler vermek amacıyla, atalarının kendileriyle birlikte hammadde, alet edevat ve yerel endüstri yöntemleri getirdiklerini ziyaretçilere söyleyecekler. Örneğin Yalaka köyünde, deniz kabuklarından çıkarılan çamurları pişirme tekniğidir bu endüstri. Örneğin diğer üç köyde atalar, sert taşların parlatılması için yöntem ve alet getirmişlerdir. Bwoytalu köyünde oturanlar da odun kesmek için alet ve köpekbalığı yakalamak için kollu zıpkını, yeraltından çıkan atalarından almışlardır. Toplulukların çoğu böylece kendi ekonomik tekellerini, yerlilerin yeraltından gelişlerine değin götürüyorlar. Daha yüksek bir yere sahip olan köylerde, soydan gelen saygınlık işareti taşınıyor; diğer köylerdeyse, kimi hayvanlar, yerel alt-kabilelerin kökenlerine bağlanıyor. Kimi topluluklar kendi politik yaşamlarını karşılıklı düşmanlık davranışıyla başlatmış. Ataların yeraltından dünyaya getirmiş olduğu en önemli armağan, her zaman büyüsel niteliğe sahip olanlar. Bu konuya daha sonra geri döneceğiz ve kapsadığı tüm ayrıntıları inceleyeğiz.

Böyle bir sahneyi seyredecek olan bir Avrupalı, yerlilerin konuklara verdiği bilginin pek ilginç olmadığını görecektir. Gerçekte bu bilgiler ciddi biçimde yanlış bile olabilir. Örneğin "Kız ve erkek kardeşin aynı zamanda yeryüzüne çıkışlarının anlatıldığını duymak, aile içi zinaya mitolojik bir anıştırmada bulunduğunu görmek değil mi?" diye insan kendi kendine sorabilir. İlk evli çiftin nasıl oluşabildiği ve kız kardeşin kocasının kim olduğunu insan kendine sorabilir. Zinaya ilişkin

kuşku tümüyle yanlıştır ve böyle bir varsayım, kız ve erkek kardeş arasındaki özel ilişkileri insanı aldatacak biçimde gösterebilir, çünkü erkek kardeş, kaçınılmaz bir koruyucudur, kız ise, soyun sürdürülmesinden sorumludur. Yalnız anasoyu toplumlarmm karakteristik kurumlarını ve kavramlarını iyice tanımak, anılan iki ata adına verilmesi gereken tüm önemi kavramaya ve yerlilerin niçin buna bu denli önem verdiklerini anlamaya izin verir. Eğer bir Avrupalı, kız kardeşin kocasının kim olabileceğini ve bu kızın dünyaya nasıl çocuk getirdiğini soracak olursa, kendini bir kez daha tümüyle tuhaf kavramların karşısında bulacaktır; örneğin babanın sosyolojik rolünün önemsiz olması, üreme fizyolojisiyle ilgili tüm kavramların yokluğu, aynı zamanda anaerkil olan, ama gelinin kocasının evine gittiği garip ve karmaşık evlilik sistemi.[1]

Kökenler üzerine anlatılanların sosyolojik önemi, ancak bir Avrupalı yerel vatandaşlığa, toprak hukukuna, balıkçılık bölgelerine ve yerel uğraşılara ilişkin yerlilerin hukuksal kavramlarını bildiği zaman açıklık kazanır. Çünkü tüm bu haklar, kabilenin yasal ilkelerine uygun olarak, yalnız ilk kadının soyundan doğrudan doğruya gelmiş olanlara yararlanma hakkı tanıyan yerel topluluğun tekellerini oluşturuyor. Aynı köyde, birincil dünyaya çıkış yerinden başka birçok "oyuğun" da bulunduğunu öğrenen Avrupalı, tümüyle şaşkınlığa düşecektir ve bu şaşkınlık, ilkellerin sosyolojisinin somut, ilkelerini ayrıntılı olarak inceleyinceye ve karışık bir köy topluluğunun, yani birçok alt kabilenin ortaya çıkmasından doğan bir topluluğun temsil ettiği kavrama sahip oluncaya değin sürecektir.

Eğer bir insan tek öykü metni okumakla yetinmezse, o zaman mitlerin ilkel insan için sanabileceğimizden daha çok önem ta-

---

1 Anne-baba ve soyun psikolojisi ve sosyolojisi üzerine tam bir inceleme, benim şu makalelerimde bulunabilir: *The Psychology of Sex and the Foundation of Kinship in Primitive Society, Psycho-Analysis and Antropology, Complex and Myth in Mother Rigth.*

şıdığı açıkça görülür. Öykü ise, yalnız çeşitli bölgelerden ve gerçekten somut olaylardan ortaya çıkar, kendi gerçek anlamını, toplumsal örgütlerin geleneksel temelinde bulur ve yerliler tüm bunları parça parça mitolojik öyküler dinleyerek değil, kendi kabilelerinin yapısı içinde evrimleşmiş mitolojiden alır. Diğer bir deyişle, köken üzerine ilkel insana mitlerin tüm açıklayacağı şey ve tüm erimi, bunların toplumsal bağı oluşturması, ona buyrulan ne varsa, onların kavramıyla yavaş yavaş içli dışlı olması ya da kendi öncellerini ve modellerini geçmişten almasıdır.

Buna göre bir gözlemci eğer geleneksel görünüm konusunda doğru bir düşünce sahibi olmak istiyorsa, o zaman yerlilerin toplumsal örgütlenmelerini tüm olarak bilmek zorundadır. O zaman kendisi için yerel kökenlere ilişkin türden kısa öyküleri kavramak zor olmayacaktır. Aynı zamanda bu öykülerin her birinin bir parça, çok daha büyük bir öyküden daha çok anlamsız bir parça olduğunu ve ancak yerlilerin yaşamını gözleyerek bunları anlayacağını ortaya çıkaracaktır. Bu öyküde gerçekten önemli olan, onun toplumsal işlevidir. Yerel birliğin temel gerçeğini ve ortak atalara sahip bireyler grubunun kan birliğini iyice üsteleyerek dile getiriyor. Eğer buna yalnız ortak soyların ve yeraltından eşzamanda çıkanların, işgal edilen yer üzerindeki hakları güvence altına aldığına tüm yerlilerin inandığı eklenirse, o zaman kökenlerle ilgili öykünün topluluğun yasal şartını içerdiği söylenebilir. Böylece, yenilmiş bir topluluğun sakinleri, düşman komşularınca kendi ülkelerinden götürülse bile, yer üzerindeki haklarını her zaman saklı tutuyorlar. Öyle ki, aradan bir süre geçtikten sonra barış töreni yapılınca, kendi ülkelerine geri dönmelerine izin veriliyor, kendi köylerini yeniden kurabiliyorlar ve bahçelerini ekmeye başlıyorlar.[1] Bu insanlarla kendi

1 Bu olguların incelemesi için benim şu makaleme bakınız: *War and Weapons among the Trobriand Islander,* "Man", Ocak 1918 ve Profesör Seligman'ın yapıtı: *Melanesians,* s. 663-668.

ülkeleri arasında gerçek ve içten bir ilişkinin geleneksel duygusudur bu; ataların tam olarak yeryüzüne çıktığı yerin güncel yaşamın tüm olaylarının ortasında ve her zaman gözlerinin önünde olması olgusu; ayrıcalıkların tarihsel sürekliliği, şeylerin mitolojik başlangıcına değin uzanan uğraşılar ve ayırt edici nitelikler topluluk içinde birliği, bölgesel vatanseverliği, birlik ve akrabalık duygularını sürdürmeye yardım eden etkenlerdir. Bununla birlikte, her ne kadar ilkel insanların yeryüzüne çıkışına ilişkin anlatılar aynı zamanda tarihsel gelenek, tüzel ilkeler ve çeşitli töreler üzerine dayansa da, başlangıçtaki mitin, geleneksel düşüncelerin tümü içinde küçük bir bölümü oluşturduğunu unutmamalıdır. Örneğin bir yandan mit, kendi gerçekliğini yerine getirdiği toplumsal işlevden alır; oysa öte yandan, mite tam anlamını vermek için onun toplumsal işlevini incelemeye koyulduğumuz zaman, yerlilerin toplumsal örgütlerinin elden geldiğince tüm ve doğru bir imgesini yavaş yavaş vermeye doğru gideriz.

Temel kural ve önceki gelenekler konusunda en ilginç olaylardan birisi, bu mitolojinin kendi temeli ciddi şekilde sarsıldığı zaman, mitin ve mitolojik ilkenin uyarlanmasında yatar. Örneğin yerli bir kabilenin (oturduğu topraktan yeryüzüne çıkmış olan kabile) göçmen bir kabilece bastırıldığı zaman hakkını araması durumunda. Böyle bir durumda ortaya bir ilke çatışması çıkıyor, çünkü toprak ve çevresi, bu ilkeye göre içinde doğmuş olanlarındır ve buna göre yeni gelenlerin savlarıyla bağdaşmaz.

Öte yandan, bir ülkenin yerlileri (bu "yerli" kavramını, onların mitolojik kavramına göre kullanıyoruz) gidip yeni bir bölgede yerleşme kararı almış olan daha yüksek bir sıralamaya sahip bir alt kabileye karşı direnme gücüne sahip değildir. Bu durumlarda, bu olağandışı şeyleri haklı çıkarmak ve *ad hoo* - uygun- nedenlerle açıklama yapmak için, mitolojik öykülerin özel bir ulamı yaratılmıştır. Karşıtlığı yine de davanın gerek-

sinimleri için açıkça uydurulmuş bir olayın yardımıyla örtmeye ya da yatıştırmaya çalışırken, mitolojik ya da tüzel ilkelerin gücü, kanıtlayıcı mitlerin, görüş noktalarını, çatışkılı ve uzlaşmaz olguları içermesi gerçeğinde kendini gösterir. Bu tür öykülerin incelenmesi son derece ilginçtir ve bunun iki nedeni vardır: Birincisi, yerlilerin kendi geleneklerine bağlılıkları söz konusu olduğu ölçüde, onların psikolojisi oldukça derinlere inmemize izin verir; ikincisi, bizi kabilenin geçmiş tarihini yeniden kurmaya iter. Birçok önlemle çevreli olarak ve çok kuşkucu bir anlayış içinde bu son isteğe izin verilmesi gerektiğini de söyleyelim yalnızca.

Totemik bir alt-kabilenin yeri ne kadar yüksekse, onun yayılma gücünün de o kadar büyük olduğunu Trobriyandlılar'da saptıyoruz. Önce olayları analım, sonra bunları yorumlamaya çalışalım. Malasi kabilesi içinde en yüksek yere sahip olan Tabalu alt-kabilesidir ve günümüzde birkaç köyde yaşamaktadır: Omarakana, baş köydür; Kasayani, başkentin ikiz köyüdür; Olivilevi, daha önce üç "egemenlik" kurulmuş, sonra başkentin yenilgisine uğramış. İki köyden Omlamwaluwa günümüzde çökmüş; Dayagila, daha önce Tabalular'a aitmiş ama artık onlar yönetmiyorlar. Aynı adı taşıyan ve aynı soydan geldiğini bildiren aynı alt-kabile yine var, ama aynı tabulara saygı göstermiyorlar, aynı işaretleri köylerin başında taşıma hakkına sahip değiller; her dört köy de adanın batı bölümünde kurulmuş. Tukwa'ukwa köyü ise, Tabalular'ın son zamanlarda egemenliğine geçmeden önce, beş hükümdarlık yaşamış. Son olarak, aynı adı taşıyan ve ötekinin akrabası olduğunu ileri süren bir altkabile, güneyin iki tane büyük ve güçlü topluluğu olan Sinaketa ve Vakuta üzerinde egemenliğini yaşatıyor.

Bu köyler ve onların egemenliği konusunda söylenecek ikinci önemli gerçek, egemen kabilenin, üyelerinin içinde toprak sahibi olduğu bu toplulukların herhangi birinde yerel olarak dünyaya

geldiklerini ileri sürmemeleridir ve bunlar yerel büyüye, iktidar ayrıcalıklarına sahipler. Bir domuz atayla birlikte, Obukula'nın tarihsel oyuklarından yeryüzüne hep birlikte çıktıklarını öne sürüyorlar; burası, Laba'i köyüne yakın ve adanın kuzey batı kıyısında bir yerde bulunuyor. İşte bu noktadan başlayarak, geleneğe göre tüm bölgeye yayılmışlar.

Bu kabilenin geleneklerinde, anlaşılması önemli sayılacak birkaç tarihsel olay bulunuyor: Daha önce Olivilevi köyünün üç "egemenliği" eskiden Tabalular'ın Tukwa'ukwa'da sömürgesinin beş "egemenliğine", yine eskiden Vakuta üzerine yedi ya da sekiz egemenliğe el koyması. Burada "egemenlik" sözüyle, belli bir şefin egemenlik süresini anlamak gerekiyor. Trobriyand Adaları'nda (kuşkusuz anasoyu rejimine uyan kabilelerin çoğunda), en genç kardeş ardıl olduğuna göre, bir "egemenliğin" ortalama süresi, ister istemez bir kuşaktan daha kısa oluyor. Ayrıca bir "egemenlik" bir "kuşak" kadar kesin bir zaman ölçüsü olmadığından birçok durumlarda bunun daha kısa olması için pek neden yok. Nasıl, ne zaman ve kimin tarafından egemenliğin gerçekleştirildiğini ayrıntılarıyla açıklayan bu üç özel tarihsel anlatı, olayların sade bir derlemesini oluşturuyor. Sırasıyla babalarının ya da büyük babalarının zamanında, Omarakana şefi Bugwabwaga'nın kötü bir savaştan sonra tüm topluluğuyla birlikte uzak güneye kaçmak zorunda kaldığını ve orada geçici olarak bir köy kurduğunu bağımsız bilgi verenlerden ayrıntılı bir biçimde elde etmek olasıdır. Aradan iki yıl geçtikten sonra, barış törenini gerçekleştirmek ve Omarakana'yı yeniden kurmak için geri geliyor. Bununla birlikte, en genç kardeşi kendisiyle birlikte gelmiyor ve sürekli yerleşim yeri olacak Olivilevi'yi kuruyor ve orada oturuyor. Biraz zeki olan yetişkin tüm yerlilerin tüm ayrıntılarıyla onaylamaya hazır olduğu bu anlatı, tarihsel bir saptamayı temsil ediyor ve ilkel topluluklardan elde edilen bu saptamaların az çok gerçekliğine güvenildiği ölçüde, genelde

güvenmeye değer oluyor. Tukwa'ukwa, Vakuta vd. ilişkin veriler de benzeri türdendir.

Bu anlatıların gerçekliğini tüm kuşkuların üstünde tutan şey, kendi sosyolojik temelleridir. Bir yenilgiden sonra kaçmak, bu kabilelerde her zamanki bir âdet. Diğer köylerin, yüksek yerlere sahip bireylerin yerleşme merkezi olması tarzı da (yani Tabalu kadınlarıyla diğer köy şefleri arasındaki evlilik) yine bizim ilkellerin toplumsal yaşamının öz niteliklerinden. Bu yöntemin tekniği çok büyük bir öneme sahip ve ayrıntılarıyla anlatmaya değer.

Trobriyandlılar'da evlenme kocanın yerinde olur, diğer bir deyişle, kadın kocanın yerlisi olduğu köye gelir yerleşir. Ekonimik açıdan evlilik, kadının ailesinin verdiği yiyeceğe karşılık kocanın değerli eşyalar vermesini içeren sürekli bir değiş tokuş ilişkisidir. Kiriwina'nın merkezindeki ovalarda yiyecek özellikle boldur; buraları yöneten en yüksek düzeydeki şefler Omarakana'da otururlar. Deniz hayvanlarının kabuklarından yapılan ve şeflerin göz diktiği değerli süs eşyaları batı ve güney kıyılarında üretilir. Bundan çıkan sonuca göre, ekonomik açıdan yüksek yerlere sahip kadınlar evlenmek için her zaman etkili şefleri aramışlardır ve günümüzde de yine bu köylerde aynı eğilim içindeler.

Buraya değin her şey harfi harfine kabile yasasına uygun olarak geçiyor. Ama kocasının köyüne yerleşmiş bulunan Tabalulu bir kadın çok geçmeden kocasının gölgesinde kalır ve bu kocanın (toplum içindeki) etkisiyle olur. Eğer kadının erkek çocukları olursa, bunlar ergenlik çağına değin babanın topluluğunun yasal üyesi olarak kalırlar. Hatta orada en önemli erkek sayılırlar. Trobriyand Adaları'ndaki rejim nedeniyle baba her zaman kendi kişisel sevgisiyle oğullarını ergenlikten sonra da yanında tutmaya çalışır ve topluluk da bunu yüreklendirir; çünkü eğer çocuklar topluluk içinde kalırsa, sadece babanın saygınlı-

ğını yükseltmiş olurlar. Çoğunluk çocukların kalmasını arzular. Şefin yasal mirasçılarını oluşturan azınlıksa, diğer bir deyişle, kendi kardeşleri ve kız kardeşinin oğulları, buna karşı koymayı göze alamazlar. Aslında yüksek bir yere sahip çocukların yasal üyesi oldukları köye dönmek için hiçbir neden yoktur, yani annelerinin köyüne, böylece babalarının köyünde kalırlar ve orada egemenliklerini sürdürürler. Eğer kız kardeşleri varsa, onlar da babanın köyünde kalırlar, orada evlenirler ve böylece yeni bir hanedan kurarlar. Yavaş yavaş ayrıcalıklar edinirler, saygınlıklar kazanırlar ve o zamana değin yerel şefe ait olan görevleri yüklenirler. Köyün ve topraklarının "efendisi" sıfatını alırlar, tüm danışma kurullarına başkanlık ederler, bir karar gerektiren tüm ortak işlerde karar verirler ve özellikle tekellerin, yerel büyünün nedenini yüklenirler.

Anlatmış olduğum tüm bu olgular salt ampirik gözlemlerdir. Şimdi de bunlarla ilgili efsaneleri görelim. Bu efsanelerden birisine göre, Batabalu ve Bonumakala adlı iki kız kardeş, Laba'i yakınlarında ilk oyuktan yeryüzüne çıktılar. Hemen Kiriwina'nın merkez bölgesine gittiler ve her ikisi de Omarakana'ya yerleştiler. Orada yerel büyü ve tüm haklar adına kendilerini bölgenin kadını selamladı; bu ise onların başkent üzerindeki iddialarının mitolojik olarak onaylanması anlamına geliyordu (bu noktaya bir kez daha döneceğiz). Bir süre sonra, iki kız kardeş arasında birkaç muz yaprağı yüzünden bir kavga çıktı; yapraklar etek yapımına yarayan güzel lifler veriyor. Kavga sırasında büyük kardeş küçüğe oradan gitmesini söylüyor, yerlilerse bunu ciddi bir hakaret sayıyorlar. Şöyle diyor küçük kız kardeşine: "Ben burada kalacağım ve en kesin tüm tabuları gözleyeceğim. Sen git çalılıktaki domuzu ye, *katakayluva* salığını ye."

Kıyı bölgelerinin şefleri gerçekte tümüyle aynı yere sahipken, diğerleriyle aynı tabulara uymazlar. Kıyı köylerinin yerli-

leri aynı öyküyü yaklaşık bir çeşitlemesiyle anlatıyorlar; buna göre daha genç kız kardeş, büyüğe Omarakana'da kalma buyruğunu veriyor ve kendisi batıya doğru çekip gidiyor.

Sinaketa'da anlatılan başka bir yoruma göre, Tabalu altkabilesinin üç kadın atası varmış: En büyüğü Kiriwina'da kalmış, ikincisi Kuboma'ya yerleşmiş, üçüncüsü Sinaketa'ya giderken, *Kaloma* deniz kabuklarının disklerini de birlikte götürmüş ve böylece yerel endüstriyi başlatmış.

Tüm bu gözlemler, Malasi kabilesinin bir alt-kabilesiyle ilgili. Bu kabilenin diğer alt-kabilelerinin hepsi de daha alt sırada ve bunlardan onlarcasını sayabilirim. Hepsi de aslında oralı, yani göçle gelmemişler; aralarından kimisi, özellikle de Bwoytalu alt-kabilesinin insanları, parya diyebileceğimiz bir sınıfı ya da özellikle küçük görülen insanları oluşturuyorlar. Hepsi de aynı adı taşımakla ve aynı toteme sahip olmakla, törenlerde de en yüksek sıraya sahip insanların yanında yer almakla birlikte, yerliler bunları kendi başlarına ayrı bir sınıf oluşturan insanlar gibi sayıyor.

Bu olguların yeniden yorumlanmasına ya da tarihsel yapılanmalarına el atmadan önce, başka kabilelerle ilgili birkaç tane daha efsane anlatacağım. Önem açısından Lukuba kabilesi, belki de Malasi kabilesinden hemen sonra geliyor.

Oluşturmuş olduğu alt-kabileler arasında iki ya da üç, yer sıralamasına göre hemen Tabalular'dan sonra geliyor. Bu altkabilelerin ataları Mwauri, Mulobwaima ve Tudava ait. Bunların hepsi de, Laba'i'nin yakınında bulunan ve dört tane totem hayvanına yeryüzüne çıkış hizmeti yapan aynı esas oyuktan yeryüzüne çıkmışlar. Daha sonra Kiriwina'nın önemli merkezlerine ve komşu adalardan Kitava ve Vakuta'ya doğru yönelmişler. Yeryüzüne çıkışla ilgili olarak daha öncekilerden bildiğimize

göre, başlangıç açısından en önemli sıraya sahip olan bu kabiledir ve köpekle domuz sırayı değiştirinceye değin bu böyle sürüyor. Ayrıca, mitolojik hayvanların ya da insanların çoğu Lukuba kalesine ait. Birinci dereceden kültürel bir rol oynayan ve aynı adı taşıyan alt-kabilenin bir atası gibi sayılan mitolojik düzeydeki büyük kahraman Tudava da bir Lukuba imiş. Kabileler arası ilişkilerde ve ticari törenlerin oluşumunda rol oynayan mitolojik kahramanların çoğu, aynı kabileye ait.[1] Kabilenin ekonomik büyüsünün en büyük payı da yine bu boyun mülkiyetinde. Vakuta'da Tabalu'lar bunları yerlerinden etmediyse bile, ikinci plana ittiler ama bunlar yine de belli bir etkinliğe sahipler. Büyük tekelini her zaman ellerinde tutuyorlar ve Lukuba'lar bunların geleneksel mitolojiye dayanarak zorbalık üzerine üstünlüklerini her zaman doğruluyorlar.

Üçüncü büyük totem bölümünü oluşturan Lukwasisiga'ların mitolojilerine, kültürel ve tarihsel rollerine ilişkin söyleyecek çok şey yok. Yeryüzüne çıkışa ilişkin en önemli mit bu kabilenin üzerinde durmuyor ya da bu kabilenin hiçbir önemi olmayan hayvanlarını ve üyelerinin atasal kişilerini belirtiyor. Az çok önemli sayılacak hiçbir büyüleri olmadığı gibi, hiçbir mitolojik konuya da kaynaklık etmiyorlar. Dokonikan canavarını Lukwasisiga totemine bağlayan Tudava çemberinde çok az bir rol oynuyorlar. Bu kabile, aynı zamanda Tilataula bölgesinin şefi de olan Kabwaku köyünün şefine ait. Bu bölge her zaman için Kiriwina bölgesiyle gizli bir düşmanlık içinde yaşadı ve Tilataula'nın şefleri, en yüksek yere sahip olan Tabalular'ın politik rakibiydiler. Arada bir bu iki bölge savaşıyordu. Bozguna uğrayan ve kaçmak zorunda kalan taraf hangisi olursa olsun, bir barışma töreniyle barış her zaman kuruluyordu ve bu iki bölge savaştan önceki durumuna yeniden kavuşturuluyordu. Omarakana'nın

1 *Argonauts of the Western Pocific*, s. 321.

şefleri, onların üstün yerini her zaman kıskanıyordu; bir savaştan sonra berikiler zafere kavuşmuş olsalar bile, yine de düşman komşu üzerinde bir türlü denetim uyguluyorlardı. Kabwaku şefleri bir dereceye değin onların buyruğuna uymak zorundaydı; örneğin eskiden önemli bir işin yerine getirilmesinde, Amarakana şefi her zaman potansiyel düşmanını bu işe görevlendiriyordu. Omarakana şeflerinin gerçek üstünlükleri, onların toplumsal sıralamasından ileri geliyordu. Bununla birlikte, tüm diğer yerlilere esinledikleri güç ve korku, bunların güneşin ve yağmurun önemli büyüsünü ellerinde tutmalarında yatıyordu. Örneğin Lukwasisiga kabilesinin bir alt-kabilesinin üyeleri, potansiyel düşmandılar ve en yüksek yere sahip şeflere de uysalca bağımlıydılar ama savaşta onlarla eşittiler. Eğer barış zamanı Tabalular'ın üstünlüğü tüm itirazların üstündeydiyse, Toliwagalar da gözüpek ve korkunç savaşçı diye biliniyordu. Lukwasisiga'lar genelde hödük *(Kulita'adila)* olarak sayılıyor. Bu kabilenin bir ya da iki alt-kabilesi en yüksek yere sahip olanlardan birisiydi ve Tabalu kabilesinin üyeleriyle evleniyorlardı.

Lukulabuta'nın dördüncü kabilesi, yalnızca aşağı bir yerden alt-kabileleri içeriyor. Sayıca en az olan bir kabile bu ve sahip oldukları tek büyü de karabüyüyle ilgili.

Bu mitlerin tarihsel yorumlarını işlerken, daha ilk baştan kendimizi temel bir sorunla karşı karşıya buluyoruz: Efsanelerde ve mitlerde beliren alt-kabilelerde türdeş bir kültürün basit ve yerel bir dallanmasını mı görmemiz gerekir, yoksa onlara daha tutkulu bir anlam mı yüklemeliyiz ve onları çeşitli kültürleri temsilcileri gibi mi saymalıyız, diğer bir deyişle, çeşitli göç dalgalarının bıraktığı bir birlik mi saymalıyız? Eğer bu iki olasılıktan birincisi kabul edilirse, mitler, tarihsel veriler ve sosyolojik olgular o zaman büyük önem taşımayan hareketlere ve iç değişimlere ilişkin sayılmalıdır sadece; bu durumda daha önce söylediklerimize ekleyecek hiçbir şey kalmıyor.

Bununla birlikte, yeryüzüne çıkışla ilgili en önemli efsanenin, dört kabilenin kökenlerini çok eski önerici bir yere yerleştirdiği öteki varsayımın desteğiyle söylenebilir. Labai kuzeybatı kıyısına kurulmuştur; burası musonların egemen olduğu yönden gelen denizcilerin girebileceği tek yerdir. Ayrıca, göç akımları, kültürel etkilerin yayılması ve uygarlaştırıcı kahramanların yolculukları, mitlere göre her zaman kuzeyden güneye doğru oldu; buna karşılık genelde daha az üniform biçimde batıdan doğuya doğru da göç oldu. Tudava tarihinin büyük dönemlerinde ve Kula efsanelerinin çoğunda ağır basanın yön olduğunu görüyoruz; göçlere ilişkin mitlerde de yine bunları buluyoruz. Buna göre, görünüşe kapılmadan kültürel bir etki kabul edilebilir ve bu çıkış noktasından doğuda Woodlark Adası'na, güneyde Entrecasteaux Takımadaları'na değin izlenebilir ve kuzeybatı kıyılarından başlayarak Bizim Takımadaları'na değin yayılmıştır.

Bu varsayım, birkaç mitin sözünü ettiği kimi çatışmayla doğrulanıyor, örneğin köpekle domuz arasında, Tudava ile Dokonikan arasında ve insan yiyici kardeşle, insan yiyici olmayan kardeş arasında geçen çatışmalar. Eğer bu varsayım gereği gibi kabul edilirse, şu şemayı elde ederiz. En eski toplumsal tabakaları Lukwasisiga ile Lukulabuta kabileleri temsil ediyor. Mite göre yeryüzüne birinci kabile çıkmış ama her ikisi de bir dereceye değin oranın yerlisi; şöyle ki, bunlar denizci değil, toplulukları içerlerde yerleşmiş ve başlıca uğraşılarını tarım oluşturuyor. Büyük alt-kabile Lukwasisiga'nın, hiç kuşku yok son göçmenler diye sayılabilecek Tabalular'a karşı genel düşmanca tutumu da, bizim onayladığımız varsayımla bağdaşıyor. Buluşçu ve kültür kahramanı Tudava'nın savaşmış olduğu insan yiyici canavarın da bu kabilede yer almış olması olasıdır.

Bu olay üzerinde bile bile durmamın nedeni, göç birimleri gibi sayılması gerekenlerin kabileler değil, alt-kabilelerin olmasıdır. Gerçekte, birçok alt-kabileden oluşan büyük kabilenin,

gevşek bir toplumsal birlik oluşturduğu ve derin kültürel ayrılıklarla dağılmaya yöneldiği açıktır. Örneğin Malasi kabilesi, en yüksek Tabalular kabilesini içine aldığı gibi, Wabua ve Gumsosopa gibi en çok küçümsenenleri de kapsıyor. Alt-kabilelerle kabile arasındaki ilişkiler yine göçmen birimlerin tarihsel varsayımlarının yardımıyla ancak açıklanabilir. Benim görüşüme göre en az yükselmiş olan alt-kabileler önce geldiler ve onların totemik asimilasyonları, sosyolojik yeniden örgütlenmenin genel sürecinin ikincil bir sonucunu oluşturdu ve Tudava ile Tabalu kabilelerinin içinde bulunduğu güçlü ve etkin göçlerden sonra bu gerçekleşti.

Buna göre tarihsel yeniden kuruluş birkaç yardımcı varsayımı gerektiriyor ve bunların her biri keyfi kalmakla birlikte, usa yatkın sayılabilir. Öte yandan, her yeni bir doğrulama, daha belirsiz bir öğeyi araya katıyor. Kendi bütünlüğü içinde yeniden kuruluş, çekici ve emici bir zihinsel oyun ve çoğu zaman araştırma yerinde araştırmacıya kendini benimsetiyor ama sonuçların niteliği üzerine hiçbir etki yapmaksızın her zaman gözlem alanının dışında kalıyor; bununla birlikte, yeter ki gözlemci, gözlem yetenekleri üzerindeki denetim gücünü ve gerçekçilik duyumunu yitirmesin.

Benim bu geliştirdiğim şema, sosyoloji ile ilişkili olguların, Trobriyandlılar'ın mitlerinin ve törelerinin doğal olarak içinde yer aldığı şemalardan birisidir. Bununla birlikte, ben buna büyük bir önem vermiyomm, çünkü bir bölgenin tam bilgisine sahip olmak bile, etnologa çekingen ve geçici yeniden kuruluşlardan başka bir şeyin tehlikesini göze almaya izin vermediği kanısındayım. Bu şemalardan birçoğunu kendi arasında karşılaştırırken, bunların değeri kanıtlanabildiği gibi, yararsızlıkları da ortaya çıkarılabilir. Bu şemaların önemi, tüm geleneklere ve tüm ayrımlara bağlı efsaneleri elden geldiğince çok sayıda, daha bü-

yük bir özenle daha bir titizlikle incelemeye teşvik eden çalışma varsayımlarını oluşturma gerçeğinde yatar sadece.

Bu efsanelerin sosyolojik kuram açısından tarihsel yeniden kuruluşlarının bir değeri yoktur. Bunların kayda geçmemiş gizli gerçekliği ne olursa olsun, mitler, bu olayları aslına bağlı bir biçimde kayda almaktan çok, tarihsel olayların ortaya çıkardığı kimi çelişkileri gizlemeye yarar. Güçlü alt-kabilelerin yayılma açısı altında göz önüne alınan mitler, birbiriyle bağdaşmaz olguları anlatırken, kimi noktalarda yaşama bağlılık gösteriyor. Bu bağdaşmazlıkların örtünmesine yardım eden -neyse gizlenmesine demeyelim- olaylar, çoğu zaman aldatıcı niteliktedir. Kimi mitlerin içinde geçtiği bölgelere göre değiştiğini daha önce görmüştük. Başka durumlarda araya giren olaylar, dilekleri ve var olmayan hakları onaylamaya hizmet ediyor.

Demek ki tarihsel bakış açısınının mitlerin incelenmesine uygulanması ilginçtir; mitler bütün olarak göz önüne alındığında, tutkudan yoksun soğuk bir öyküyü sunmazlar, çünkü belli bir toplumsal işlevi yerine getirmek, belli bir grubu övmek ya da anormal bir durumu haklı çıkarmak için her zaman gönüllü olarak yaratılmıştır. Yine bu düşünüşlerin gösterdiğine göre, yerlilerin aklında saf tarih, yarı tarihsel efsane ve saf mit birbirinin alanı içine girer, bir süreklilik oluşturur ve gerçekte aynı sosyolojik işlevi yerine getirir.

Bu bizi bir kez daha başlangıçta söylediklerimize götürüyor. Şöyle ki, mitin gerçekten önemli tek öğesi, aynı zamanda geriye dönük ve güncel olan yaşayan gerçekliğine ilişkin olanlarında yatıyor. İlkel insan için mit ne düşsel bir öykü, ne de ölü geçmişle ilgili bir anlatı; hâlâ bir parçasıyla varlığını sürdüren daha geniş bir gerçekliğin bir tablosu. Varlığını sürdürüyor, çünkü ilkel insanın başvurabileceği tüm önceki yasalar ve ahlak, mitin içinde dile getirilmiş bulunur. Yer ve güç, öncelik ve boyun eğ-

me sorunlarına dayalı ayrılıklar patlak verdiği zaman, ya da elbette derin tarihsel dönüşümler ortaya çıktığında, mitin işlevsel rolünün bu sosyolojik gerilim durumlarında daha etkili olduğu açıktır. Mitten yola çıkarak her ne kadar tarihsel yeniden kuruluşun hangi noktaya değin götürülebileceğini sorma hakkımız her zaman olmakla birlikte, bir gerçek olarak onaylayabileceğimiz şey işte budur.

Hiç kuşku yok mitle ilgili tüm açıklayıcı ya da simgesel yorumları bir kenara bırakabiliriz. Mit içinde beliren kişiler ve varlıklar dıştan göründükleri gibidirler, yoksa gizli gerçekliğin birer simgesi değildirler. Bu mitlerin açıklayıcı işlevine gelince, hiçbir soruna yanıt vermiyor, hiçbir merakı gidermiyor ve hiçbir kuramı içermiyor.

Ölüm ve Yaşam Döneminin Yeniden Başlaması Üzerine Mitler

Kökenler üzerine mitlerin kimi yorumları, güncel ruhlar dünyasında insanlığın yeraltında varoluşunu, ölüm sonrası insan ruhlarının varlığıyla karşılaştırılıyor. Böylece her insanın ilkel geçmişiyle doğrudan yazgısı arasında mitolojik bir yaklaşım kuruluyor. Miti yaşama bağlayan ve mitin psikolojisini, kültürel değerlerini iyice anlamamıza yardım eden bu bağlardan bir başkasına sahibiz burada.

İnsanın kökeninin varlığıyla, ruhsal varlığı arasındaki koşutluk daha uzağa götürülebilir. Ölülerin ruhu Tuma Adası'na gidiyor. Özel bir oyuktan yeraltına giriyor: İlk yeryüzüne çıkışın tersine bir süreç. Daha önemlisi, Tuma'daki yeraltı dünyasında kısa bir ruhsal varoluştan sonra, insan yaşlanıyor, derisi buruşuyor, saçları ağarıyor; bunun üzerine derisini değiştirerek yeniden gençleşmesi gerekiyor. İnsanoğulu ilk zamanlar yeraltında yaşarken de bunlar oluyordu. Dış dünyaya gelirken, birden bu yeteneği yitirmediler; kadınlar ve erkekler ölümsüz gençler ka-

yeteneği yitirmediler; kadınlar ve erkekler ölümsüz gençler kalarak yaşayabilirlerdi.

Bununla birlikte sıradan ama önemli ve yazgısal bir olayın peşinden bu yeteneği yitirdiler. Eskiden Bwadela köyünde yaşayan yaşlı bir kadın, kızı ve torunuyla birlikte oturuyormuş: Üç kuşak boyu gerçek anasoyundan geliyorlarmış. Büyük anne ve küçük kız torun günün birinde, denizin yükseldiği bir anda körfezde yüzmeye geliyorlar. Büyük anne biraz uzaklaşırken, küçük kız plajda kalıyor. Kadın denizde sürüklenmeye başlayan derisini kaldırıp atıyor, bir çalılıkta kıpırtısız kalıncaya değin körfezi yüzerek geçiyor. Genç bir kıza dönüşmüş olarak torununun yanına geliyor. Küçük kız onu tanımıyor, korkuya kapılıyor ve ona uzaklaşmasını söylüyor. Yaşlı kadın kırılmış ve öfkelenmiş olarak denizde yüzdüğü yere geri dönüyor ve eski derisini arıyor, üstüne geçiriyor ve yine kızın yanına dönüyor. Bu kez kız onu tanıyor ve selamlıyor: "Buraya bir genç kız geldi, çok korktum ve onu kovdum," diyor. Büyük anne yanıt veriyor: "Hayır, sen beni tanımadın, öyle olsun, bundan sonra siz yaşlanacaksınız, ben de öleceğim." Eve dönüyorlar, kızı o sırada yemek hazırlığında bulunuyormuş. Yaşlı kadın kızına dönüyor: "Yüzmeye gitmiştim; akıntı derimi aldı götürdü; kızın beni tanımadı; beni kovdu. Artık derimi değiştirmeyeceğim. Hepimiz yaşlanacağız. Hepimiz öleceğiz."

O günden sonra insanlar deri değiştirme ve genç kalma yeteneğini yitiriyorlar. Sadece deri değiştirme yeteneğini koruyan hayvanlar, "altta kalan" havyanlar oluyor: Yılanlar, yengeçler, iguanalar, kertenkeleler. Çünkü insanlar da eskiden yeraltında yaşamışlardı. Bu hayvanlar da yeryüzüne çıktılar ve deri değiştirmeyi sürdürdüler. Eğer insanlar da yaşamaya dünyanın üstünde başlamış olsalardı, kuşlar, uçan ördekler, böcekler gibi "yüzey hayvanları"da aynı zamanda derilerini değiştirme ve yeniden gençliğe kavuşma yeteneğinde olacaklardı.

Genelde anlatıldığı biçimiyle mit burada bitiyor. Kimi kez yerliler ruhlarla insanlığın ilkel durumu arasında bir koşutluk kurarak buna başka yorumlar da katıyorlar. Kimi kez sürüngenlerin yenilenmesi üzerinde duruyorlar. Eskiden, bir yorumlamada bulunmadan, derinin yitirilmesi olayını anlatmakla yetiniyorlarmış. Bu öykü kendi başına bayağı ve önemsiz kalıyor. Kendilerini ölüme ve gelecek yaşama ilişkin kavramların, ritlerin ve törelerin ışığında inceleme zahmetine verenlere bu öykü bu nitelikte görünüyor. Bu mitin bir inancı yalnızca geliştirdiği ve dramatize ettiği açıktır, çünkü bu inanca göre insanlar eskiden gençleşme yeteneğine sahipmişler ve daha sonra bu gençleşme yeteneğini yitirmiş olabilirler.

Böylece bir büyükanneyle kız torunu arasındaki bir çatışmanın sonucu olarak tüm insanlar, hiçbirisi dışta kalmamak üzere, yaşlılığa giden güçsüzlüğe boyun eğmiş bulunuyorlar. Bununla birlikte, katı yazgının tüm olayları bugünün insanlarının başına gelmiyor, çünkü yerlilerin gözünde yaşlanma ve fiziksel çökme gibi durumların ölümle hiçbir ilgisi yok. Onların inançlarının tüm bu çevrimini anlamak için hastalığın, bedensel çöküntünün ve ölümün etkenlerini tanımak gerekir. Trobriyandlı yerliler sağlık ve hastalık bakımından içtenlikle bir iyimserlik sergiliyorlar. Güç, canlılık ve bedensel bütünlük onların gözünde olağan bir durumu oluşturuyor ve ancak bir kazayla ya da doğaüstü bir nedenle ortadan kalkar ya da bozulabilir. Yorgunluk, güneş çarpması, sindirim güçlüğü ya da üşütme gibi küçük kazalar, pek önemli olmayan ve geçici rahatsızlıklara yol açabilirler. Bir savaş sırasında yenilen bir mızrak darbesi, zehirlenme, yüksek bir kayadan ya da bir ağaçtan düşme bir insanı sakat bırakabilir ya da öldürebilir.

Boğulma, bir timsahın ya da köpekbalığının saldırısına uğrama gibi bu ve benzeri kazaların öğrenilmesine gelince, bunlar tümüyle karabüyüden bağışıktır; yerliler için bu her zaman açık

bir sorundur. Bununla birlikte onlar için tümüyle belli olan bir şey varsa, o da her türlü karabüyünün yol açtığı tüm ciddi hastalıklar ve özellikle de ölümcül hastalıklardır. En çok geçerlikte olan, büyücülerin uyguladığı ve duaları ve ritleriyle birdenbire gelen ya da bulaşıcı hastalıkların dışında nerdeyse tüm hastalıkları üretme yeteneğinde olan sıradan büyücülüktür.

Karabayücülüğün kaynağı, güneyden gelen kimi etkilere bağlanıyor her zaman. İleri sürüldüğüne göre karabüyü Trobriyand Takımadaları'nın iki noktasında ortaya çıkmıştır ya da daha çok Entrecasteaux Takımadaları'ndan getirilmiş bazı noktalardan birisinde ilk kez ortaya çıkmış olabilir. Bu noktalardan birisi, Ba'u ile Bwoytalu köyleri arasında bulunan Lawaywo Mağarası'dır, ötekiyse güney Vakuta Adası'nda bulunur. Bu iki bölge her zaman için en korkunç karabüyü merkezi olarak biliniyor.

Bwoytalu bölgesi adada tümüyle alt bir toplumsal yeri tutuyor ve orada ağaç üzerine en güzel yontu yapanlarla, lif örme uzmanları oturuyor ve her iki grup insan da kuyruğu dikenli balık ve çalılık domuzu gibi korkunç şeyler yiyorlar. Bu yerliler uzun süre endogamiyi (kabile içi evlenme) uyguladılar, adada yerli kültürün en eski tabakasını temsil ettikleri olasıdır. Onlara karabüyüyü güneyden bir yengeç getiriyor. Kimi betimlemelere göre bu hayvan, Lawaywo Mağarası'nda bulunan bir oyuktan yeryüzüne çıkmış olabilir. Başka yorumlara göre, havavı geçtikten sonra bu bölgeye düşmüş olabilir. Geldiği sırada bir adamla bir köpek orada bulunuyormuş. Taşıdığı karabüyü nedeniyle yengeç kırmızı bir renkteymiş. Onu gören köpek ısırmaya çalışmış ama yengeç onu öldürmüş ve bundan sonra aynı yazgı insanın da başına gelmiş. Ama yengeç insana bakınca üzülmüş, "karnı hareket etmeye başlamış" ve insanı yaşama geri çağırmış. İnsan kendi kıyıcısı ve kurtarıcısı olana güzel bir armağan olarak bir *pokala* vermiş ve ondan büyüyü istemiş. Ve büyüyü ondan almış. İnsan hemen, kendine iyilik eden yengeci öldür-

mek için büyüyü kullanmış. Daha sonra, o ana değin uyulduğu kabul edilen bir kurala göre onu öldürmüş. Bundan sonra büyünün tam sahibi olmuş. Bugün yengeçler kara renktedir, çünkü büyüden yoksundurlar. Bununla birlikte geç ölürler, çünkü eskiden yaşamın ve ölümün efendisi onlardı.

Vakuta'nın güney adasında benzeri bir mit daha anlatılıyor. İnsan görünümüne sahip ama insan doğasında olmayan kötülükçü bir varlık, Normaby Adası'nın kuzey kıyısında bir yerlerde, bir bambu parçasının içine girmiş. Bambu parçası, kuzeye doğru sürükleniyor ve Yayvau ya da Vakuta Adaları'nın birisinin burnuna yakın bir yerde kıyıya geliyor. Komşu köyden Kwadagila adlı bir adam, bambunun içinden gelen sesi duyuyor ve onu açıyor. İçinden şeytan çıkıyor ve ona büyüyü öğretiyor. Güneyde ilk bilgileri verenlere göre karabüyünün ilk gerçek çıkış noktası böyle olmalı. Büyü Bwoytalu'ya doğrudan doğruya güney takımadalarından değil, Vakuta'dan hareket ederek geliyor. Vakuta geleneğinin başka bir yorumuna göre *tauva*'u bir bambu içinde değil, çok daha büyük bir aygıt içinde Vakuta'ya geliyor.

Normanby Adası'nın kuzey kıyısına yerleşmiş Sewatupta Köyü'nde, çok sayıda kötücül varlıkların barınmasına hizmet eden büyük bir ağaç bulunuyor. Bu ağaç kesildiği zaman, gövdesi ve dalları denizin üzerine yayılacak ve kökleri adada kalacak, tepesi de Vakuta Köyü'ne değecek şekilde yere yıkılıyor. Bu nedenle güney takımadalarında büyücülük çoğu zaman yaygındır; ağacın orta kısmını kaplayan deniz, dallarda yaşayan balıklarla doludur. Karabüyü Trobriyand Adaları'na Vakuta'nın güney kıyısından geliyor, çünkü ağacın tepesi, ikisi erkek birisi kadın olmak üzere üç tane kötücül varlığı içinde taşıyor ve bunlar adada oturanlara biraz büyü öğretiyorlar.

Bu mitolojik öyküler, insanların en son varacakları yazgıyı çembere alan inancın zincirinin halkalarından birisini bize ta-

nıtmaktan başka bir şey yapmıyor. Mitsel olayları ve bunların önemini kavramak, ancak bunları karabüyünün gücüne ve doğasına ilişkin inançların bütününe bağlayarak ve yine ortaya çıkardığı duyguları ve korkuları anlayarak olasıdır. Karabüyünün ortaya çıkışını anlatan belli öyküler, tüm doğaüstü tehlikelerin tam bir sayımını ya da yeterli bir açıklamasını vermekten uzaktır. Yerlilerin inancına göre birden ve hızla ortaya çıkan bir hastalığa eril büyücüler değil, ayrı bir etkisi olan ve çok daha büyük doğaüstü bir öze sahip dişil büyücüler yol açıyorlar. Bu tür bir büyücülüğe ilişkin bir miti ele geçirmek benim için olası olmadı. Öte yandan, (dişil) büyücülerin yöntem niteliği ve tarzı, sürekli ve geçerli diyebileceğimiz inançlar çemberinin konusunu oluşturuyorlar. Ben bu inançları *Argonauts of the Western Pacific* kitabımda açıkladım[1] ve burada buna geri dönmeyeceğim. Bununla birlikte, "küçük" birer mit gibi sayılabilecek bir sürü öyküye yol açtığına inanılan ve kaynağını doğaüstü güçlerin güçlü inancında bulan ve büyücü kadınları çevreleyen doğaüstü ayçanın önemi üzerinde durmak önemlidir. Büyücü erkekler konusunda da, *bwaga*'u denilen benzeri öyküler anlatılıyor.

Son olarak, kötücül ruhların doğrudan eylemine verilen ve *tauva*'u denilen bulaşıcı hastalık yayıcı büyü de, daha önce gördüğümüz gibi, mitoloji tarafından tam karabüyünün kaynağı gibi sayılıyor. Bu kötücül varlıkların güneyde sürekli oturdukları yerleri var. Arada bir Trobriyand Adaları'na gidiyorlar ve orada sıradan insanların gözlerine görünmüyorlar, balçıktan yapılmış su kaplarını ve ağaç topuzlarını çınlatarak geceleri köyleri dolaşıyorlar. Oralarda oturanlar bu gürültüyü duyar duymaz korkuya kapılıyorlar, çünkü büyücülerin ağaçtan silahlarıyla çarptıkları insanlar ölüyorlar, onların istilası, kitlesel ölümlerin habercisi gibi sayılıyor. Bunun üzerine köyü *Leria* adı verilen bir

---

6 Bölüm X, özellikle de sayfa 236-248, ayrıca sayfa 320, 321, 393'e bakınız.

salgın hastalık kaplıyor. Kötücül ruhlar kimi kez sürüngenlere dönüşüyorlar ve insanların gözlerine görünür oluyorlar. Böyle bir sürüngeni, sıradan doğal bir sürüngenden ayırmak kolay değildir ama bu ayrımı yapmak önemlidir, çünkü kötü davranılan ve sövülen bir *tauva*'u öcünü ölümle alıyor.

Bu sürekli mitin ve geçmişte kalmamış ama her gün üretilen bir olaya ilişkin bu evcil anlatı, bir sürü somut öyküyü kendi çevresinde topluyor. Bu öykülerde anlatılan olaylardan kimisi bile, benim Trobriyand Adaları'nda kaldığım sırada üretildi. Belki de 1918 yılı İspanyol gribinin sonucu olarak orada ciddi bir dizanteri hastalığı vardı. Birçok yerli, *tauba*'u'ları duyduğunu ileri sürüyordu. Wavela'da dev gibi bir kertenkele görülmüştü. Onu öldüren adam hemen ölmüştü ve köyde salgın hastalık başgösterdi. Ben Oburaku'dayken, salgın hastalık köyü kırıp geçiriyordu, beni taşıyan geminin takımı, bir *tauba*'u'yu, çok renkli bir yılan biçiminde ve bir kiraz ağacına tünemiş biçiminde gördüğünü söylüyordu, biz yaklaşırken anlaşılmaz biçimde yok olmuştu. Eğer ben kendim bu mucizeyi görmediysem, bunun nedeni miyop oluşumdu ya da bir *tauba*'u'yu görmek için nasıl bakılması gerektiğini bilmiyordum. Tüm bölgelerdeki yerlilerden bu öykülerden bir yığın dinlenebilir. Bu tür bir sürüngeni, yerden yüksek düz bir yere bırakmak ve önüne değerli nesneler koymak gerekiyor, yerlilerin bana güvenle konuştuklarına göre böyle yaptıklarını, hem de kaç kez, bana söylüyorlardı ama ben hiçbir zaman buna tanık olmadım. Ayrıca ileri sürüldüğüne göre, kimi büyücü kadınlar *tauba*'u'larla ilişki kurmuştu ve hâlâ yaşamakta olan bir büyücünün bunu yaptığını bana doğruladılar.

Bu inanç bize "küçük" mitlerin, büyük basmakalıp bir mitten nasıl sürekli olarak doğduğunu gösteriyor. Demek ki hastalık ve ölümlerin tüm nedenlerine ilişkin inanç ve yine yerlilerin her gün kaydettiği somut doğaüstü küçük olayları kısmen ve açıkça dile getiren anlatılar organik bir bütünlük oluşturuyor. Bu

inançların ne bir kuram ne de bir açıklama oluşturduğu açıktır. Bir yandan, kültürel edimlerin bir kuramını oluşturuyor, çünkü karabüyü konusunda, yalnızca bunun uygulandığına inanmıyorlar, gerçekten uyguluyorlar, en azından erkekler bu büyüyü uyguluyor. Öte yandan, bizim üzerinde durduğumuz bu bütünlük, insanın hastalığa ve ölüme karşı pragmatik tepkisini, yani heyecanlarını ve önsezilerini dile getiriyor, davranışını önemli şekilde etkiliyor.

İnsanın geçmişte yeniden gençleşme yeteneğini yitirdiğini ve günümüzde varlığını özetleyen nedenlere ilişkin yerlilerin tüm düşüncelerini şimdi biliyoruz. Şöyle bir bakışla söyleyecek olursak, bu iki olgu arasındaki ilişki geçicidir. Yerliler karabüyünün çocuklara, gençlere ve yaşlılara olduğu kadar herkese ulaşabileceğine inanırken, yaşlıları çok daha kolay vurduğunu biliyorlar. Böylece karabüyüye zemin hazırlayan, yeniden gençleşme yeteneğini yitirmek oluyor.

Bununla birlikte, zaman geliyor insanlar yaşlanıyor ve ölüyor, ruhlara dönüşüyor, köyde yine de yaşayanlarla birlikte kalıyor; yıllık *milamala* bayramı için kendi köylerine geri geldikleri zaman, hâlâ köyde oturanların çevresinde dolanıyorlar. Kendi yakınlarıyla birlikte yaşamış olan yaşlı bir kadının ruhu, yatağın altında bulunan parkenin içine kaymış. Ailenin üyelerine yiyecek dağıtmakta olan kızı, hindistancevizi içinde bulunan kaynamış et suyundan birazcık onun üzerine dökmüş ve yakmış. Ruh kızına kızmış ve ayıplamış. Kız yanıt vermiş: "Senin gittiğini sanıyordum, yılda bir kez *milamala* bayramı sırasında geldiğini sanıyordum." Ruh kendini hakarete uğramış sanmış. Yanıt vermiş: "Ben de Tuma'ya gideceğim ve yeraltında yaşayacağım." Bunun üzerine bir hindistancevizi almış, onu ikiye bölmüş, üç gözü olan yarımı kendisi almış, ötekini kızına vermiş. "Sana kör olan yarısını veriyorum, demiş, artık beni görmeyeceksin. Gözleri olanı ben alıyorum, böylece geri geldiğim

zaman görebileceğim." Bu nedenle ruhlar insanları görebilirken, kendileri görünmezler.

Bu mit, yıllık *milamala* bayramına bir anıştırmada bulunuyor, bu bayram sırasında ruhlar şenliklere katılmak için ilgili köylere geri geliyorlar. *Milamala* bayramını başlatan yolu bize anlatan daha açık bir mit daha var. Kitava'dan bir kadın ölür, geriye gebe bir kız bırakır. Kız dünyaya bir çocuk getirir ama onu besleyecek yeterince sütü yoktur. Komşu adada bir adamın ölmek üzere olduğunu duyar, ruhlar dünyasına çekilmiş annesine bir haber götürmesi için adama yalvarır ve annesinin torununa yiyecek göndermesini ister. Ruh-kadın yiyecek sepetini doldurur ve sızlanarak köye doğru yönelir: "Bu yiyeceği kimin için taşıyorum. Torunum için taşıyorum, götürüp ona vereceğim. Ona bu yiyeceği vermek için yürüyorum." Kitava Adası'nda Bomagema plajına varır, yiyeceği oraya bırakır. Kızına seslenir: "Yiyecek getiriyorum; adam bana getirmemi söyledi. Ama ben bir çırpı gibiyim; insanların beni bir cadı sanmalarından korkuyorum. Orada bir ignam kızartır, torununa verir, sonra çalılığa gider ve kızı için bir bahçe yetiştirir. Ama geri döndüğü zaman, bir cadıya öyle benzer ki, kızını korkutur. Ayrıca kızı annesine çekip gitmesini söyler: "Tuma'ya dön, ruhlar dünyasına, insanlar senin bir cadı olduğunu söyleyecekler." Ruh-anne yakınır: "Beni niçin kovuyorsun? Seninle birlikte kalabileceğimi ve torunum için bir bahçe yetiştireceğimi sanıyordum." Kız sadece şunu söylemekle yetinir: "Haydi git, Tuma'ya dön!" Bunun üzerine yaşlı kadın, bir hindistancevizini alır, onu ikiye böler, kör yarısını kızına verir, gören yarısını kendine saklar. Yılda bir kez kendisinin ve diğer ruhların *milamala* bayramı için geleceklerini söyler ve kendileri onları görebilme yeteneğine sahipken, insanların kendilerini görmeyeceğini bildirir. Böylece yıllık bayram o zaman başlar.

Bu mitolojik öyküleri anlamak için, bu öyküleri yerlilerin ruhlar dünyasına ilişkin inaçlarla, *milamala* mevsimi sırasında

kendilerini verdikleri uygulamalarla ve ruhçuluğun ilkel biçimleri içinde dile geldiği gibi yaşayanların dünyasıyla, ölülerin dünyasına ilişkin dünya arasındaki kavramlarla karşılaştırılmaları kaçınılmaz olur.[1] Ölümden sonra her ruh Tuma'nın yeraltı dünyasına gidiyor. Girişte, ruhlar dünyasının bekçisi Topileta'nın önünden geçiyor. Yeni gelen ona birkaç tane değerli eşya veriyor; bunlar ölüm sırasında süslenmiş olan nesnelerin ruhsal bölümünü oluşturuyor. Ruhlar arasına gelirken, onu kendisinden önce ölmüş olan dostları ve akrabaları karşılıyor, onlara yukarıdaki dünyadan haberler getiriyor. Burada da yeryüzüne benzer yaşamına başlıyor; gerçi buranın betimlenmesi kimi kez bir tür gerçek cennetinkine benzer umutları ve arzuları taşıyor ama bunu böyle anlatan yerlilerin kendileri bile, oraya ulaşmak için hiç sabırsızlanmıyorlar.

Ruhlarla yaşayanlar arasındaki iletişim birçok yoldan gerçekleşiyor. Birçok insan ölmüş yakınlarının ve dostlarının ruhlarını özellikle Tuma Adası'nda ya da onun yakınında görmüşler. Ayrıca anımsanmayacak kadar eski zamanlardan beri ve her zaman, esrik halde ya da uykuda yeraltı dünyasına uzun yolculuklar yapan kadınlar ve erkekler var. Bu insanlar ruhların dünyasına katılıyor ve onlara her türlü haberler, bilgiler ve mesajlar götürüyorlar. özellikle yaşayanlardan ruhlara yiyecek armağanlar ve değerli eşyalar götürüyorlar. Bu insanlar başka kadınlara ve erkeklere ruhlar dünyasının gerçekliğini gösteriyorlar. Ölülerinden haber almak için her zaman sabırsızlanan yaşayanlara ayrıca büyük teselli götürüyorlar.

Yılda bir yapılan *milamala* bayramı sırasında ruhlar Tuma Adası'ndan kendi köylerine geri geliyorlar. Üzerine oturabilecekleri ve yukarıdan kardeşlerinin oyunlarını ve eğlencelerini izleyebilecekleri yerden yüksek özel bir düz yer yapılıyor. Hem

---

1 Bu olayları daha önceki bir makalede anlatmıştık: *Baloma; Spirits of the Dead in the Trobriyand Islands,* 1916.

onları, hem de toplulukta yaşayan vatandaşlarını sevindirmek için bol bol yiyecek sergileniyor. Gün boyunca değerli nesneler hasır üzerinde sergileniyor, bu hasırlar şefin, diğer önemli adamların ve zenginlerin evinin önüne konuluyor. Görünmeyen ruhlara verilebilecek her türlü zarardan kaçınmak için birçok tabuya dikkat ediliyor. Mitte sözü edilen yaşlı kadının yakılmasında olduğu gibi, ruhları yakabilecek sıcak sıvılar yere dökülmüyor. Bir Baloma'yı bir ruhu yaralamamak için hiçbir yerli yere oturmamalı, köyün içinde odun kesmemeli, mızrakla ya da sopayla oynamamalı, bir taş atmamalı.

Öte yandan ruhlar da olumlu ya da olumsuz işaretler yaparak kendi varlıklarını bildiriyorlar, memnuniyetlerini ya da memnuniyetsizliklerini dile getiriyorlar. Örneğin hoşa gitmeyen kokular onları biraz rahatsız ederken, yağışlı bir hava, kazalar, mülkiyete zarar verme, onları ciddi şekilde huysuzlandırıyor. Bu gibi durumlarda bir medyum kendinden geçerken ya da birisi ölmek üzereyken, ruhlar dünyası bu insanlara çok yakından ve gerçek olarak görünüyor. Mitin bu inançlarla bütünleştiği ve onlarla ayrılmaz bir öğe oluşturduğu açıktır. Bir yandan günümüzdeki inançların ve dinsel deneyimlerin dile getirdiği gibi insanlar ile ruh arasındaki ilişkide doğrudan ve yakın bir koşutluk var; öte yandan mitte söz konusu olan çeşitli olaylar arasında bir koşutluk var. Bu ilişki altında mit, göz önüne getirilebileceği gibi, eski dönemdeki bireyin kişisel korkularını ve acılarını kesintisiz olarak kapsayan en uzak bir perspektifi bir fon gibi sayabilir; böyle bir olay, inancın alışılagelmiş yerleşmesi olarak geçmiş kuşakların deneyimlerine ve kişisel anılarına göre anlatılan birçok somut durumdan yararlanarak ilk kez ortaya çıkmıştı.

Geniş ve tutarlı bir inançlar şemasının varlığını kapsayacak şekilde olguları sunuyorum ve mitleri anlatıyorum. Böyle bir şemanın yerlilerin folklorunda açık bir biçim altında var olmadığını söylemeye gerek yok. Ama tanımı belli kültürel bir ger-

çekliğe, yerlilerin tüm inançlarının ve duygularının somut dışavurumlarına, benzer şekilde ölüme ve yaşam sonrasına ilişkin önsezilerine uygun düşüyor, büyük bir organik bütünlük oluşturuyor. Ana çizgileriyle anlattığımız öyküler ve kavramlar birbirlerinin alanına giriyor ve yerliler bunlar arasındaki koşutluğa ve bunları birbirine bağlayan bağlara kendiliklerinden işaret ediyor.

Gerçekte mitler, dinsel inançlar ve ruhlar, doğaüstüne ilişkin deneyimler bir tek ve aynı konuya aitler; ilgili pragramit davranışlar, yeraltı dünyasıyla birlik içinde olmak için yapılan girişimlerde kendi anlatımını buluyor. Mitler, organik bir bütünlüğe katılıyorlar; yerlilerin inançlarının kimi temel noktalarını, anlatı biçimi altında ve açıklayıcı bir gelişimle temsil ediyorlar. Öykülerin içine böylece girmiş konuları incelerken, bunların özellikle arzu edilmeyen ve olumsuz gerçekler diyebilinecek ne varsa, onlarla ilgili olduğu saptanıyor: Yeniden gençleşme yeteneğinin yitimi, hastalıkların ortaya çıkışı, büyücülük işlemleri sonunda ölüm, ruhlarla yaşayanlar arasında sürekli ilişkinin ortadan kalkması; son olarak, bunların birbirleriyle ileşitimlerinin kısmen yeniden kurulması. Bu döneme ilişkin mitlerin, bunlar her ne kadar konularına göre daha karmaşık olsa da ve kökenlere ilişkin mitlere katılsa da, daha dramatik bir karakter oluşturdukları ve daha tutarlı oldukları saptanıyor. Bu nokta üzerinde ısrar etmeyeceğim ve burada ilgilendiğimiz mitlerin bu özelliklerinin ilgili oldukları sorunların daha metafizik düzeyde olduklarını ya da daha bir kesinlikle, insanın yazgısını işlerken, basit sosyolojik olgulara ya da toplumsal kurallara ilişkin mitlerden çok, yerlilerin duygusal yönlerine seslendiğini söylemekle yetineceğim.

Ne olursa olsun, eğer mitler bu konulara el atıyorsa, bunun nedeni, yalnızca bir merakı gidermek ya da daha sorunsal nedenler olmadığı ama yol açtığı heyecansal tepkilerin nedenleri

olduğu ve bunların pragmatik önemi olduğu açıktır. Bu mitlerde geliştirilmiş olan kavramların özellikle üzücü bir nitelik taşıdığını söylüyorduk. *Milamala* kurumuna ve ruhların geri dönüş dönemlerine ilişkin öyküde söz konusu olan insanların törensel davranışı ve bu fırsatla ruhlar açısından dikkat etmeleri gereken tutumdur. Bu mitlerde geliştirilmiş olan konular kendi içlerinde yeterince açıktır; bunları "açıklamaya" gereksinim yoktur ve mitin böyle bir kaygısı yoktur. Yerlinin kendisinde uyandırdığı güçlü heyecan tepkisine başladığı önduyguyu, kaçınılmaz ve acımasız bir yazgı kavramına dönüştürüyor. Her şeyden önce mit, bu kavramın açık bir gerçekleşmesini temsil ediyor. Ama ikinci olarak, onu sıradan ve evcil gerçekliğin belirsiz ama derin kavrayışına götürüyor. O denli çok özlenen ölümsüz gençlik bağışı ve insanı çöküntüden, yaşlılıktan koruyan yeniden gençleşme yeteneği, bir kaza sonucu yitirildi; oysa bunları bir çocuk ya da bir kadın önleyebilirdi. Ölüm yüzünden sevdikleriyle ayrılma, bir hindistancevizinin yanlış bölünmesine ve küçük bir kavgaya veriliyor. Hastalığın kendisinin de, kaynağı küçük bir hayvanın içinde biliniyor ve insanın bir köpekle, bir yengeçle rastlantıyla karşılaşması sonucu ortaya çıkıyor. İnsanların yanlışlarına, yanılgılarına ve şanssızlığına büyük önem veriliyor. Öte yandan yazgı, şans, kaçınılmazlık, insanın yanılgısına indirgeniyor.

Bu olayı iyi anlamak için, ister bir yerlinin kendisi söz konusu olsun, ister sevdiği insan, ölüm karşısında onun duygusal davranışını gözden kaçırmamak önemlidir, çünkü bir yerliye kılavuzluk eden yalnız inançlar ve mitolojik kavramları değildir. Ölümden çok korkmak ve onu elden geldiğince çok geciktirmek için duyulan şiddetli arzu, herhangi bir yakınının gitmesinden duyduğu derin acı, ilkel insanın törelerini, kavramlarını ve ritlerini nitelendiren ve öbür dünyaya geçişe kolaylık sağlayan iyimser inancı yalanlıyor. Sevilen bir kimsenin ölümünden sonra ya da ölüm korkusu olduğu anda, yerliler inançlarının sarsıldığını be-

lirsizce duyumsuyorlar. Ağır hasta olan yerlilerle ve özel olarak, vereme yakalanmış olan dostum Bagido'u ile yaptığım uzun konuşmalar sırasında, yaşamın ve ona bağlı olan tüm güzel şeylerin geçersizliği karşısında melankolik bir üzüntü duygusunu yarı yarıya dile getirerek ve kabaca formüle ederek duyumsadığını anlayabildim; örneğin kaçınılmaz sonun düşündürdüğü büyük korkuyu ve bu kesin sonu ertelemenin ya da hiç değilse bunu biraz geciktirmenin olası olup olmadığını kendine sormak gibi. Bununla birlikte, bu insanlar kendilerini inançlarının kendilerine esinlediği umutlara bırakıyorlar ve mitlerin sıcak ve canlı dokusuyla, ruhlar dünyasına ilişkin öykülerle ve inançlarla çevrelerinde duyumsadıkları o büyük duygusal boşluğu doldurmaya hazırlar.

Büyüye İlişkin Mitler

Mitolojik öykülerin bir başka ulamını, özellikle de büyüye ilişkin olanları daha bir ayrıntılı olarak inceleyeceğiz. Birçok bakımdan büyü, ilkel insanın gerçeklik karşısındaki pragmatik davranışının en önemli ve en gizemli yanını oluşturuyor. Bu, günümüzde çok ilgi çeken ve çok canlı tartışmalara yol açan sorunlardan birisidir. Bu incelemenin temelini Sir James Frazer attı ve ünlü büyü kuramının temsil ettiği o görkemli yapıyı bu temel üzerine kurdu.

Melanezya'nın kuzeybatısında büyü öylesine büyük bir rol oynar ki, yüzeysel gözlem yapan birisi bile bunu gözden kaçıramaz. Bununla birlikte, büyünün yankısı ilk bakışta yeterince açık değildir.

Hiçbir yerli araya büyüyü koymadan bahçesine bir şey ekmez. Ama kimi önemli çalışmalar, örneğin hindistancevizinin toplanması, muz ekimi, hint kirazı ve ekmek ürünleri ekimi, büyüsüz yapılır. Önem açısından tarımdan sonra gelen balıkçılık,

kimi yöntemlerine göre çok gelişmiş bir büyüyü kapsar. Örneğin tehlikeli olan köpekbalığı avı, kimi *kalala* ya da *to'ulam* avlamak, adeta büyüye boğdurulur. Kaçınılmaz olmayan ama kolay ve güvenli yapılan zehirlemeyle balık avı, büyüsüz yapılır. Yapımı teknik güçlükler gösteren balıkçı teknesi, örgütlü bir çalışmayı gerektirir ve her zaman tehlikeli bir uğraşı içinde gerçekleşirken, karmaşık bir ayini içerir ve salt kaçınılmaz sayılır.

Buna karşılık, yine bir kayık yapımı gibi büyük teknik güçlükler gösteren ama ne tehlike, ne kötü olasılıklar, ne de bir kayık yapımı kadar karmaşık işbölümü içeren bir ev yapımı, hiçbir büyüye başvurmadan gerçekleştirilir. En büyük öneme sahip ağaç oyma endüstrisi, kimi topluluklarda yaygınlık kazanmış bir meslek olarak görünüyor, çocukluktan başlayarak öğreniliyor ve herkes bunu öğrenme yeteneğinde. Yine bu topluluklarda söz konusu olan endüstriye büyü ortak edilmiyor. Buna karşılık fildişi ve sert doğal ağaçlar üzerine yapılan sanatsal yontular, herkese açık olmayan teknik ve özel sanatsal yetenek istiyor, önemli bir ustalık ve esin kaynağı gibi sayılan bir büyüyü kapsıyor.

Ticarete gelince, *kula* adı altında bilinen ve törenle yapılan bir değiş tokuş biçimine sahiptir; bu alışveriş, önemli ve ritüel bir büyüyle çevrilidir, oysa daha az önemli olan ve salt ticari bir niteliğe sahip değiş tokuş biçimleri, hiçbir büyüyle yapılmaz. Savaş ve aşk, yine benzer biçimde hastalık, rüzgâr, iyi ve kötü hava gibi yazgının ve doğanın dışavurumunu bütünüyle büyüsel güçler yönetir.

Bu hızlı göz gezdirme, bize çıkış noktası hizmeti yapacak önemli bir genelleştirme yapmamıza şimdiden izin veriyor. Ne zaman şansla kaza arasında ya da umutla korku arasında duygusal bir çatışma baskın çıkan bir rol oynasa, orada büyüyü buluyoruz. Bir güven duygusu içinde ve insanın kendini yine güvenle verdiği, akla uygun yöntemlerin denetimine ve teknik

yöntemlere açık her işte büyü görülmüyor. Ayrıca tehlike etkeninin önemli bir rol oynadığı uğraşılarda büyü bulunuyor. Buna karşılık, öngörüyü ve kavrayışı yararsız kılacak güvenli işlerde büyü uygulaması yok. Psikolojik etkenlerdeki gibi. Bununla birlikte, büyü çok önemli bir sosyolojik işlevi yerine getiriyor. Başka yerde göstermeye çalıştığım gibi, işin örgütlenmesinde ve sistemli bir biçimde düzenlenmesinde etkin bir öğeyi oluşturuyor. Ayrıca oyunların oynanmasında da başlıca denetim yolunu oluşturuyor. Demek ki büyünün bütün olarak kültürel işlevi, çok önemli ama yine de insanın kısmen denetiminden kaçan kimi etkinliklerin boşluklarını doldurmak ve örtbas etmekten ibarettir. Büyü, ilkel insana başarı yeteneği için sıkı bir inanç aşılarken bu işlevini yerine getiriyor ve ne zaman ilkel insanın sıradan olanakları başarısız kalsa, ona kimi zihinsel ve pragmatik teknikler kazandırıyor. Böylece büyü insanı en yaşamsal görevlerini güvenle yerine getirmesine yarıyor ve büyünün yardımı olmadan insanın kendini moralsiz, umutsuz, kaygılı hissedeceği, korku ve nefretle karşı karşıya kalacağı, bir aşkı paylaşmayacağı, güçsüz bir öfkeye kapılacağı koşullar içinde zihin açıklığını koruyor.

Demek ki büyü, bilime benzer; şu anlamda ki, açık bir amaç peşindedir ve insanın güdülerine, gereksinimlerine uğraşılarına yakından bağlıdır. Büyü sanatı, pratik amaçları gerçekleştirmeyi göz önüne alıyor. Herhangi bir sanat ya da meslek gibi onu da etkili olması için yerine getirilecek edim tarzını belirten kuram ve ilkeler yönetiyor. Görüldüğü gibi büyü ile bilim arasında çok sayıda benzerlikler vardır ve biz de James Frazer ile birlikte onun yalancı-bilim olduğunu söyleyebiliriz.

Şimdi de büyü sanatının doğasını daha yakından inceleyelim. Her biçim altında büyü üç temel öğeden oluşur. Büyü ritlerinin yerine getirilmesi her zaman kimi sözlü ya da şarkılı, kimi törensel eylemleri ve sürekli bir ayin yöneticisinin araya girmesini kapsar. Büyünün doğasını analiz ederken, demek ki bu üç öğeyi

birbirinden ayırmalıyız: formül, rit ve ayin yöneticisinin görevi. Benim iligilendiğim Melanezya bölgesinde, dua okumanın, büyünün en önemli öğesini oluşturduğu hemen söyleyeceğim. İlkel insanlar için büyü bilgisi, büyü sözleri söylemeye indirgeniyor. Büyücülüğün tüm edimlerinde ritüel olan şey, büyülü sözler söylemekte odaklanıyor. Rit ve büyüyü yönetenin yeteneği, büyülü sözlerin korunmasını ve etkinliğini güvence altına alan etkenlerdir. Burada bizim ilgilendiğimiz görüş açısından bu çok önemli bir noktadır, çünkü büyüsel sözler söyleme, geleneksel bilgiyle, özellikle de mitolojiyle yakın ilişkiler sunuyor.[1]

Büyünün her biçiminde, onun varlığını anlamaya yönelik bir öykü bulunuyor. Bu öykü, büyüsel formülün nerede ve ne zaman insana açıklandığını, nasıl yerel bir grubun malı olduğunu ve bir gruptan ötekine nasıl geçtiğini anlatıyor. Ama böyle bir öykü, büyünün kaynaklarının öyküsü değildir. Büyünün "kökeni" yoktur, o hiçbir zaman ne yaratılmış, ne de uydurulmuştur. Sadece büyü tüm biçimleriyle dünyanın başlangıcından beri her şeyin temel bütünleyicisi olarak her zaman vardı ve insan için yaşamsal bir ilgi olan, ama onun olağan ve akla uygun çabalarından kaçan tüm yöntemlerinin de bütünleyici niteliğini taşır. Büyülü sözler söyleme, rit ve bunların ilgili olduğu nesne, zaman içinde birbirinden ayrılamaz.

Demek ki büyünün özü, onun geleneksel bütünlüğüne bağlıdır. Büyü, yitirmeden ve bir kuşaktan diğerine değişikliğe uğramadan aktarıldığı ölçüde etkilidir ve burada zaman ilk başlardan günümüzde büyüyü yönetene varıncaya değin bir süreci kapsar. Demek ki büyü, zaman içindeki yolculuğunda bir tür soy ağacına, geleneksel bir pasaporta gereksinim duyar. Bu noktada mit büyüye yardımcı olur. Somut bir örnek, büyünün uygulan-

---

8 *Argonauts of the Western Pacific*, s. 329, 401 ve sondakiler; *Magic, Science and Religion*, s. 69, 78.

masında mitin kattığı değeri ve geçerliliğini, büyünün etkinliğinin inançla karıştığını bize daha iyi gösterecektir.

İki cinsi de temsil edenler arasındaki aşk ve çekim, daha önceden de bildiğimiz gibi, Melanezyalılar üzerinde büyük bir rol oynar. Güney denizlerinin diğer birçok ırkları gibi bunlar çok özgür ve bağımsız bir tarzda davranıyorlar, özellikle evlilik öncesi. Bununla birlikte, evlilik dışı ilişkiler cezalandırılabilir bir hakaret gibi sayılıyor ve aynı totemik kabile üyeleri arasında cinsel ilişki kesinlikle yasak. Ama aile içi ilişki, hangi biçimde olursa olsun, yerlilerin gözünde en önemli suçu oluşturuyor. Kız ve erkek kardeşler arasında ilişki olasılığını düşünmek bile, en büyük iğrenmeyi uyandırıyor. Bu anaerkil aile içinde en yakın bağları oluşturan kız ve erkek kardeşler, asla kendi aralarında özgürce konuşmamalı, asla şakalaşmamalı ya da birbirlerine gülümsememeli; bir başkasının önünde yapılacak tüm anıştırmalar çok kötü karşılanıyor. Ama kabilenin dışında büyük bir özgürlük var ve aşk peşine düşmek ilginç, hatta çekici biçimleri içeriyor.

Cinsel çekiciliğin ve ayartma gücünün aşk büyüsünde yattığına inanılıyor. Yerliler bu büyüyü, garip ve trajik bir mitte anlatılan geçmişteki dramatik bir olaya bağlıyorlar; ben bunu burada ancak kısaca anabilirim.[1]

Bir kız kardeş ile erkek kardeş, köyün birinde anneleriyle yaşıyorlar; erkek kardeşin bir başka kız için hazırladığı kaynamış ot suyunu, kız kardeş kazara soluyor. Tutkudan deliye dönen kız, kardeşinin peşine düşüyor ve tenha bir plaj üzerinde onu ayartıyor. Sonra utanca boğulmuş ve pişman olmuş bir durumda, yemeden içmeden kesiliyorlar ve bir mağaranın içinde birlikte ölüyorlar. Sonra birbirlerine sarılmış kadavraları üzerinde kokulu bir bitki türüyor ve bu ot, aşk iksiri yapılan maddeler arasına en güçlü bitki olarak giriyor.

1 Tam olarak anlatılan bu mit için bakınız: *İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı.*

İlkellerin diğer mitlerinden çok daha büyük ölçüde aşk mitini elinde tutanın, ayinlere biçim verenin ve birçok mucize örnekler göstererek inancın gerçekliğini güvence altına alanın sosyolojik savlarını haklı çıkardığı söylenebilir.

Bizim, mitin sosyolojik işlevini ortaya çıkarmamız, Sir James Frazer'in *Altın Dal*'ın ilk bölümlerinde formüle ettiği güç ve erkin kökenleri üzerine parlak kuramını tümüyle onaylıyor. Frazer'e göre toplumsal üstünlük sağlama, ilkel açıdan büyünün sonucudur. Büyünün etkinliğinin yerel dileklere, sosyolojik soy zincirine ve doğrudan soydan gelmeye bağlı olduğunu gösterirken gelenek, büyü ve toplumsal güç arasındaki sürekli bağları tutan nedenler zincirine yeni bir halka daha eklemiş olduk.

Sonuç

Bu denemede mitin her şeyden önce kültürel bir güç olduğunu göstermeye çalıştık. Ama yalnızca bu değil: Ayrıca ve tüm açıklığıyla bir anlatı olarak edebi bir görünüm sunuyor; bununla ilgili olarak çoğu bilgin belki çok ısrar etmiştir ama bu azımsanmamalıdır. Mit epik şiirin, romanın ve trajedinin tohumunu içeriyor; bu özün içinde halkların yaratıcı dehası, uygarlık sanatı ve bilinç uzun uzadıya kullanılmıştır. Kimi mitin kuru ve özlü anlatıldığını, pek tutarlı olmadığını ve tüm dramatik özelliklerden yoksun olduğunu gördük. Buna karşılık, diğerleri, örneğin aşk mitleri, tekne yapımı büyüsüne ve deniz yolculukları büyüsüne ilişkin mitler, son derece dramatik öyküler. Eğer yeterince yerim olsaydı, Tudava kahramanı üzerine uzun ve karmaşık bir efsaneyi burada yeniden anlatabilirdim. Tudava bir devi öldürüyor, annesinin öcünü alıyor ve birçok kültürel görevlerini yerine getiriyor.[1]

1 Tudava mitinin başlıca bölümlerinden birisi, *Ana Hukuku'nda Kompleks ve Mit* adlı yazımızda bulunabilir, s. 209-210, Psyche, 1925.

Mitin kimi biçimlerinin niçin arkası gelen doğal bir edebiyat hazırlığı diye adlandırıldığı, oysa diğerlerinin sanat açısından kısır kalmaya mahkûm olduğu ancak bu tür öykülerin incelenmesiyle anlaşılır. Toplumsal öncelik, eşit sıfatlara sahip olma, aile akrabalığında hak iddia etme ve yerel hakların onaylanması gibi sorunlar, sadece insanın duygusal alanıyla uzak ilişkilerdir ve bu nedenle, bir yapıta edebi değer veren şeylerden yoksundur. Buna karşılık, inanç, büyü ya da din insanın en derin arzularına, korkularına, umutlarına ve tutkularına, duygularına yakından bağlıdır. Aşkla ve ölümle ilgili mitler, ölümsüzlüğün yitiminin, altın çağın ortadan kalkmasının ve cennetten kovulmanın yer aldığı öyküler ya da büyücülüğe ve aile içi ilişkiye ilişkin mitler, trajedinin, lirik şiirin ve romanın sanatsal biçimlerine giren benzer öğelere dayanıyorlar. Mitin kültürel işleviyle onu inanca bağlayan yakın bağlar üzerinde duran ve ritüel ile gelenek arasında var olan yakın bağları ortaya çıkaran bizim kuramımız da yine ilkelleri besleyen öykülerin edebi olasılıklarını sezdirecek niteliktedir. Bu konu ne denli çekici olsa da, ne yazık ki burada incelememize olanak yok.

Mitlerin kökenine ve doğasına ilişkin ve günümüzde yeterince gözde olan iki kuramın dayanaksızlığını ve yetersizliğini daha önce (Bölüm I) ortaya çıkarmıştık: Mitin, doğal olayların rapsodik bir betimlenmesi olabilecek kuramla özellikle mitte ilkel bilimin bir tür açıklama çabasını gören Andrew Lang'ın kuramı. Bu tutumlardan ne birinin, ne de ötekinin ilkel uygarlıklarda önemli bir rol oynadığı daha önceki bölümlerde söylediklerimizden çıkarılabilir sanırız. Bunlardan ne birisi, ne ötekisi ilkel insanların kutsal öykülerinin, onların sosyolojik bağlamının ve kültürel işlevinin açıklamasını verecek niteliktedir. Bununla birlikte, mitin sosyolojik bir temel kuralı yerleştirmeye önemli şekilde hizmet ettiği, belli bir ahlaksal davranış kodunu

geriye dönük olarak haklı çıkardığı ve ilkel mucizevi gerçekliğini, büyünün üstünlüğünü saptadığı kabul edildiği andan itibaren kutsal efsanelerin içinde açıklama çabası kadar, doğaya olan belli bir ilginin dışavurumlarını da bulmak gerektiği açıklık kazanıyor. Gerçekte önceki örnek, sonuç durumlarını açıklıyor, her ne kadar ilkel insanların kafasında bu neden sonuç ilişkisi bağlarından tümüyle ayrı ideler lehine olsa da.

Doğaya olan ilgiye gelince, bunun varlığı su götürmez: Buna inanmak için büyüyü mitolojiye bağlayan bağların önemini ve yine büyü ile insanın ekonomik uğraşıları arasında var olan yakın bağımlılık bağlarını anımsamak yeter. Bununla birlikte, mitoloji doğayla ilgilendiği için yalnızca, doğa olaylarının esinlediği yan tutmayan ve düşünsel bir rapsodiyi temsil ettiği sonucuna varmak yanlıştır. Gerçekte iki etken mitle doğa arasına giriyor: İnsanın dış dünyanın kimi görünümlerine gösterdiği ilgi ve bir olanağa sahip olmayı duyumsama gereği ona kimi olaylar üzerine fazladan rasyonel ve ampirik denetim yapmaya izin veriyor: Bu olanağı ona büyü veriyor.

Bu kitapta, uygar insanların mitleriyle değil de, ilkellerin mitleriyle ilgilendiğimi bir kez daha anımsatacağım. Bana göre ilkel toplumlarda var olduğu ve işlediği biçimiyle mitolojinin incelenmesi, daha ileri uygarlıkları karakterize eden mitolojilerden önce gelmiş olmalıdır ve bunlara ilişkin materyallerden sonuçlar çıkarmadan önce, antropolojinin sağladığı verilere başvurması daha yerinde olur. Bu materyallerden kimileri bize toplumsal bağlamları olmadan ve gerçek yaşamla ilişkileri konusunda hiçbir belirtileri bulunmadan tek başına edebi metinler durumunda ulaştı. İlkçağ toplumlarının ve artık ortadan kalkmış olan doğu uygarlıklarının mitolojilerinin durumu böyledir. Bu nedenle, klasik eski çağı inceleyen bilginin antropolojiden öğreneceği çok şey vardır.

Çin, Japon, Hint ve *last but not least*, bizim uygarlığımız gibi hâlâ var olan büyük uygarlıkların mitolojilerine gelince, bunların incelenmesi ancak ilkel folklor ile karşılaştırılırsa iyi olur. Buna karşılık, büyük uygarlıkların incelenmesi, ilkel toplumların mitolojilerinin daha iyi anlaşılmasına ve bunların kimi yönlerinin daha uygun açıklanmasına izin verecek verileri sağlayabilir. Bu yapıtın çerçevesini aşan bir sorundur ama antropolojinin yalnızca bizim anlayışımızın ve kültürümüzün ışığı altında ilkellerin törelerinin incelenmesi gibi değil, ayrıca ta taş dönemine değin uzanan uzak perspektifler içindeki bizim kendi anlayışımız gibi de sayılması gerektiği gerçeği üzerinde ısrarla duruyorum. Bizimkine göre çok daha esnek bir kültüre sahip bir halkın arasında bir süre zihinsel olarak konaklarken, kendimize uzaktan bakma olanaklarını edineceğiz ve bizim kullanmaya alışık olduklarımızdan ayrı töreleri, inançları ve yeni ölçütleri kendi öz konumlarımıza uygulama olanaklarını bulacağız. Eğer antropoloji bize bu yeni ölçütleri yalnız aşılamayı, bizim boyut duyumuzu değiştirmeyi ve bizim mizah duygumuzu inceltmeyi başarabilirse, o zaman büyük bir bilim olma hakkına sahip olabilir.

Olguları gözden geçirmeyi ve bunlardan çıkan sonuçları bitirdikten sonra, bunların ayrı ayrı özetlerini vereceğim. Bir ilkel insan topluluğunun folklorunu oluşturan öykülerin, kabile yaşamının kültürel bağlamından ayrılmayacağını ve salt, basit anlatılar olacakları yerde, bu yaşamdan çıktıklarını göstermeye çalıştım. Bununla ne demek istediğimi söyleyeyim: Belli bir öyküye bağlı kavramlar, heyecanlar ve arzular, yalnız bu öykünün anlatıldığı anı anımsatmıyor, ayrıca kimi töreleri, ahlaksal kuralları ya da öykünün dayandığı adeta karşı bölümleri oluşturan ritleri ve edimsel gerçekleştirmeyi de anımsatıyor. Bu açıdan öykülerin çeşitli ulamları arasında büyük ayrımlar saptanıyor. Mangal başında anlatılan basit *masal*da sosyolojik

bağlam en aza indirgenirken, *eusane* topluluğun kabile yaşamına daha çok giriyor, *mit* ise tümüyle önemli bir rol oynuyor.

İlkel bir gerçeği ilke olarak ileri süren mit, günümüze değin sürüp gelirken ahlaksal değerlerin, sosyolojik düzenin ve büyüsel inancın geriye dönük bir modelini veriyor, daha önce yaşanılanları haklı çıkarıyor. Buna göre mit ne bir basit anlatı, ne en ilkel biçim altında bilimsel açıklama girişimi, ne sanat yapıtı ne de tarihsel belgedir, O *sui generis* -kendine özgü- bir işlevi yerine getiriyor: Doğal geleneği kültürel sürekliliğe, yaşlılıkla gençlik arasındaki bağları, geçmişe göre insanlığın tutumuna bağlıyor. Sözün kısası, mitin işlevi geleneği daha güçlü kılmaktan, ona daha büyük bir saygınlık ve değer vermekten ibaret olurken onu daha doğaüstü bir niteliğe sahip daha yüksek, daha iyi bir başlangıç gerçekliği düzeyine çıkarıyor.

Demek ki mit, tüm uygarlıklar için kaçınılmaz olan bir harç oluşturuyor. Daha önce gördüğümüz gibi, sürekli bir yenilenme yolundadır; tüm tarihsel değişimler yeni bir mitolojiyi doğuruyor ama bu tarihsel olguya dolaylı olarak bağlanıyor. Mit, mucizelere gereksinim duyan canlı bir inancın, daha öncekilere gereksinim duyan toplumsal bir durumun ve bir cezayı gerektiren moral bir kodun değişmez alt-ürünüdür.

Bizim mite yeni bir tanım verme girişimimiz belki de çok özenişli oldu. Bizim vardığımız sonuçlar, folklor incelemesi için yeni bir yöntemi içeriyor, çünkü biz miti ritüelden, sosyolojiden, hatta maddi kültürden ayırmanın olanaksızlığını göstermiş bulunuyoruz. Halk masalları, efsaneler ve mitlerin, tüm yaşamın üç boyutlu gerçeğiyle bütünleşmek için kâğıt üzerinde sıradan bir varlık olmaktan çıkması gerekiyor. Yerinde yapılan antropolojik araştırmalara gelince, materyallerin toplanması için biz yeni yöntem salık veriyoruz. Antropolog, bir misyonerin, hükü-

mete ait bir dinlenme evinin ya da bir çiftçinin bungalovunun verandasının altında eline bir kalem, bir defter alarak, arada bir içkisini yudumlayarak kendisine bilgi verenleri sorgulamaktan, öyküleri kaydetmekten ve ilkel folklar öyküleriyle kâğıtları doldurmaktan vazgeçmelidir. Köylere gitmelidir; yerlileri bahçelerde, çalılıkta, deniz kıyısında çalışırken gözlemeli; onlara uzak kumsallar üzerinde ve yabancı kabileler arasında eşlik etmeli, balık avlarken, ticaret yaparken ve deniz ötesi törenli seferlere çıkarken onları gözlemelidir. Edindiği bilgiler yerlilerin yaşamının doğrudan gözlenmesinden kaynaklanmalıdır, yoksa mızmızlık eden bilgi sunucularından parça parça koparılmamalıdır. Birinci ya da ikinci elden yerinde çalışma, hâlâ insan yiyen ya da kafatası avcılığı yapan kabilelerden pek uzak olmayan yerlerde ve su kıyılarında yaşayan ilkel insanlar arasında gerçekleştirilebilir. Anlatıları dinleyerek not almakla hiçbir ilgisi bulunmayan yerinde yapılan antropoloji, zor ama ne kadar da ilginç bir çalışmadır! Yalnız böyle anlaşılan bir antropoloji, insanın tüm ve uygun bir görünüşünü verebilecek durumdadır. Mit konusunda antropoloji, boş bir zihin oyunundan uzak olarak, insanla ortamı arasında var olan pratik ilişkilerin canlı bir öğesini oluşturduğunu bize gösteriyor.

Bu yeni antropolojik programı formüllendirirken, buna layık olacak katkıda bulunduğumu asla söylemek istemiyorum. Birçokları arasında buna layık olan Sir James Frazer'dir. *Altın Dal*, ritüel işlevin kuramını ve mitlerin sosyolojisini içeriyor; ben bu kurama yerinde elde edilmiş ve olguların gerçekliğine yanıt veren bir dokümanla zayıf bir katkıda bulunmaktan başka bir şey yapmadım. Bu kuram Frazer'in kendini verdiği büyü üzerine incelemeleri ve yine tarım ritlerinin büyük önemi üzerine yaptığı görkemli incelemesini içeriyor; *Adonis, Attis, Osiris* ve *Spirits of the Corn and of Wild* adlı yapıtlarında bitki ve doğurganlık

kültlerinin merkezi yerini ortaya çıkarıyor. Birçok diğer yapıtlarında olduğu gibi, Frazer bu yapıtlarında da, ilkel yaşamdaki sözle edim arasında var olan yakın bağlar üzerinde ısrarla durdu. Bir öykünün ya da büyü dualarının sözleriyle, bir ritüel ile bir törenin edimleri arasında ilkel inancın iki görünümünden başka bir şeyin var olmadığını gösterdi. Faust'un dile getirdiği derin filozofik sorunun söze ya da edime tanıdığı önceliğe gelince, bu bize yararsız görünüyor. İnsanın ilk dönemleri, söze dönüşen düşünceyle ve eyleme dönüştürülen düşüncenin birlikte ortaya çıktığı döneme rastlıyor. Usa uygun basit bir konuşmanın çatısını oluşturan ya da büyü duaları okumaya ya da Tanrısal üstlere yakarmaya hizmet eden söz olmasaydı, insan hiçbir zaman büyük Odysseus serüvenlerine çıkamaycaktı ve kültürel başarılar kazanamayacaktı.

GÜNEY DENİZLERİNDE
RUH AVCILIĞI

Birinci Bölüm

Güney Denizlerinde Ruh Avcılığı

I

Ben Oburaku Köyü'nü, havanın tümüyle sakin olduğu güneşli bir öğleden sonra gördüm. Batıya doğru açılan girişte, batmakta olan güneşin tatlı ve sıcak ışınları, lagünün yeşil köpüklü suları üzerinde yansıyordu. Işıklar plajın üzerine düşerken, sıra sıra dizilmiş hintkirazı ağaçlarını aydınlatıyor, metal yeşili parlak yapraklar üzerinde oynuyor, plajı kaplayan ve genelde koyu renkli olan balçığa, cılız bir kırmızı renk veriyor, hindistancevizi ağaçlarının ince gövdelerine yumuşak ve sıcak bir renk katıyor ve yaprak bolluğu içinde olan tepelerin altında kalan korunun derin ve gizemli içlerini aydınlatıyordu.

Yere ayak bastıktan sonra, palmiyeler arasına girdim, köyü geçtim; köy büyüktü ama evler dağınık yerlerdeydi; küçük bir mercan tepesinin üzerine kurulmuştu; evler halka oluşturacak şekilde birçok kümeden oluşmuş, palmiyeler, hintkirazları ve ekmek meyvelerinin arasına serpilmişti. Yolculuğumun tek ve

biricik amacı olan adamı bulmak için sabırsızlanıyordum. Kulübesi köyün ortasında ağaçsız bir yerde kurulmuştu. Kulübenin böyle bir yerde kurulmuş olması, onun önemli birisi olduğunu göstermeye yetiyordu. Bu ev kendi başına bir anlam taşımıyordu, hiçbir süsü ve yontusu yoktu; belki de tüm Trobriyand Adaları'nın en önemli adamına konut hizmeti veren buranın insanı uyaracak hiçbir işareti yoktu. Tüm bu yolları kendisiyle karşılaşmak için aldığımı bu adam biliyordu ya da kestiriyordu; öyle ki, işte orada evinin önünde gidip geliyordu; Melanezyalılar'ın böyle durumlarda benimsediği güvenlı, iyi eğitilmiş olmanın verdiği bir sakinlik, rahatlık ve ilgisizlik vardı tutumunda. İri yapılı, şişman ve kısa boyluydu, yüz çizgileri belirgindi, kafasının üzerinde taşıdığı küçük takke onun görünüşünü değiştirmiş ve ayrıca tere boğmuştu: Gerçekte bu adam yastaydı, eşini yitirmişti.

Bununla birlikte ona ün ve başarı kazandıran özel yeteneklere sahip olma bilinci, tam bir güven veriyor, küçümseyici bir saygınlık içinde görünüyordu. Başkalarının duyguları ve inançları üzerine oynamaya alışık olan bu adamın ince dikkatiyle keskin inceleyici bakışının garip bir karışımını oluşturuyordu. Gerçekte bu adam bir ruhçu, bir medyumdu, ya da yerlilerin diliyle söyleyecek olursak "Tuma'ya giden yolu bulan", yani öteki dünyaya giden yolu bulan adamdı.

Şan! Ne kadar geçici ve ne kadar dar sınırlar içine kapalı bir şey! Eğer okuyucuya ünlü ruhçu-falcı Tomwaya Lakwabulo gibi ünlü ve önemli bir adamın karşısında bulunduğumu söylersem, bu bilgi onun için hiçbir anlam taşımayacaktır. Bununla birlikte, on iki bin mutsuz Melanezyalı'dan herhangi biri o an yerinden sıçrayabilirdi; ben de ürpermeye başladım. Çünkü o sırada ben bir ruh avcısıydım ve bizim ruhlarımızla içli dışlı olan nasıl Sir Oliver Lodge ya da Sir Arthur Conan Doyle varsa, şimdi de benim karşımda bu mercanadalarının ruhlarıyla içli dışlı olan bir adam vardı.

Melanezya'da ruhları yaşayan insanlardan ayıran uzaklık, bizimle, bizim ruhlarımızın dünyası arasına giren ve ölçüsüz bir karışıma sahip olan bizim dogmalarımız ve felsefemiz ka-

dardır. Trobriyand Adaları'nda oturan insanlar için ruhların dünyası şurada, elin ulaşabileceği yerdedir. Küçük Tuma Adası'nın altında bir yerlerde bulunur ve adını, en iyi balıkların avlandığı Kaybola plajının kuzeyinde birkaç mil ötekedeki yerden alır. Ölümden sonra her insan, daha doğrusu her insanın ruhsal parçası o dünyaya gider ve orada gerçekte pek özenilmeyecek ama yeryüzündeki yaşama çok benzer mutlu bir yaşam sürer. Kimi durumlarda ruhlar, kolayca ve doğal olarak bu ruhlar dünyasını terk eder, yeryüzüne gelir, köyleri ziyaret eder, akrabalarının ve dostlarının arasına karışır, bayramlarda yer alır, ödüller dağıtır ya da ruhsal mizaçlarına ve yaşayanların layık olduklarına göre muziplikler yapar ve cezalar verir. Eğer nasıl davranılacağını bilirseniz, onları siz kendiniz de görebilirsiniz. Ama bunu çok az insan bilir. Ve bunu bilenler, ya gece uyku sırasında ya da kısa bir kendilerinden geçme sırasında, ölüler dünyasına kısa bir ziyarete gidebilirler. Kimi kez ruhlar insanların ziyaretine gelir ve onlara hayal içinde görünür, haber taşır ve geleceği söyler. Bunlar küçük medyumlardır.

Kabile tarihinin yalnız çok az sayıda tanıdığı büyük falcılar, çok daha geniş doğaüstü güçlere sahiptir. Yeraltı dünyasına yapılan ziyaretler daha uzun sürüyor ama bu ziyaretler gizlice ve gölgede yapılmıyor, tüm topluluğun hayranca bakışları altında yapılıyor ve medyum trans halindeyken, herkesin gözü önünde ve her gün gizemli ve açıkça doğaüstü şeyler gerçekleşiyor. Genel bir kural olarak, bir süre ruhlarla birlikte olmak için onlardan bir çağrı geliyor. "Akrabalar geliyor vücuduna vuruyor, ruhlar ağzına çarpıyor; Tuma'ya gidecek demektir bu. Yere uzanıyor, ölüyor. Hiçbir şey yemiyor, hiçbir şey içmiyor, uyuyup kalıyor. (Gökte) Bir ay geçiyor, bir ay daha geçiyor ve uyanıyor."

Oburaku Köyü'ne geldiğim zaman önümde duran adam hakkında bir tanıktan dinlediğim gerçekçi anlatı böyleydi. Tomwaya Lakwabulo gerçekte büyük keramet sahiplerinden geriye kalan tek gerçek örnekti. Ayrıca onun bu mesleğin son temsilcisi olduğuna da inandım, çünkü beyazların bunların köylerine getirdiği kaba boş inançlar tüm alanlara yayılıyordu.

Melanezya kurallarının söylediği gibi, iki önemli adam karşılaştığı durumda, ben de onun evinin önünde oturarak ve ağır bir sessizlik içinde önüme bakarken bütün bunları düşündüm. Hiç beklemeden konuya girmek, hemen sorular sormak ve bir hazırlık yapmadan onunla ruhlardan konuşmak uygun düşmeyecekti. Bu nedenle olacak önce armağanları dağıttım, gidip çadırımın nasıl kurulduğunu gördüm, yiyecek hazırlıkları yaptım ve daha sonra bana bilgi verecek olanları gözden geçirdim. Her zaman olduğu gibi, daha ilk günden başlayarak konuşmaya hazır insanlar bulmakta güçlük çekmedim. Böylece adamın kendisinin gelip beni bulması için bu girişimi ona bıraktım. Uzun süre beklemedim, çünkü iki ya da üç gün sonra geldi benim yardımcılarımın arasına katıldı, biraz şakalar bile yaptı, kendi uzmanlık alanının ayrıntılarına girmeden cömertçe birkaç bilgi bile verdi. Bir insana şu ya da bu konu üzerinde hemen soru sormamak gerektiğine ben her zaman inanmışımdır, beni ilgilendiren şeylerden konuşmaya bir olayın fırsat vermesini beklerim.

II

Bir akşam Tomwaya ve birkaç yerli ile birlikte yine onun evinin önünde oturduğum sırada, köyden bir küme genç şarkı söylemeye başladı; kimi durumlarda gecenin geç saatlerine değin söyledikleri şarkılardan birisiydi bu. Bunun üzerine yardımcılarımdan birisi dikkatimi çekti: "Tomwaya Lakwabulo'nun Tuma'dan getirdiği bir şarkı bu."

Bir başkası ekledi:

"Ruhlar ona bu şarkıyı vermişler. Ana-babasının ruhları. Bir adam Tuma'ya gittiği zaman, ruhların ona bir dans vermesi âdettir. Dansı nasıl yaptığına bakarlar, ona gösterirler. Onlarla dans eder. Yavaş yavaş uyanır, kendi köyüne döner. Dansı bize gösterir."[1]

1 Buraya aktardığım konuşmaları, yerinde aldığım notlardan aktarıyorum; bunların çoğu doğrudan yerli dilinde kaydedilmişti. Büyük keramet sahibinin bana söylediklerine fazla önem verdiğim için, bu bilgilerin çoğunu *verbatim* (söz be söz) yazıya geçtim.

"Milamala mevsimi geldiği zaman (ruhların ziyaret mevsimi), biz bu dansı oynarız. Ruhlar buna sevinirler. Bakarlar ve bu onların hoşuna gider. O yıl bize iyi ürün verirler."

O sırada benim büyük şaşkınlığa uğramam üzerine, bu kez Tomwaya konuşmaya başladı. Şöyle ki:

"Bizim köyün eski şefi Moluvaboda bana bu şarkıyı verdi. Tuma'da büyük bir köyde oturuyor o; köyün yakınlarında çok güzel bir plaj bulunuyor, oraya Bomatu plajı deniyor. Her öğleden sonra orada dans ediyorlar; kendilerinin plajı orası; bu şarkıyı ilk kez bulan Moluvaboda'nın kendisi oluyor; ruhlara öğretiyor; bana da o verdi."

"Tuma'da hepimiz şeflere benziyoruz; hepimiz de güzeliz; zengin bahçelerimiz var ve orada hiç çalışmıyoruz; her şeyi kadınlar yapıyor; bir yığın süs eşyamız ve birçok kadınlarımız oluyor, hepsi de sevimli. Ciltlerimiz taptaze, her zaman hindistancevizi yağı sürülüyor; ağarmış saçlarımız eski hailini alıyor; kırışmış derilerimiz gidiyor; ağzımıza yeni dişler geliyor. Hepimiz şeflere benziyoruz. Tıpkı şefler gibi, kırmızı deniz kabuklarından süslerle Bomatu plajı üzerinde dans ediyoruz; denizin dalgaları oyalı kayalara çarpıp parçalanırken, biz Bomatu plajında dans ediyoruz."

Tomwaya'yı dinlerken, onun başarısının gizemini anlamaya başladım. Su götürmez bir anlatım yeteneğine sahipti. Belki bir şarlatandı ama gerçek bir sanatçının içtenliğine, bir mesajı tanıtacak bir insanın kanısına sahipti.

Nerdeyse esinli bir tonla söylenen ve coşkulu anlatımla dile getirilen kısa özlü sözleriyle, bir düş dünyasını dinleyicilerinin gözleri önüne getirmesini biliyordu. Dinleyicileri için somutlaştırdığı ve görünür kıldığı bir başka gerçekliğe kendisi sürüklenmişe benziyordu. Bir Melanezyalı dahinin, insanların arzularının ve umutlarının gerçekliğine belirsiz bir bilinçle sahip olması olasıdır; bu gerçeklikten tüm dünya için gelecek yaşama olan inancı göz alıcı bir kimlik yaratıyor.

III

Başka bir akşam plajda, kendimizi rüzgârın keskin kırbacından korumak için büyük bir mercan kayasının gölgesine ve bir ateşin önüne oturmuştuk. Rüzgârın seslerle dolu gibi kulak tırmalayıcı inlemeleri, garip gürültüleri, nerdeyse insanların çıkardıkları melodilere benziyor ve bir fırtınayı haber veriyordu. Tomwaya kulak kabarttı ve sanki bizim duyamadığımız bir şeyleri duymuş gibi söz aldı:

"Bunlar Tuma'nın çocukları, çevremizdeki sular üzerinde dolaşıyorlar. Yeniden doğmak için bir kadının karnına girmek istiyorlar." Ve bu sözlerin peşinden ruhların yeniden doğuşu üzerine bize öyküler anlatmaya başladı. Tüm insanlar Tuma'da oldukları sırada, yaşlılığın ağırlığını duydukları zaman, arada bir yeniden gençleşme yeteneğine sahiptirler. Bu nedenle oradaki insanlar her zaman genç kalıyorlar. Ruh her an kendi derisini bırakıyor ve tam bir genç gibi görünüyor. "Ruhlar 'Yıkayan su' adı verilen bir kaynağa gidiyorlar. Bu kaynak deniz kıyısında bulunuyor. Orada derilerini tuzlu suyla yıkıyorlar ve yeniden gençleşiyorlar."

Bununla birlikte, kimi kez ruhlar daha uzağa gidiyor ve küçük bir varlığa indirgeniyorlar, bir süre sonra yeniden doğmak üzere bir kadının bedenine girmeye hazır bir çocuk oluyorlar.

Bu küçük çocuklar denize iniyor, Tuma'nın çevresinde, sular üzerinde dolaşmaya başlıyorlar. Bizim bilinmeyenden haber veren adamımız ekliyor: "Geceleyin Tuma'da onların inlemelerini duyuyorum." Ne olduğunu bir kez daha soruyorum. "Ah, bunlar çocuklar. Akıntı onları sürüklüyor, geliyorlar." Boyowa'ya değin gelmek için denizi aşmaktan korkuyorlar. Böylece ruhun akrabası bir kadın bir çocuğu alıyor ve kendisiyle birlikte geliyor ve kızına şöyle diyor:

"Falan dayınızın ruhu olan bir çocuk getirdim size. Onu yavaş yavaş doğuracaksınız ve o yaşama geri dönmüş olacak."

"Kimi küçük varlıklar (wayawaya) insana yüzüyor gibi geliyor; uzun bir süre suların üzerinde kalıyorlar; yüzüyorlar ve de-

nizde uzaklara gidiyorlar." Biz kendimizi esinleme koşullarının gerektirdiği ruhsal durumda bulmak için o anı beklerken böylece oturuyor ve çene çalıyorduk.

Ruhsal yolculuklarının ayrıntıları üzerine daha iyi bilgi edinmeyi arzularken, ona sordum:

"Ruhlar gelip gözlerinize çarparken hangi yolu izliyorsunuz?"

"Gözlerimin görüşü değişiyor. Ne toprağı görüyorum ne lagünü. Bir tek yoldan başka bir şeyi görmüyorum. Yürüyorum, uzun uzadıya yürüyorum; çok yorgun düşüyorum. Bir Baloma'ya (ruh) rastlıyorum. Benimle birlikte geliyor. Bana bir tembul cevizi veriyor. Tuma'nın tembul cevizi. Ruhların tembul cevizi. Onu çiğnemeye başlıyorum, bu bana güç veriyor. Çiğneyebildiğim kadar çiğniyorum. Önüme düz bir yol çıkıyor. Korkmadan yürüyorum."

"Tuma'ya vardığınızda ne görüyorsunuz?"

"Önce Topileta adlı şefi görüyorum. Kendi evinde oturuyor. Tuma'nın girişinde yol üzerinde bulunuyor. Ona bir armağan sunuyorum: Benimle birlikte götürdüğüm değerli bir süs eşyası ya da biraz tütün. Bunları alıyor ve benimle konuşmaya başlıyor: 'Tomwaya Lakwabulo, buraya varıyorsun, karınla buluşmaya geliyorsun. Onlar *usikesa* dansı yapacaklar. Bu dansı Bomatu plajı üzerinde yapacaklar. Sen de gidecek onlarla dans edeceksin.'

Benimle böyle konuştu Topileta. 'Gidiyorum, ruhların köyüne giriyorum, yakınlarımla karşılaşıyorum, karımı görüyorum, öteki karımla karşılaşıyorum. Takılarımızı takıyoruz, dans etmeye gideceğiz.'

Benim bilgi vericim bana biraz daha öteki dünyanın bekçisinden söz ediyor, girişi nasıl gözlediğini anlatıyor. Girişte ona nasıl armağanlar sunmak gerekiyor; oraya girmek isteyenin, orada kalmaya layık olup olmadığı yargısına nasıl varıyor; gerçekte kıvrılmış bir yılan olan bir köprüyü geçmeye izin verecek yolu onlara nasıl gösteriyor; diğerleri bir uçurumun üstünden bir deniz kolunun içine nasıl atılıyorlar ve orada nasıl yarı insan,

yarı köpekbalığı oluyorlar, geniş derinliklerde nasıl durmadan amaçsızca dönmeye mahkûm oluyorlar?

Onu ruhlar ülkesine gitmeye neyin itmiş olduğunu soruyorum:

"Ruhlar dünyasındaki dostlarım gelip beni arıyorlar. Çoğu zaman köyün yaşlı şeflerinden birisi bana bir dans veriyor, ya da benim eski sevgililerimden birisi, ya da Tuma'da evlendiğim bir kadın."

Bu sonuncu kadının değerini her ne kadar kısmen bilmiş olsa da, dostuma göre Tuma'nın en güzeli o. Ona birdenbire aşık oluyor, onun aşkını büyü yaparak kazanıyor ve evliliklerinde çok mutlu oluyorlar. Bu olay, Tomwaya'nın geçici eşi hâlâ yaşıyorken geçiyor ama kadın hiç kıskançlık göstermiyor; kocasının ruhsal aşkının adı olan ve kızının Namyobe'i dediğini onaylıyor bile.

Medyumun ruhlar dünyasına hangi biçim altında gittiğini öğrenmek istiyorum; daha kuşkulu sözlerle söyleyecek olursam, bu olayları nasıl kendi kafasında canlandırıyor ya da uyduruyor. Ondan şu yanıtı alıyorum:

"*Yosewo,* benim işlemeyen parçam burada kalıyor ama ben kendim gidiyorum. Ben, bir insan olarak gidiyorum."

Burada işlemeyen (nadasa) terimi, tarımcılıktan alınmış, yerlilerin gözünde kaba, önemli olmayan ve değersiz şeyleri temsil ediyor; "bahçeye" ilişkin değerli ve önemli olan ne varsa, onunla zıtlık gösteriyor. Bu terim başka karşılaştırmalar yapmaya da yarıyor ama her zaman ruhun bedenden ayrıldığını, özgürce uzaklaşıp gittiğini ve tümüyle bedenden kurtulmuş bir biçim altında hareket ettiğini anlatmaya yarıyor.

Oburaku'da geçirdiğim birkaç ay boyunca ünlü medyumla konuşmalarım böyle oldu. Yalnız onunla içli dışlı olmakla kalmadım, ruhlarla, onların ülkeleriyle, töreleriyle, neşeli ama biraz sorumsuz mizaçlarıyla da içli dışlı oldum. Bu konu üzerine öğrenilebilecek ne varsa, ben de bir ara öğrenmek istiyordum. Dostum anlattığı öyküleri gönüllü olarak yeniden anlatıyordu. Sorduğum sorulara da her zaman basmakalıp yanıtlar veriyordu. Bu

keramet sahibinin anlatıları sırasında birçok hileye ve numaraya başvurduğunu öğrendim ve birçok kez aldatmacalarını suçüstü yakaladım. Örneğin "ruhların dilini" doğaçtan nasıl kullandığını öğrenmek istiyordum; Tuma'da geçen konuşmaları aktarırken çok rahat bir dil kullanıyordu; bense onunla konuşurken, basit sözcükler seçiyordum. Aradan birkaç hafta geçince, aynı şeyi belirtmek için aynı sözcüğü iki kez kullanmadığını saptadım. Demek ki o zamanın esinlediğine göre her seferinde ayrı bir "ruh dilini" doğaçtan kullanıyordu ve bunu çok ustaca beceriyordu. Onun hiçbir zaman "foyasını ortaya çıkarmadığımı" ve numaralarını yüzüne hiçbir zaman vurmadığımı bilmem söylemeye gerek var mı? Doğrusunu isterseniz, tüm ustaca buluşlarını sonunda bana benimsetti ve bir antropolog olarak yanılsamanın ve gözbağcılığın içine hiç giremezken, ruhlar dünyasının sonunda benim için garip bir gerçekliğe büründüğünü kabul etmek zorundayım.

Bununla birlikte, bir inancın anlaşılmış olması için, onu tüm etkin dışavurumları içinde yaşamak gerektiğini, sadece basit sözlere göre yargılanmamasını sonraki olaylar bana gösteriyordu. Artık geriye bana Trobriyandlı ruhları antropolojik olarak kabul etmek kalıyordu. Ama bu daha sonra, Oburaku'daki görevim bittikten ve orası için ayrılan zaman tükendikten sonra oldu ve ben orayı, o zaman da düşündüğüm gibi kesinlikle terk ettim.

IV

O dönemde uzaklarda, çok verimli ve kalabalık kuzey köylerinden birisinde yaşıyordum. Eski dostlarımdan ve Oburaku Köyü'nde bana bilgi verenlerden şef Narubuta'mn ölmek üzere olduğunu ansızın haber aldım. Kampın hemen buradan kaldırılmasını ve "oğlanlarla"* hamallarımla ve kampıma bağlı adamlarla birlikte güneye doğru gitmek için buyruk verdim; muson yağmurlarına ve şiddetli rüzgâra karşın yine de gidecektik.

* Boys.

Yolun yarısını yağmur altında, ıslak çalılıklarda yaya olarak geçtik. Rüzgârın ve yağmurun hışmına uğramış köylerde kimseler görünmüyordu. Ama kapalı evlerin içinde yerliler her zaman bu mevsimde olduğu gibi, anlatılan ya da şarkı gibi söylenen sonu gelmez peri masalları dinlemekteydiler; bu masallar sızlanan bir tonda anlatılıyordu. Yine yılın bu mevsiminde, yöneldiğimiz yere karadan gitmek olasılığı olmadığı için, kuzey kıyılarındaki bir köyden kayığa binerek gitmeye karar verdik. Lagün pek derin olmadığından, ancak denizin yükseldiği bir anda açılabilirdik, bu da ancak gece yarısından önce olmalıydı. Teknenin içinde elden geldiğince rahat bir gece geçirmeye hazırlanıyordum; katlanır çadırlar yardımcılığıyla kendime geçici bir yatak hazırlattım ve onu dış düzlüğe yerleştirdim. O gece, bir an önce gitmek için sabırsızlık gösterdiğimden ve lagün üzerinde esen soğuk rüzgâr yüzünden iyi uyuyamadım.

Şef ölmeden önce varmak istiyordum; yerlilerin denizin akıntısına göre akıntılı sularda ve balçıklı denizde ağır ağır sürdüğü tekne yolculuğu bana sonu gelmez gibi geliyordu. Yanlarından geçtiğimiz hintkirazı ağaçlarının kıyı boyunca dizilişi, alçak bulutlar altında, iki büyük saydam yüzey arasında havada asılmış gibiydi. Arada bir, bir balık fırlıyor, suları karıştırıyordu. Ya da sırtı dikenli balık, bir köpekbalığı yavaş ve tembel bir hareketle kaçıyordu; gecenin donanmamıza verdiği hayalet bir boyut yüzünden olmalıydı bu.

Bizim üstümüzde gece kuşlarının ve yaklaştığımızı duyan uçan ördeklerin ağaçlardaki yerlerini terk edişleri, kanat çırpışları ve keskin sesleri duyuluyordu. Köyü uzaktan gördüğümüz an, güneş doğmaya yakındı. Her yerde bir sessizlik vardı; arada bir köpek sesi duyuluyordu ve uzaklarda yanan ateşler, her zaman yapıldığı gibi, hasta bir insanın başında beklendiğini, büyücünün getireceği son darbeye karşı hastanın korunduğunu gösteriyordu.

Şafak söküyordu. Kıyının ince oyalı silüeti, tropikal şafaklara özgü garip bir kesinlikle göründü. Önce yoğun bir karanlığa gi-

rilmiş, peşinden sürüklenen gölgelerle dolu karanlığın boşluğu ortaya çıkmıştı. Birdenbire karanlığın içinden keskin bir çığlık duyduk; önce büyük bir diyapazon gibi titredi, sonra bir melodiye dönüştü. Sonra başka bir ses bununla birleşti; bunun peşinden köyün her yanından gelen bir başkası, bir başkası daha titreşimli ve ürpertici bir hava içinde gerçek bir sızlanma korosuyla birleşti, şafak vaktini doldurdu, tüm lagünü ve karşı kıyıyı kapladı.

Şef Narubuta'u ölmüştü. Geciktiğim için tepem attı, yerli ekibimi kınayacak şeyler söyledim. Bu onların enerjisini uyandırdı ve yolun geri kalan dörtte birini büyük bir hızla aştık. Karanlık bölgeyi birden ışık yalamaya başladı ve tropikal sabahın boz rengi solgunluğu balçıklı suların ve solgun yeşil yaprakların üzerine yayıldı. Köydeki ağıtın büyüklüğü ve dramatik şiddeti artıyordu, günün ışığı felaketin tüm derinliğini ortaya çıkarmış gibiydi. Yerlilerin ağıt yakması kendi başına güzel bir müzik gibiydi ve tüm topluluk birden söylediği zaman, insanın üzerinde apayrı bir izlenim bırakıyordu. Ölüyü kendisi için ayrılmış dinlenme yerine doğru taşıma amacını güden ve öylesine zengin olan gömme müziği, insanın yüreğinin derinliğinden doğuyor, son bir ayrılışa eşlik ediyor ve insan kırılganlığının acılı gerçeğini tüm dünyaya bildiriyordu.

Gerçekte, önemli bir insanın ölümünde ağıt köyden köye yayılıyor ve yarı histerik, yarı ikiyüzlü niteliğine karşın içtenlikten uzak kalmadan acının ve umutsuzluğun dışavurumunu çok geçmeden tüm bölgeye duyuruyordu; ölüm karşısında insan dayanışmasının bir anlatımıydı bu.

Ben içeri girdiğimde, şef öleli çok olmamıştı ve içeriyi her yandan gelen kadınlarla erkekler doldurmuştu; hastanın can çekişmeye başladığı haberi yayılır yayılmaz her yandan koşup gelmişlerdi. Yerliler için ölüm fizyolojik bir olayı temsil etmiyordu; kararsız olan ve belki de insanların yakarmaları ve arzularıyla kalabilen ruhun yavaş yavaş ama isteksizce gidişiydi. Az önce ölüm başa gelmiş olmakla birlikte, töreye göre yakınları ölüyü okşuyor, avutuyor, ona sesleniyor, övgü yağdırıyor ve

yerinden oynatıyordu. Üzeri bir yığın kolyelerle, kemerlerle, bileziklerle, parlatılmış kesici taşlarla kaplanmıştı; tüm bu nesnelerin büyük bir değeri vardı ve ölüyü avutmak, onun ruhunu alıkoymak için her zaman getiriliyordu. Bu dünyada gücün ve zenginliğin özünü temsil eden ne varsa, onların önünde sanki onu yeniden yeryüzüne döndürmek olasıydı ve en güzel, en iyi olan ne varsa sunularak ayartılabilirdi. Ayrıca ruhsal öze sahip değerli nesnelerin üzerine yığılmasıyla, öbür dünyaya kendine layık bir girlş yapacağı da düşünülüyordu. Bu törenin kaynağı ve kökenleri ne olursa olsun, ölünün dikkatine büyük korkuyla sunulan kaba nesneler ve materyallerle, onun ruhu için yeni bir perspektifin görkemli açılışı arasındaki zıtlık insanı etkiliyordu.

Ben oturmuş ve bu büyük acının çeşitlemesini seyrederken, bu dramatik sahne biraz sonra olacağa boyun eğmiş bir ağıtın ve sızlanmanın niteliğini almaya başladı; insanların çoğu çekip gittikten sonra (ölüyü temizlemek, süslemek ve hazırlamak için yalnız birkaç adam kalmıştı), yerli inancının gerçeği, karşı konulmaz bir güçle kafamda yer etti. Bu inanç oradaydı, tüm çevremdeydi, bu insanların tüm düşüncelerinde ve heyecanlarındaydı; onların her hareketi bunu esinliyordu; her zaman yapılagelen insan gömme ve yasın geleneksel ve kutsal sayısız ayrıntılarını o yönetiyordu. Bu adamın ruhu şimdi Tuma'ya, ruhların kaldığı yere doğru düz bir yol üzerinde ilerliyordu; o dünya öylesine yakın, öylesine küçük ve terk ettiğine öylesine benziyordu ki, ikisini birbirinden ayıran uçurum daha az derin ve daha kolay aşılabilir görünüyordu; öteki varoluş, dünyamızdakine göre içine daha kolay girilebilir bir gizemle çevrili görünüyordu.

V

O günün tümü ölü gömme hazırlığı içinde geçti. Akşam olduğunda tüm köy büyük bir kamp yerine dönüşmüş bulunuyordu, çünkü gece boyunca, tüm Oburaku'da oturanlar ve başka topluluklardan gelen çok sayıda insan ölüyü beklemeliydi. Köyün orta yerinde, ortalama iki metre derinliğinde bir çukur açıldı; ölü bu

çukura bırakıldı ve çevresine kalın ve sık dokunmuş hasırdan birkaç kat sarıldı. Çukurun üzerine sağlam ağaç kütüklerinden bir kat yapıldı ve dul kadına yatak hizmeti görebilecek şekilde düzenlendi. Bu seki üzerinde ve kıvrılmış bir hasırın altında, kocasının ölü bedeninden ince bir tahta tabaka ve hasırla ayrılmış olarak bütün gece uzanıp kalması gerekiyor. Yasını işte burada dile getirmesi gerekiyor ama her zaman çok sayıda ve bir arada yapılan büyük bir gürültüyü bastıracak şekilde ağlayıp inlemek zorunda kalıyor. Dul kadının yakınında ya da çevresinde, toplum içindeki yerlerine ve ölene yakınlık bağlarına göre seçilmiş akrabalar yerde bağdaş kurarak oturuyor ya da yere uzanıyorlar. Bu çekirdeğin çevresinde yine akrabalık derecesine göre dizilmiş bir küme insan bulunuyor. Bundan başka diğer köylerden gelen insanların tümü yere yayılmış ve kendi topluluklarının ateşi çevresinde kümelenmişler. Meydanın çevresinde gece nöbetinde özel görevleri yerine getirecek, yiyecek taşıyacak ya da boş evi gözleyecek insanlar duruyordu.

Tüm sahneyi görebilen yüksekçe bir seki üzerine birçok insanla birlikte oturmuştum. Çok çeşitli bir tutum içinde geniş meydana saçılmış insan kümelerine ve ateşin biraz daha canlanmasına ya da sönmesine göre değişen ağaç gölgelerine bakıyordum. Ama tüm grupların üstünde yükselen ağlama korosuyla ölü gömme şarkıları, gecenin en önemli olayını oluşturuyordu. Ölüyü gece beklemek için diğer köylerden gelen insanlar, bir gömme şarkısı söylemeliydiler. Her topluluğun bir şarkısı vardı ve bu şarkılar hep birlikte söylenmeliydi. Bu karışık, titrek ve olağanüstü yükseklikteki sesler, dalga dalga yükseliyor, kimi kez beklenmedik bir uyum kuruyor, kimi kez keskin bir gürültüye dönüşüyor ve tüm sahneye egemen olan titrek ateş ve gölgelerle nerdeyse birleşiyordu.

Ben de Tomwaya Lukwabulo'nun içinde bulunduğu kümede yer aldım; o gece ondan büyük şeyler yapması gerektiğini söyleyenler vardı. Hemen ölümden sonra, ölünün ruhunun medyum aracılığıyla yaşayanlarla iletişim kurmaya çalıştığı ve kâhinin yardımıyla yaşama geri döndüğü sık sık oluyormuş. Bu ölen insan, Tomwaya'nın büyük bir dostuydu ve herkes ilginç olayların beklentisi içindeydi. Yanımda bir yerlere oturmuş olan medyumla

biraz konuşmak istedim ama o gece konuşacak durumda değildi. Heyecanlı görünüyordu ve kendi kendine mırıldanıyordu. Bazen geriliyordu, bir bakıyorsunuz katı bir halde kendinden geçiyordu; gözleri parlıyordu ve bakışları sabitleşiyordu. Karşımızda oturmuş bir küme insan, yüksek sesle bir şarkıya başladı, bu şarkıyı Tomwaya, Ölüler Ülkesi'nden getirmişti.

Bizim öteki dünyayla ilişki kuran insanımızın giderek garip bir şekilde heyecanlandığını görüyordum; o da şarkıcılar korosuna katıldı, önce sesi zayıf çıkıyordu ama sonra giderek yükseldi. Birdenbire doğruldu, daha önce hiç tanık olmadığım bir şekilde ve yüksek bir sesle şarkısını sürdürdü. Oraya toplanmış insanlar yavaş yavaş seslerini kestiler. Çevresindeki insanlar coşmuş, onun görünümünden büyülenmişlerdi. Kadınlar da ağıtı kestiler, en son susan dul kadının keskin ve tırmalayıcı sesi oldu. Medyumun sesi kalin, dolgun, şiddetli ve aşırı bir enerjiyle çıkıyordu; öyle ki, sanki bu sesi o değil de başka bir güç çıkarıyordu. Bir süre sonra şarkıyı kesti ve konuşmaya başladı. Yine aynı garip, titrek ve güçlü sesle konuşuyor ama bu ses kendi sesine benzemediği gibi, dili de yerlilerin dili değil, ruhların dili olmalıydı. Durdu, sonra ağzından apayrı bir sesle çıkan bir yanıt geldi. Kimi kez birçok sesin birden dışarıya çıkmak istediğini sanırdınız; tümceler giderek kısalaştı, giderek kesik kesik söylenmeye başlandı; soluk soluğa kalmıştı, sonunda kendini sekinin üzerine bıraktı, tükenmiş olduğu açıkça görülüyordu.

Bizim medyuma ün kazandıran gerçek bir trans sahnesine tanık olduğumu işte o an anlamaya başladım. Ölen insanın ruhunun Tomwaya aracılığıyla konuştuğunu ancak bundan sonra anladım; orada bulunan herkes duraksamadan ve karşı çıkmadan onun sesini tanımıştı: Ölenin ruhunun sesiydi bu, kendi sağlığındaki sese göre biraz daha yüksek, biraz daha ayrıydı ama aslında aynıydı.

VI

Bundan sonra bizim medyumun gücü tükendi; dul kadın umutsuz ağıtlar söylemeye başladı; onun çevresinde kümelenen

ve anlatmakta olduğum gibi dramatik seslerle araya katılan kadınlar, kendi çığlıklarını yeniden onunkiyle birleştirdiler.

Gömütün bulunduğu yerden keskin bir ses yükselince, erkekler yeniden şarkıya başlayacak zamanı bulamadılar; bunun peşinden bir genel gürültü ve kargaşalık töreni kesmiş oldu. Ne olduğunu görmek için ben de oraya doğru yöneldim ve gömütün yanına uzanmış olan dul kadını birçok kadının desteklediğini gördüm. Öteki kadınlar da çökmüş olan ağaç kütüklerini düzenlemeye çalışıyorlardı. Ruhun konuşması biter bitmez, gömütün içinde bir şeylerin kıpırdadığını birileri anlaşılmaz bir sesle açıklamaya başlamıştı. "Sanki bir deprem ölüyü sarsmıştı" ve seki yana eğilmiş, ölünün dul eşi düşmüştü.

Ruh açınımıyla ortaya çıkan olayın yerliler için ne anlama geldiğinin tüm dramatik önemini ancak daha sonra yapılan yorumlar ve açıklamalar sayesinde kavrayabildim. Tomwaya Lakwabulo'nun aracılığıyla dünyayla ilişki kurduktan sonra, ruhun yaşama geri dönmeye ve kendi bedenine girmeye çalıştığına herkes inanmıştı. Şiddetli güç ölüyü sarsmış ve gömütün üzerinde bulunan sekiyi sallamıştı. Yerlilerin gözünde bu olay, Tomwaya'nın ruhtan mesaj getirdiğini gösteren gerçekliği en iyi şekilde doğruluyordu. İsterse seki ivedilikle eğreti yapılmış olsun, üzerine bastıran kadınların ağırlığı altında çökmüş olsun; benim düşündüğüm tek statik sorunu buydu.

Bütün bunlar yerlileri derinden etkilemişti. İniltiler ve şarkılar bir süre sustu. Yavaşça söylenen ciddi konuşmalar insan kümelerinin içinde yer almaya başladı, insanlar kendi aralarında konuşuyordu, tüm topluluk aynı derin heyecana kapılmıştı. Ağıtlar yavaş yavaş yeniden başladı, insanlar yeniden kendilerine gelmişti; daha çok yorgun düşmüş olan insanlar, kendilerine egemen olarak büyük koroya yeniden başladılar.

Ama bu koro da bir kez daha kesilmek zorunda kaldı. Köyün uzak bir noktasından bir çığlık sesini duymuştuk, sonra bir tane daha, peşinden bir daha ve bunları izleyen sessizlikte, ayak seslerinin bize doğru geldiğini anladık, birden bir küme genç kız göründü,

bu kızlar heyecanla bir şeyler anlatmaya başladılar. Ölenin kız yeğeni ve onunla birlikte birçok genç kız eve gitmişler, su ve yeşil hindistancevizi aramaya başlamışlardı. Kapıyı açmaya çalışırken, bir şeylerin düşüşünü andıran gürültüler duymuşlardı; ayrıca içerden garip bir kavgayı andıran sesler geliyormuş. Kapıyı açtıklarında, kapı öyle bir geriye doğru çarpmış ki, kızlardan birisi yere düşmüş, diğerleri geriye doğru çekilmiş ve korkup kaçmışlar.

Bu gecenin sinirli gerginliği ve heyecanlı havası, olayı kısmen açıklıyordu. Ama o sırada evin içine izinsiz girenler olabilirdi. Törenin kaprisli gariplikleriden birisi, ölü beklendiği bir gecede aşk için uygun bir fırsat çıkarabilirdi. Gelişleri beklenmeyen ziyaretçi kızlar hiç de ruhsal olmayan bir epizodla karşılaşmış olabilirlerdi ve yine hiç de doğaüstü olmayan bir şey onları korkutabilirdi. Ama yerliler tüm bunların *Kousi*'nin işi olduğuna inanıyorlardı; daha kaba, daha maddi olan ikinci derecede bir ruhtu bu; birisi öldükten birkaç gece sonra insanlara her türlü oyunu oynuyordu, örneğin eşyaları düşürüyor, çığlıklar atıyor ya da bu son durumda gördüğümüz gibi, doğrudan insanlara saldırıyordu.

Günün kahramanı bu kez yine Tomwaya olmuştu, çünkü *Kousi*'yi yatıştıracak ve onu tatlı şarkılar söyleyen Kabwaku adlı kuşa dönüştürecek büyüyü yalnız o yapabilirdi. Evdeki olay duyulunca, o hemen cinli eve gitti, ben de birçok yerliyle ona eşlik ettim.

"Tomwaya Lakwabulo burada yalnız olacak" dedi, konuşurken sesi titreşen bir yerli. "Büyü yapacak. Büyüsü çok etkili. Biz meydana döneceğiz. Göreceksiniz, Kabwaku kuşu yavaş yavaş gelecek, meydanın üstünde şarkı söyleyecek."

Gerçekten de bir büyünün etkisiyle ortaya çıkmış gibi çok geçmeden bu kuşlardan iki tanesi ötmeye başladılar, karşılıklı ötüyorlardı; melodik çağrıları, ölünün beklendiği meydanın üstünde kalan palmiyelerin tepesinden geliyordu. Benim bildiğime göre bu kuşlar gecenin bu saatinde düzenli olarak ortaya çıkıyorlar ve ötüşleriyle tüm köyü dolduruyorlardı. İnancı açıklayan da belki bu olmalıydı, çünkü genelde yerliler meydanda gece beklerken Kabwaku'yu duyuyorlar ve *Kousi* de onları korkutuyor.

Kalabalığın biraz ötesinde kesilmiş ağaçların üzerinde oturmuş, çevremde kaygılı ama yavaş sesle geçen konuşmaları dinliyordum; uykusuz geçen iki gecenin ve bunaltıcı bir günün sonunda, yarı uyku, yarı düş içinde, beni çevreleyen ve etkisi altına alan bir havada yavaş yavaş kendimi bırakıyordum. Yerlilerin inancının dar ufukları ve somutluğu içinde kendimi sıkışmış buldum; antropologun soğuk bir gözlemle yaptığı eleştiri anlayışı bir süre için silindi. Bu gece birden ortaya çıkan olaylarla birlikte yaşadığımı duyumsadım ve bu olayların yerlilerin gözünde ruhların varlığının ve ruhlar dünyasının niçin çürütülmez bir kanıtını oluşturduğunu kısa bir sürede çok iyi anladım.

VII

Bu olaylardan kısa bir süre sonra, bir akşam kendi çadırımın önünde, o unutulmaz gecede yaşananları konuşuyordum. Adamın biri bize yaklaştı ve söze başladı:

"Biz Narubuta'u'yu beklerken, o Tomwaya'nın dudaklarına vuruyor. Çok geçmeden başka ruhlar da gelip vuruyor. Bakın! Bakın, yürüyor işte." Ve üzüntülü, kararsız adımlarla yarı karanlığın içinde ağır ağır ilerleyen silüeti bize gösteriyor. "Oloulam plajına doğru gidiyor; akşam olurken oraya gidiyor ve geceleyin geri dönüyor. Ruhlar onu çağırdığı için oraya gidiyor. Oysa biz diğer insanlar oraya hiçbir zaman gitmiyoruz, çünkü başımıza kötü şeyler gelebilir. Orası uçan cadıların buluşma yeri. Oradan da denizin üstündeki toplantı yerine doğru gidiyorlar."

Gerçekte, Tomwaya ağır ağır yürüyordu, yolunu el yordamıyla arayan bir kör, trans halindeki birisi gibi yürüyordu. Ertesi günü ona rastladım, onun uyuşuk, tükenmiş, sabit bakışlı, yüzünde hiçbir anlam taşımayan bir görünüme sahip olduğunu saptadım. O sırada trans halinde değildi ama ruhlar onu çağırdığına göre, çok geçmeden yine o hale gelecek diye bana güvence verdiler.

Ertesi gün, ağlarını onarmakta olan bir grup balıkçıyla oturduğum sırada, Tomwaya'nın kızı Namyobe'i, belkide köyün en

güzel kızı Bo'usari ile benimle konuşmaya geldiler. Bana haberi veren Bo'usari oldu:

"Arkadaşınız bu sabah öldü; Tuma'ya gitti. Ruhlar *(baloma)* onun gözlerine vurdular."

"Ne zaman?" diye sordum.

"Dün gece geldiler. Onun dudaklarının üzerine oturdular, şarkı söylediler."

"Hangi ruhlar geldi?"

"Narubuta'u'nun ruhu geldi, Inekoya'nınki geldi, bir de Toburaku'nun ruhu geldi."

Bu ruhlardan birincisi, deyim yerindeyse, günün ruhuydu, ikincisi, medyumun bir akrabasının ruhu, üçüncü ise, dostlarından birininin oğlunun ruhuydu; son iki tanesi geçen yıl içinde ölmüşlerdi.

Bu haberler, içinde bulunduğum insanlar arasında belli bir heyecana yol açtı.

"We-e-e-e! Dul adam Tuma'ya gitti! Kendi eşinin yasını tutan medyum, kendi adıyla çağrılamazdı; aslında yas süresi içinde ad bir tabu oluyor, dul kadın ya da erkek ancak toplumsal yerlerine göre belirtilebiliyorlardı."

"Evet, evet, gideceğini size söylemiştim. Ölünün beklendiği sırada ruh onun ağzıyla konuşmamış mıydı?"

"Dün gece gelmişti, rüzgâr birdenbire durduktan sonra. Rüzgâr çok sertti ve muson kıyısından esiyordu. Sonra birdenbire kesildi. Ben duydum. Kendi karıma bundan söz ettim; şöyle dedim: 'Ruhların gelme zamanıdır. Kim bilir? Belki de dul adamı aramaya gelecekler. Tuma'ya gidecek.' Şimdi tüm olanları görüyorsunuz? Ruhların ne zaman gelmesi gerektiğini ben her zaman biliyorum."

Bunun üzerine medyumun kızı Namyobe'i, açık bir gururla ve onun öneminin verdiği duyguyla konuşmaya başladı, en önemli bilgiyi verme rolünü yüklenmişti.

"Dul adam şimdi kendi kulübesinin içinde. Gün boyunca hiçbir şey yemeyecek, belki de iki gün boyunca, belki de birçok gün

boyunca, bir ay boyunca. Yemeyecek, yürümeyecek, içmeyecek." Benim soruma yanıt olarak hiçbir şey içmeyecek diye ekliyor. "Hiçbir şey, ona ruhlar için verilen taze bir hindistancevizinin dışında. Kulübesinde kalacak ve hiçbir şey yapmayacak. Ruhu çıkıp gitti, bedeni kulübenin içinde yalnız kaldı. Büsbütün öldü, ne yemeye gereksinimi var, ne içmeye."

Birçok ayrıntıyı açıkladıktan ve bir kez daha yineledikten sonra çekip gitti. Onun anlatısını dinlerken, neyin kabaca anlatıldığını, neyin abartılı olduğunu birbirinden tam olarak ayıramadığımı bilmem söylemeye gerek var mı? Çünkü yerlilerin düşgüçleri hemen harekete geçiyor ve kendi dillerinde buna anlatım yolları bulabiliyorlardı. Bununla birlikte, tüm diğer dinleyicilerin, Namyobe'i'nin anlattıklarını baştan sona onaylamaya hazır oldukları açıktı.

"Gerçekten ölmüş," diyorlardı birbirinin peşi sıra, bedeninin tümüyle çökmüş olduğunu, çevresinde olup bitenleri anlamadığını, fizyolojik işlevlerinin geçici olarak tümüyle durduğunu ve beslenmeye gerek kalmadığını söylemek istiyorlardı.

"Ruhu Tuma'da. Orada besleniyor. Şimdi ruhların besinleri ve onların suyu sayesinde orada yaşamını sürdürüyor."

"Tuma'ya geri döndüğü zaman, çok küçülmüş, zayıflamış ve çok çirkinleşmiş olacak. Bir ölü gibi kemikleri dışarı fırlamış olacak. Artık ne yürüyebilecek, ne koşunabilecek."

Medyumun sanıldığından çok bir perhize zorlanmış olduğundan iyice kuşkulandığımı ekleyebilirim. Kızına birçok kutu sığır eti konservesi verdim ve bu etlerin büyük bir bölümünün medyumun ruhsallaşmış içinde yitirip gittiğine inanmak için nedenler vardı.

"Gece hepimiz birlikte gidip onu göreceğiz. Köyün tüm insanları onun evinin çevresinde toplanıyor. O sırada şarkı söyleyen ruhları duyacağız. Ne bir tek ruh şarkı söyleyecek, ne de iki ama tüm Tuma gelip şarkı söylecek. Onların şarkılarını duyacağız, biz de onlarla birlikte söylemeye başlayacağız."

Bu türlü abartılı konuşma tarzı, dilbilimsel olduğu kadar, dizginsiz bir düşgücünün de etkisini veriyor ve benimle konuşanın

istediği şey, ruhlarının kendilerini sesle dışavurmalarının bir ya da iki katılımcıyla değil, birçok katılımcıyla gerçekleştiğini bana inandırmak olduğunu iyice anladım.

"Daha sonra, gece olunca, siz kendiniz oraya gidebilir ve işitebilirsiniz. Bu köyden ve komşu köylerden birçok insanı orada göreceksiniz; hepsi buraya gelecek. Dul adama armağanlar getirecekler. Yaşlı Tuburaku ona bir paket tembul cevizi verecek; Tuma'daki oğluna gönderecek. Bizler ona bir armağan veriyor ve diyoruz ki: 'Bu Narubuta'nın ruhu için ya da başka bir adamın.'"

"Bir gece, ruhlar dul adamın evine kimi eşyaları taşıyorlar. Biz oturuyoruz, bekliyoruz, dinliyoruz, şarkılar söylüyoruz. Bir bakıyoruz yiyecekler ortaya çıkmış, tembul cevizleri ya da tütün, kimi kez küçük bir süs eşyası. Kendiliğinden ortaya çıkıyorlar; bunları ruhlar bırakıyorlar."

VIII

Bütün bunları büyük bir zevkle dinliyordum, bir buluşçuya içine girebileceğine emin olduğu yeni ve gizemli bir alanın betimlenmesi yapıldığında, yalnız onun duyabileceği bir zevkti bu. Bu psişik olayların betimlenmesinde gerçek olabilecek ne varsa, bütün bunlar bir yana, bunlarla ilgili olarak anlatılan ayrıntılar paha biçilmez etnografik belgeleri oluşturuyor. Ayrıca trans halinde ve kendisini doğrudan gözleme fırsatı veren bir adam var elimin altında. Namyobe'i'yi çağırarak yerimden doğruldum ve medyumun evine doğru yöneldim.

İçeriye sessizce girmeye çalıştım, amacım eğer bir hile yapıyorsa ya da yalandan bir tutum içindeyse onu suçüstü yakalamaktı. Onu bir yatağa uzanmış, gözlerini kapamış, rahat olmayan ağır bir uykuda ya da trans halinde buldum. Her ne kadar onun yanında konuştuysam ya da ona doğrudan seslendiysem de, yanıt vermedi ve gözlerini açmadı, ağır ve beceriksiz bir biçimde inleyerek, kıpırdayarak yerinde kaldı. Arada bir, ruhların olduğu sanılabilecek garip bir dilde kimi sözleri mırıldanıyordu. Sanki olağanüstü bir gücün etkisinde kalmış gibi garip hareketler yaparak yeniden kıpırdıyordu.

Uzun süre oturup onu gözledim ama hiçbir şey olmadı, Namyobe'i gece oluncaya değin babasının bu durumda kalacağını kesin bir dille açıkladı.

"Şimdi ruhlar uyuyorlar. Burada gündüzken, orada gece. Onlar orada uyuyor ve onun ruhu da uyuyor. Tuma'da düş görüyor ve düşlerinde konuşuyor."

Bu iki dünyadaki gece ve gündüz arasında var olan karşıtlığa inancı daha önceden biliyordum. Benim ilk kez gözlerimin önünde bulunan transın doğası konusunda yerlilerin nelere inandığını da önceden biliyordum. Onlara göre medyumun ruhu gitmiş, bedeni burada kalmıştı. Her ne kadar ruhu birkaç bin metre uzakta olsa da, ona orada olanlar, buradaki bedeninde kendini gösteriyordu. Bu kadarla da kalmıyordu, ayrıca ruhun çevresinde olanlar ve özellikle öteki ruhların sesleri ve hareketleri de medyumun ağzından ve beden hareketlerinden kendini dışavuruyordu. En dikkat çekici bu dışavurum, medyumun evinde birden ortaya çıkan maddi nedenlerde kendini gösteriyordu. Tüm bu tutarsızlıkların ne bizimkinden ayrı "ilkel mantıkla", ne de "ilkel ruhla" açıklandığını bilmem eklemeye gerek var mı? Bizim aramızda bulunan ispiritizmacılar ve ökültistler de tam buna benzer inançları meslek olarak yapıyorlar ve aynı suçu işliyorlar.

Akşam olduğunda yerliler tek tek ya da küme halinde geliyorlar ve uzun süre nöbet tutma sözü verenler orada kalıyorlar, çünkü her küme kendi ateşini yakıyor ve kendi içeceklerini getiriyor. Kulübenin kapısı açıktı ve yatağın yanında küçük bir ateş yanıyordu; yatağın üstüne uzanmış bulunan medyumun bedeni güçlükle seçiliyordu.

Aradan bir süre geçti, kıpırdamaya ve alçak sesle mırıldanmaya başladı. Arada bir, bir el hareketi yapıyor ya da yüksek sesle bir şey söylüyordu. Çevremde bulunan yerliler kulak veriyorlar ama saygın bir sessizlik içinde kalmaktan uzaktılar. Giderek hareketlenen medyumun şarkı söylemeye başlaması için az zaman beklemek zorunda kalmadık. Bu kez "denetimli" bir şekilde şarkı söylemediği, yumuşak ve melodik bir şekilde kendi sesiyle söy-

lediği açıktı. Usikesa'nın bir şarkısıydı bu, Tuma'dan getirmişti ve sözleri aramızda yaşayan insanların kullandığı dildendi. Arada bir şarkı söylemeyi kesiyor ve ruhların dilinde tümceler söylüyordu. Duraklama sırasında, orada bulunan kimileri ona armağanlar sunuyordu ve bunların ruhsal kısımları, ölenlerin dostlarına ve akrabalarına yönelikti. Kulübenin içinde yanan ateş söndü, bizim medyum sustu ve insanlar çekip gittiler.

O gece olağanüstü hiçbir şey olmadı.

IX

Ertesi akşam, hava fırtınalı ve serin olmasına karşın, daha büyük bir kalabalık toplanmıştı. İnsanlar ateşin çevresine oturmuşlardı ve daha canlı bir küme oluşturmuşlardı. Bu kez medyum daha yüksek sesle şarkı söylemeye koyuldu. Önceki geceye göre daha heyecanlı, daha esinli olduğu açıktı. Yatağında uzanmış şarkı söylüyordu ama hareketleriyle dans ettiği izlenimini veriyordu. Eğer uyuyor olsaydı, düşünde içinde bulunduğu kabileyle birlikte dans ettiği sanılabilirdi. Şarkı söyleme tarzı insanı etkiliyordu ve nerdeyse bulaşıcıydı; çok geçmeden, kulübenin çevresinde oturmuş olanlar da, Usikesa'nın şarkısını söylemeye başladılar.

"Eğer biz şarkı söylemezsek, *baloma*'lar (ruhlar) gelmezler, dendi bana. Usikesa'yı duymaktan hoşlanıyorlar. Biz söyleyelim diye bize bu şarkıyı verdi."

Diğerleri şarkı söylemeye başlayınca, Tomwaya sesini yükseltti ve çok geçmeden diğerlerini bastırdı ama sesi yavaş yavaş değişti, sanki başka bir ses onun sesinin yerini almıştı, sonra üçüncü bir sese dönüştü. Tüm çevrede çınlayan koroyu ve palmiye yaprakları arasından esen rüzgârı dinlerken, kulübenin içindeki sesin çoğaldığını sanıyordunuz, bir ses ve yankı karışımı duyuluyor ve içerdeki bir koro buna yanıt veriyordu. Yerliler bunun ayrımına varmışa benziyordu ama dikkatleri giderek kulübenin içinde olup bitenlere doğru çevrilmişti.

"*Baloma*'nın evde şarkı söylediğini duyuyor musunuz? Narubuta'u'nun sesi bu; ruhu dulun dudakları üzerine oturmuş şarkı söylüyor."

Heyecanın yatıştığı bir sıradaydı, adamın birisi eğildi, şeflerin önünde çömelir gibi bir tavırla kapıya yaklaştı. Kulübenin yüksek eşiği üzerine bir paket tembul cevizi bıraktı ve yüksek sesle ekledi:

"Narubuta'u, senin cevizlerin. Onları çiğne."

Ruhlara gönderilmiş bir armağandı bu, seans boyunca içerde kalmış olan medyumun kızı, eşiğe bırakılan armağanı kaldırdı. Bundan sonra başka kadınlar ve erkekler de geldiler, kimisi tütün getirmişti, kimileri muz ya da iki üç tane tembul cevizi, armağan hangi ruha getirilmişse, onun adını çağırıyorlardı. İçerideki insan kümesi yeniden ateşin çevresinde oturdu ve bir süre çene çaldı. Bundan sonra hem medyumun kendisi, hem de koro birden şarkıya başladı. Kulübenin içindeki ateş nerdeyse tümüyle sönmüştü. Gece yarısına yakındı, şarkıya ara verildiği bir sırada medyum net bir sesle birdenbire söze başladı:

"*Toyodala, Kam bu'a* (Toyodala, bu senin tembul cevizin.)"

Gerçekte, kulübenin önünde yanan ateşin ışığında, bizim medyumun üzerine uzandığı yatağın tam karşısına, ışıkta parıldayan bir tembul cevizi paketini seçebiliyorduk. Bir sessizlik oldu, onu fısıldaşma izledi, sonra armağanı alanın bu ruhsal armağana bir yanıtı gibi bir kümeden diğerine geçen bir inilti duyuldu. Yeraltı dünyasının varlığını gösteren bu armağanı oraya bırakan, medyumun kızıydı.

Şu ünlü maddileşme dedikleri demek buydu!

Bunların içinde en önemli evre, bir haftadan çok süren bir transtan sonra medyumun yavaş yavaş uyanması oldu. Tam bir trans hali yaşadığı bu durumda, ruhlar dünyasından bir tek gerçek mesaj aktarmamıştı. Ama çok yoğun bir şarkılı seanstan sonra, altıncı ya da yedinci gecede, medyum yatağından doğruldu ve konuşmaya başladı. Kendi sesiyle konuşmuyordu, bana güvence

verilerek söylendiğine göre, son günlerde ölen birisinin ağzıyla değil, çoktandır ölmüş bir adamın ruhuyla konuşuyordu. Buna karşılık, yeni ölmüş bulunan şef Narubuta'u'nun başlıca mesajlarını iletiyordu. Bu mesajlar kimi özel mallara sahip olma konusunda buyrukları içeriyor, teknenin Oburaku'da kalmasını arzuluyor ve kendisinin onuruna yapılacak yiyecek dağıtım şenliğinin görkemli geçmesini umut ediyordu. Bu önlemler akla uygun görünüyordu ve bunlarda bizim medyumun kişisel yararına bir şey bulamadım.

Tomwaya Lakwabulo trans halinden çıkarken gerçekten çok zayıflamıştı; tükenmiş bir hali vardı ve kafası boş bir insan izlenimi veriyordu. Ancak yavaş yavaş kendi normal durumuna döndü.

Tüm bu olayda sırasıyla safça inancın, gerekli yanılsamanın ya da tasarlanmış hilenin payları ne kadardı? Tomwaya her şeyden önce bir artist miydi, yoksa bir peygamber mi? Onu buna iten en önemli etken övünme miydi, açgözlülük müydü, yoksa güç ve nüfuz gereksinimi miydi? Kendisinde ve yaptıklarında bunların hepsi de vardı ama bunların payını orantısal olarak bulmak kolay değildi.

Bizim seçkin ispiritizmacılardan daha dalavereci olmadığı açıktı. Ve her şeyden önce, toplumun acil olarak neye gereksinimi varsa, onu veriyordu. Görevi, başarıları ve esinleri biraz insanı düşkırıklığına uğratsa da, karşı konulmaz bir gereksinime yanıt veriyordu. Her bireyde var olan ve tutkulu bir arzudan, bir umuttan doğan inancı güçlendirmekten başka bir şey yapmıyordu. Kendisinden ne istenirse onu veriyor ve buna karşılık, neye gereksinimi varsa, onu alıyordu. O görevini ve erkini ruhların dünyası üzerine kurmuştu ama bu, ölülerin değil, yaşayanların ruhlar dünyasıydı.

"... Vahşilik her zaman için saçmalıkla, zalimlikle, bize garip gelen törelerle, düşsel boş inançlarla ve başkaldırı uygulamalarıyla bir tutuldu...

"... Çoğu insan için antropolojiyi çekici okuma kitapları haline ve antropolojiyi ciddi bir inceleme konusundan çok merak uyandırıcı bir alan durumuna getirdiler... "... Bununla birlikte antropolojinin kimi yanları bilimsel bir nitelik sunuyor; insan doğası üzerine bilgilerimizi derinleştiriyor... "... Ayrıca şimdiden verimli verilerle psikolojiyi zenginleştirmiş olan ilkel insanın kafa yapısını ve onun süreçlerini incelemek isteyenlere de büyük hizmette bulunabilir."

Son olarak bu kitapta, "... Ilkel yaşamın incelenmesini, düzeni sağlamaya yardım eden çeşitli güçleri, bir ilkel kabilenin tek biçimliliğini, kendi içindeki bağlantılarını bulacaksınız."

ISBN 975-584-015-3

